

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

לך לך

מאוצר שיהותנו ומאמריו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניחו ושישכר שמואלו שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

הלכות קריאת התורה

הלכות קריאת התורה

- א. בשני וחמישי עולים לספר תורה שלשה גברי כהן לוי וישראל. ועי"ז מתגלים ג' קווין דג' פרקין תתאין דנה"י דאבא".
- ב. יזהר כשעולה לספר תורה להסתכל במקום שרוצה להתחיל לקרות, ואח"כ יאחז הספר בשתי ידיו במפה, ויכוין לכלול יד ימין עם יד שמאל, ואח"כ יסלק ידו השמאלית, ויאחז הספר תורה בידו הימנית בלבד עד תשלום הקריאה.
- ג. העולה לס"ת לא יסמוך עצמו על העמוד או על כסא התיבה, וכן החזן הקורא יזהר בכך. ובזה"ז דנוהגים

עיונים והארות

כשיעלה לקרוא בס"ת שיאחז בס"ת בשני ידיו ולא בתיק כ"א ביריעה עצמה, יד א' מצד זה ויד א' מצד זה, אבל תאחוז אותה ע"י מפה של הס"ת לא בידך ממש, כאומרם ז"ל כל האוחז ס"ת ערום נקבר ערום מאותה מצוה, והנה זו היא הכוונה שיכוין בשעה שאוחז ס"ת בידו, יכוין שהס"ת ה"ס שני שמות אהיה, א' במילוי יודין וא' במלוי ההין, שהם קס"א וקנ"א, ושניהם בגי' חדש, ותכוין שע"י ב' ידיך האוחזות בו נשלם ונעשה שם בסוד וקורא לך שם חדש, והנה ש"ם וספר חשבונם שוה, והענין הוא כי באהיה דיודין יש בו י"ד אותיות ד' בפשוטו ועשרה במלואו, והרי זה כנגד יד ימינך שהיא כנגד י"ד אותיות הנז', וכנגדם יש י"ד אותיות אחרים באהיה דההין ביד שמאלך, ואם תחבר ב"פ י"ד הנז' יהיו בגי' כ"ח, עם הב' אהיה עצמה שהם בגי' חדש כנז', נמצא כי כ"ח וחדש הם בגי' ש"ם והם בגי' ספ"ר.

ונמצא כי ספר הוא בחי' ב' שמות אהיה דיודין וההין העולים חדש, ועם כ"ח אותיותיהם הם בגי' ש"ם, והם ספ"ר, וז"ס כוונת הס"ת, ואחר שאחזת אותו בשני ידיך וכוונת בו הכוונה, אז תכוין לכלול יד שמאל ביד ימין כנודע, ואז תסיר משם יד שמאלך ותשאר יד ימינך לבדה אחוזה בס"ת כל זמן קריאתך בו כנז'. עכ"ל.

וכתב מהרש"ו (הביאו בהגהות וביאורים על שעה"כ אות ד) להעיר וז"ל: ונלע"ד שאין החיוב הזה [לאחוז במפה] אלא בעת קריאת הספר תורה בציבור שאז מתגלים אורות עליונים כאמור, אבל שלא בשעת קריאת ספר תורה כגון שצריך לתקנו או לענין אחר לא.

ועיין כה"ח (סי' קלט ס"ק כד) שכתב וז"ל: ואנו אין לנו אלא מה שכתב בשער הכוונות שסידר מהרש"ו ז"ל, ודלא כמו שמביאים משאר כתבי המקובלים אשר לא סמך הרב ידו עליהם כנודע.

ומה שאמר ותשאר יד ימינך לבדה אחוזה בספר תורה כל זמן קריאתך בו, משמע הא קודם הקריאה שהוא בשעת הברכה עדיין שני הידיים אחוזים ביריעה עד סוף הברכה, וכך כתב מג"א (שם ס"ק י"ג), אמת ליעקב, ולדוד אמת (שם אות נ"ה). עכ"ל.

ג. בא"ח (שם אות כ).

א. **תנינן** במתניתין מגילה (כא). בשני וחמישי, ובשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, ואין מפטירין בנביא, ע"כ. ושם (כב). איתא, הני שלשה וכו' כנגד מי, פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעמיה ומנו רבי שמעון בן פזי ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעמיה ומנו רבי יצחק בר נחמני ואמרי לה רבי שמואל בר נחמני, חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר כנגד שלשה שומרי הסף. ועי"ש ברש"י מש"כ בזה.

ובשעה"כ (דף מח ע"ד) וז"ל: מספר העולים לקרות בתורה, הנה בריש פרק הקורא את המגילה, תמן תנינן בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין ג'. בר"ח ובחולו של מועד קורין ד', ביו"ט ה', וביוה"כ ו', בשבת בשחרית ז', וכל אחד מהחלוקות ית' במקומו בע"ה. ועתה נבאר ענין הג' שקורין בשני וחמישי. הנה אע"פ שנת"ל כי גם החג"ת דאימא וחג"ת דז"א נתגלית הארתם כנ"ל, שבחזרת העמידה עולים יעקב ורחל עד חג"ת דז"א, אבל עם כל זה אין חג"ת דאבא מתגלין עתה, רק הנה"י שלו בלבד הם המתגלין עתה בשני ובה' דימי החול, כי נבקעים נה"י דאבא ויוצאת הארת' לחוץ ולכן קורין ג' עולין. כהן כנגד הנצח קו ימין. לוי כנגד ההוד קו שמאל. ישראל כנגד היסוד קו האמצעי. והנה הארה זו אינה נשארה כך רק לפי שעה ואח"כ חוזרין ומתעלמין בפנים כמתחילה, ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרין הספר תורה ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל. עכ"ל.

ב. **כ"ב** ברמב"ם (פי"ב מהלכות תפלה ה"ה) וז"ל: כל אחד ואחד מן הקורין פותח ספר תורה ומביט למקום שהוא קורא בו, ואח"כ אומר ברכו וכו' עכ"ל. ונפסק בשו"ע (סי' קלט סעי' ט). והרמ"א חש לדעת התוספות, וכתב, שיהפוך פניו שלא יהא נראה כמברך מן התורה. וכתב עוד, שעדיף שיהפוך פניו לצד שמאל, עכ"ד.

ובשעה"כ (דף מט ע"א) איתא וז"ל: ועתה נבאר ענין האדם עצמו, כשעולה לקרוא בתורה. צריך לזהר שיראה מקום הקריאה ויסתכל בפסוק אשר עתיד להתחיל, אח"כ תכסה הכתיבה ע"י מפה של הס"ת ואז תברך ברכת התורה שלפניה, ואח"כ תפתח ותקרא, ואח"כ תחזור ותסתום הכתיבה ואז תברך ברכת התורה של אחריה, ואעפ"י שיש פוסקים שכתבו שאין צורך לכל זה כמ"ש ב"י וע"ש. גם צריך לזהר

- דהחזן הוא הקורא, יזהר העולה לקרות עם החזן בלחש שלא ישמיע לאזניו.
- ד. העולה אומר קודם הברכה "ברכו את ה' המבורך" והקהל עונים ברוך ה' וכו', ויש נוהגין לומר "רבנן ברכו את ה' המבורך".^ז ויכוין בברכה אחרונה אשר נתן לנו תורת אמת, זו תורה שבכתב, וחיי עולם נטע בתוכנו, זו תורה שבע"פ. וישתדל האדם לעלות לס"ת לפחות פעם אחת בחודש, וכל העולה לס"ת יעלה בדרך קצרה וירד בדרך ארוכה.^ח
- ה. אחר הקדיש של קריאת ס"ת מחזירין הספר תורה למקומו ואחר כך אומרים אשרי ובא לציון.

מאמרי הזוה"ק

ח"א ע"ח ע"ב

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם, [א] מֵה פְּתִיב לְעֵילָא (בראשית יא) וַיֵּמֶת הָרֶן עַל פְּנֵי תְרַח אָבִיו וְגו'. מַאי אִירֵיא הָכָא, מַה כְּתוּב לְמַעְלָה בְּסוּף הַפְּרָשָׁה הַקּוּדְמַת וַיֵּמֶת הָרֶן עַל פְּנֵי תְרַח אָבִיו, וְשׂוֹאֵל מַה עֵינֵן הָרֶן עַל פְּנֵי תְרַח לְכַאֵן שֶׁה' אָמַר לְאַבְרָם לְךָ לְךָ, וּמְשִׁיב אֵלָּא עַד הַהוּא יוֹמָא לֹא הָוָה בְּרַ נֶשׁ דְּמִית פְּתִי אָבִיו בְּרַ דָּא [ב], וְכֵד אֶתְרַמִּי אַבְרָם לְנוֹרָא אֶתְקַטְּיִל הָרֶן בַּא

עיונים והארות

לחוץ ולכן קורין ג' עולין, כהן כנגד הנצח קו ימין, לוי כנגד ההוד קו שמאל, ישראל כנגד היסוד קו האמצעי, והנה הארה זו אינה נשארה כך רק לפי שעה, ואחר כך חוזרין ומתעלמין בפנים כמתחלה ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרין הספר תורה ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל עכ"ד, וכן מנהג בית אל יכב"ץ שתיכף אחר הקריאה קודם אשרי ובא לציון מחזירין הספר תורה למקומו בין בחול בין בראש חודש בין חול המועד רק בשבת ויום טוב אחר אשרי.

א. **ואעשך** לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ס"ת ואברכך ואגדלה שמך עולה בגמטריא אד"ם לרמוז כי אדה"ר היה בג"ע בתחילה וע"י חטאו נתגרש ואברהם אבינו ע"ה תיקן מה שפגם אדם. ולפיכך, כיון שתיקן והיה בחו"ל אמר לו הקב"ה לך לך מארצך וגו' אל הארץ אשר אראך דומיה דג"ע. א"כ מה שגרם אדה"ר שהיה בג"ע ונטרד לחוץ, תיקן אברהם אבינו שהיה בחוץ ונכנס לפנים שהיא א"י דומיא דגן עדן. (פתוחי חותם עמי כ"ז)

ב. **ולבאורה** קשה, הרי הבל מת בחיי אביו אדה"ר. וכן למך מת בחיי מתושלח חמש שנים. כיצד. אחר שמתושלח הוליד את למך חי עוד תשפ"ב שנים וכל ימי למך לא היו אלא תשע"ז שנים הרי שלמך מת ה' שנים קודם מיתת מתושלח. וכן עשרה דודות מנח עד אברהם מצינו שמתו בחיי אביהם. וי"ל שהכוונה שעד מקרה זה לא מת בן בחיי אביו היינו שימות בפניו ממש לעיניו, ולכן כתב להלן והוה תרח אביו קאים תמן. ואילו במקרים שראינו לא היה האבא באותו מקום בעת פטירת בנו, לכן לא נאמר שם כמו שאומר לפנינו על פני תרח אביו.

איתא בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) רבי שמואל בר רב יצחק נכנס לבית הכנסת ואדם אחד היה נסמך לעמוד, אמר לו אסור לך להסמך, כשם שניתנה באימה ויראה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה וביראה.

ואדם שהוא בעל בשר כתב המרדכי (ברכות א, ס"י טו) בשם הירושלמי דשרי.

ועיין מטה משה (קריאת ספר תורה רלו) שכתב מי שבעל בשר או זקן וצריך לישען יסיר המפה קצת וישען על הדף או על האבן של התיבה, ולא על המפה דהוי תשמיש קדושה. וה"מ כשמונח על התיבה ס"ת של האשכנזים אשר היריעה נוגעת ממש על המפה, אבל בס"ת שלנו שמוניחים אותו בתיק שעל המפה, שרי. וכ"כ הכנסת הגדולה, והגאון חיד"א בלדוד אמת (ס"י ה, אות מח).

ד. **כתב** הכלבו (ס"י פ), כתב הרב רבנו נתן ז"ל וצריך שיאמר ברכו בקול רם כדי להוציא אותם שלא שמעוהו, ועוד שאין לאמרו כי אם בעשרה, ואם אמרו בלחש הוי יחיד ולא הועיל, ע"כ. ומרן השלחן ערוך (ס"י קלט, סע"ו ו) כתב שהאומרו בלחש טועה, ויש אומרים שצריך לחזור ולברך בקול רם. ע"כ.

ה. **בא"ח** (שם אות ס).

ו. **עיין** בכה"ח (ס"י קל"ה ס"ק ב') שכן מבואר בשער הכוונות (דף מ"ח) שכתב הטעם בסוד שלא עולים יותר מג' עולים בשני וחמישי משום דאין מתגלין עתה בשני ובחמישי רק הנה"י דאבא בלבד, כי נבקעים נה"י דאבא ויוצאת הארתם

להודיע לנו שעד אותו יום שמת הרן לא היה בן אדם שמת צעיר מאוד בחיי אביו חוץ מהרן שכאשר הושלך אברהם לאש אז נהרג הרן, וּבְגִין דָּא נְפָקוּ מִתַּמָּן וּבִשְׁבִיל זֶה יֵצְאוּ מֵאוּר כְּשָׁדִים. מֵאֵן קָטִיל לֹוֹן לְהָרָן, וְשׂוֹאֵל מִי הֵרַג לְהֵם אֵת הָרָן אֵלָּא בֵּינָן דְּרָמוּ אַבְרָהָם לְנוֹרָא דְּבִשְׁדָּאִי, אֲתַנְגְּלִי עָלֶיָּה קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשׂוֹבִיָּה, וְהָוָה תָּרַן אַחֵוּי קָאִי תַמָּן אֵלָּא מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁלִיכוּ אֵת אַבְרָהָם לְאוּר כְּשָׁדִים נִתְגַּלָּה עֲלֵיו הַקְּב"ה וְהִצִּילוּ וְהִיָּה אַחֵוּ עוֹמֵד שֶׁם. אָמְרוּ בְּשָׁדָאִי בְּגִין וְכוּתִיָּה דְּהָרָן אֲשֶׁתִּיב, אִמְרוּ הַכְּשָׁדִים בִּשְׁבִיל זְכוּתוֹ שֶׁל הָרָן שֶׁלֹּא יִכָּאֵב לוֹ נִיצוּל אַבְרָהָם מִיָּד נִפְקַן שְׁלֵהוּבָא דְאַשָׁא וְאוֹקְרִיָּה לְהָרָן, מִיָּד יֵצֵא שֶׁלֹּהֲבַת שֶׁל אֵשׁ וְשֶׁרְפָה אֵת הָרָן שֶׁלֹּא יִחְשְׁבוּ שְׁבוּזוֹת הָרָן נִצוּל אַבְרָהָם תָּרַא הוּא דְכֶתִיב זֶה הוּא שְׁכַתוֹב וַיָּמַת הָרָן עַל פְּנֵי תֵרַח אָבִיו. וְאֵיִת דְּאָמְרֵי זְרַעָא דְתֵרַח לִית אֲשָׁא שְׁלֵמָא בֵּיָּה, וְיֵשׁ שְׂאוּמְרִים שֶׁהַכְּשָׁדִים חֲשָׁבוּ שֶׁזֶרַע שֶׁל תֵּרַח אֵין הָאֵשׁ שׁוֹלֵטת בּוֹ, כִּי הִיָּתָה לוֹ זְכוּת מִיּוֹחַדָּת כִּיּוֹן שֶׁהִיָּה לוֹ בֵּית חֲרוּשַׁת לַע"ז אֲבָל גְּרָמֵי לְהָרָן לְנוֹרָא, וְאֵי לָא אֵיִתּוֹקְדַּ נְדַע בְּנוֹדָאִי דְלָא שְׁלֵמָא נּוֹרָא בְּזַרְעִיָּה, אֲבָל נִנְסָה הַדְּבַר וְנִשְׁלִיךְ אֵת הָרָן לַאֵשׁ וְאִם לֹא יִשְׂרָף בְּאֵשׁ, נְדַע וְדָאִי שְׂאֵין הָאֵשׁ שׁוֹלֵטת בּוֹרַעוֹ שֶׁל תֵּרַח מִיָּד רָמִי לִיָּה לְהָרָן לְנוֹרָא וְאֵיִתּוֹקְדַּ מִיָּד הִשְׁלִיכוּ אֵת הָרָן לַאֵשׁ וְנִשְׂרָף וְאוּ יֵדַעוּ שִׁיד הַקְּב"ה כִּאֵן וְהָוָה תֵּרַח אָבִוּי קָאִים תַּמָּן, וְהִיָּה תֵרַח אָבִוּ עוֹמֵד שֶׁם בְּאוֹתָהּ שַׁעָה תָּרַא הוּא דְכֶתִיב וְזֶה הוּא שְׁכַתוֹב וַיָּמַת הָרָן עַל פְּנֵי תֵרַח אָבִיו.

בְּהָוָה יוֹמָא יִדְעוּ כָּל אוֹמְיָא וְלִישְׁנֵיָּא דְלָא שִׁיזְבִּיָּה לְאַבְרָהָם אֵלָּא קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְאֵיָּהוּ יְחִידָאִי דְעֵלְמָא, בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם יִדְעוּ אוֹמוֹת הָעוֹלָם וְכָל הַלְשׁוֹנוֹת שֶׁלֹּא הִצִּיל אֵת אַבְרָהָם אֵלָּא הַקְּב"ה שֶׁהוּא יְחִידִי בְּעוֹלָם, וְהִיָּה קִידוּשׁ ה' גְּדוֹל וְהוּוּ מִיִּיתִין בְּנִיָּהוּ לְמִשְׁפָּנִיָּה דְאַבְרָהָם וְאָמְרִין לִיָּה חֲמִינָן לָהּ, דְאֵת רְחִיץ בְּקְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְאֵיָּהוּ רַבּוּנִיָּה דְעֵלְמָא, וְהִיוּ מְבִיאִים אֵת בְּנֵיהֶם לְמִשְׁכְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְאִמְרוּ לוֹ רֵאִינוּ בְּךָ שְׂאֵתָה בּוֹטַח בְּקְב"ה שֶׁהוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם אוֹלִיָּף לְבִנְנָא מְאוֹרְחָךְ דְאֵת יִדְעָה, תִּלְמַד גַּם לְבִנְיָנוּ מִדְּרַכְךָ שְׂאֵתָה יוֹדַע שֶׁהִיא דְרַךְ ה' יִתְבַּרַךְ וְעֵלְיָיָהוּ אָמַר קְרָא וְעֲלִיָּהֶם אִמַר הַפְּסוֹק (תְּהִלִּים מו) גְּדִיבֵי עַמִּים נְאֻסְפוּ עִם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם הִיּוֹת וְנִתְגַּיְרוּ.

תָּא חֲזִי, בֵּא רֵאָה מַה כְּתִיב מַה כְּתוּב וַיִּקַּח תֵּרַח אֵת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן הָרָן וְגו'. וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כְּשָׁדִים. וַיֵּצְאוּ אֹתָם, וְשׂוֹאֵל מִדּוֹע כְּתוּב וַיֵּצְאוּ אֹתָם בְּלִשׁוֹן רַבִּים אֲתוּ מִיְבְעֵי לִיָּה. דְהָא כְּתִיב אֲתוּ צְרִיךְ לֹמַר בְּלִשׁוֹן יְחִיד שֶׁהַכּוֹנֵה עִם תֵּרַח שֶׁהִרִי כְּתוּב וַיִּקַּח תֵּרַח וְגו' מֵאֵי מִדּוֹע כְּתוּב וַיֵּצְאוּ אֹתָם. אֵלָּא וּמִתְרַץ תֵּרַח וְלוֹט עִם אַבְרָהָם וְשָׂרָה נְפָקוּ דְאֵנּוֹן תּוּוּ עִקְרָא לְמִיָּפֵק מְגוֹ אֵנּוֹן חֲתִיבָא, יֵצְאוּ תֵרַח וְלוֹט עִם אַבְרָהָם וְשָׂרָה שְׂאֵתָה הִיוּ הַסִּיבָה הַעִיקְרִית לְצֵאת מֵאוּר כְּשָׁדִים מִתּוֹךְ אוֹתָם הַרְשָׁעִים דְכִיּוֹן דְחֲמָא תֵּרַח דְאַבְרָהָם בְּרִיָּה

אֲשֶׁתוּיב מִגּוֹ נוֹרָא, שְׂכִינָן שְׂרָאָה תְּרַח שְׂאֲבֵרְהֵם בְּנוּ נִיּוּצוֹל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ אֶתְהַדְרַר לְמַעַבְדֵי רַעוּתִיָּה דְאַבְרָהָם, חוֹר לַעֲשׂוֹת רַצוֹנֵנוּ שֶׁל אֲבֵרְהֵם וּבְגִינָן בְּךָ וַיֵּצְאוּ אֹתָם תְּרַח וְלוֹט וּבִשְׁבִיל כֶּךָ כְּתוּב וַיֵּצְאוּ אֹתָם שְׂתֵרַח וְלוֹט יֵצְאוּ עִם אֲבֵרְהֵם וְשֵׂרָה.

וּבְשַׁעֲתָא דִּנְפִקוּ מֵהַ בְּתִיב וּבִשְׁעָה שִׁיּוּצָאוּ מֵהַ כְּתוּב לְלִבְתָּא אֲרֻצָּה פְּנֵעוּ, דְרַעוּתָא דְלָהוֹן תְּהוּ לְמִיתָדֵי תַּמְּנָן. שְׁהֲרַצוֹן שְׁלָהֵם הִיָּה לִלְבַת שֶׁם מְכָאן אוֹלִיפְנָא מְכָאן לְמַדְנֵנוּ כֹּל מֵאֵן דְאַתְעָר לְאַתְדַּבְּרָאָה מְסִייעִין לִיהָ. כֹּל מִי שְׂמַתְעוֹרֵר לְהִיטְהֵר מְסִייעִים אוֹתוֹ מִן הַשְּׁמַיִם תָּא תְּוִי, דְהִכִּי הוּא דְבִינָן דְבְּתִיב בֵּא רָאָה שְׂכָךְ הוּא שְׂכִינָן שְׂכַתוּב לְלִבְתָּא אֲרֻצָּה פְּנֵעוּ מִיָּד וַיֵּאמֶר יְהוָה אֵל אֲבָרָם לֵךְ לְךָ, וְעַד דְּאִיהוּ לָא אֶתְעָר בְּקַדְמִיתָא לָא בְּתִיב לְךָ לְךָ וְעַד שֶׁהוּא אֲבֵרְהֵם לֹא נִתְעוֹרֵר בְּתַחֲלִילָה לֹא כְּתוּב לְךָ לְךָ.

תָּא תְּוִי, בֵּא רָאָה מְלָה דְלַעֲיִלָּא לָא אֶתְעָר עַד דְאַתְעָר לְתַתָּא בְּקַדְמִיתָא דְבֵר שֶׁל מַעֲלָה לֹא מִתְעוֹרֵר עַד שְׂמַתְעוֹרֵר הָעֵינָן שְׂכַנְגְדוֹ לְמַטָּה בְּתַחֲלִילָה עַל מַה דְתִשְׁרִי תְּהִיָּא דְלַעֲיִלָּא, כְּדִי שִׁישְׂרָה וַיּוּמְשַׁךְ הַשְּׁפַע הֵהוּא מִלְּמַעֲלָה כִּי הַדְּבַר הָעֲלִיּוֹן זָךְ מְאֹד אִי אֶפְשֵׁר לִירֵד וְלִהְיוֹת לְמַטָּה וְרוּא דְמְלָה, וְסוּד הַדְּבַר נְהוּרָא אוֹפְכָמָא לָא אֶתְאַחֵיד בְּנְהוּרָא תְּוִיָּרָא עַד דְאִיהִי אֶתְעָרִית בְּקַדְמִיתָא, הָאוּר הַשְּׁחוֹר לֹא מִתְאַחֵד בְּאוּר הַלָּבָן עַד שֶׁהִיא מִתְעוֹרֵרֶת תַּחֲלִילָה בֵּינָן דְאִיהִי אֶתְעָרִית בְּקַדְמִיתָא, מִיָּד נְהוּרָא תְּוִיָּרָא שְׂרִיָּיא עֲלָהָ. כִּיּוֹן שֶׁהִיא מִתְעוֹרֵרֶת תַּחֲלִילָה הָאוּר הַלָּבָן שׁוֹרָה עֲלֶיהָ. וְעַל דָּא בְּתִיב וְעַל זֶה כְּתוּב (תְּהִלִּים פּג) אֱלֹהִים אֵל דְּמִי לְךָ אֵל תְּחַרְשׁ וְאֵל תִּשְׁקַט אֵל אֱלֹהִים שֶׁהִיא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁלֹּא תַחַרְשׁ וְלֹא תִפְסִיק אֶת הַהֲתַעוֹרְרוֹת מִלְּמַטָּה. בְּגִינָן דְלָא יִתְפַּסֵּק נְהוּרָא תְּוִיָּרָא מְעֻלְמָא לְעֻלְמִין בְּשִׁבִיל שֶׁלֹּא יִפְסֵק הָאוּר הַלָּבָן מִהָעוֹלָם לְעוֹלָמִים. וְכֵן (ישעיה סב) הַמּוֹפְרִים אֶת יְהוָה אֵל דְּמִי לְכֶם. בְּגִינָן לְאַתְעָרָא לְתַתָּא בְּמַה דִּישְׁרִי אֶתְעָרוּתָא דְלַעֲיִלָּא. בְּשִׁבִיל לְעוֹרֵר לְמַטָּה כְּדִי שִׁתְּשֵׂרָה הַהֲתַעוֹרְרוֹת שֶׁל מַעֲלָה וְכֵן בֵּינָן דְאַתְעָר פֵּר נֶשׁ אֶתְעָרוּתָא בְּקַדְמִיתָא וְכֵן כִּיּוֹן שֶׁמְעוֹרֵר הָאָדָם הַהֲתַעוֹרְרוֹת מִלְּמַטָּה תַּחֲלִילָה בְּדִין אֶתְעָר אֶתְעָרוּתָא דְלַעֲיִלָּא אִזּוּ מִתְעוֹרֵרֶת הַהֲתַעוֹרְרוֹת שֶׁל מַעֲלָה. תָּא תְּוִי, בֵּינָן דְבְּתִיב בֵּא רָאָה, כִּיּוֹן שְׂכַתוּב וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר פְּשָׁדִים וְגו' מִיָּד וַיֵּאמֶר יְהוָה אֵל אֲבָרָם וְגו'.

עַתָּה יִפְרֵשׁ אַרְבַּעַה פְּרוּשִׁים עַל הַפְּסוּק "וַיֵּאמֶר ה' אֵל אֲבָרָם לְךָ לְךָ".

וַיֵּאמֶר יְהוָה אֵל אֲבָרָם לְךָ לְךָ, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְךָ לְךָ, לְגַרְמָד לְאַתְקַנָּא גְרָמָד, לַעֲצֻמְךָ לְתַקַּן נַפְשְׁךָ (לְאַתְתְּקַפָּא) לְאַתְקַנָּא דְרַגְלָא דִּילְךָ. לְתַקַּן הַמְדֻרְגָה שֶׁלְךָ דְהֵינְנוּ לְתַקַּן עֲצֻמְךָ בְּמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שִׁיעֵשָׂה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל. וְגַם לְתַקַּן אֶת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא הַמְדֻרְגָה שֶׁלְךָ עַתָּה בְּתַחֲלִילַת דְרַכְךָ לְךָ לְךָ,

לִית אַנְתָּ (ס"א פְּדַאי) לְמִיָּקָם הָכָא בֵּין חֵיבִין אֵלֵין. אין אתה כדאי לעמוד כאן בין הרשעים האלה שהם תחת רשות הקליפה ואתה מצד הקדושה וְרָזָא דְמַלְאָה וסוד הדבר לְךָ לְךָ (דף עח ע"א) דְהָא קְדָשָׁא בְרִידָה הוּא יְהִיב לֵיהּ לְאַכְרָהֶם רוּחָא דְחַכְמָתָא, שהרי הקב"ה נתן לו לאברהם רוח חכמה וְהוּא יָדַע וּמְצַרְף (צנור'י) סְטָרֵי דִי־שׁוּבֵי עֲלָמָא, והיה יודע ומצרף ד' רוחות יישוב העולם כצורף שמצרף הכסף מהסיגים כך היה אברהם משוטט בחכמתו וזכה לדחות את הסיגים וְאַסְתַּבַּל בְּהוּ וְאַתְקַל בְּתִיקְלָא וְיָדַע חֵילֵין דִּי מְמַנָּן עַל סְטָרֵי יִישׁוּבָא והיה מתבונן בהם ושוקל במאזני שכלו ויודע הכוחות אשר ממונים על ד' רוחות היישוב.

כִּד מְטָא לְגוּ נְקוּדָה דְאַמְצְעִיתָא דִי־שׁוּבָא כאשר הגיע לתוך הנקודה האמצעית של היישוב שהיא ארץ ישראל שהיא טבור העולם תְּקִיל בְּתִיקְלָא וְלֹא תְּנִיחַ סְלִיק בִּידֵיהּ. שקל במשקל שכלו כאותו צורף השוקל במאזנים ולא היה עולה בידו [ג] אֲשַׁנַּח לְמַנְדַּע חֵילָא דִּי מְמַנָּא עֲלָה השגיח לדעת כח השר הממונה על ארץ ישראל וְלֹא יָכִיל לְאַתְדַּבְּקָא בְּרַעוּתֵיהּ ולא היה יכול להשיג במחשבתו, כי אברהם אבינו עדיין היה במלכות דעשיה וא"י מהיצירה, תְּקִיל בְּפָה וּמְנִין וְחַמָּא דְהָא מִתְּמָן אֲשַׁתִּיל כָּל עֲלָמָא שקל עוד כמה פעמים וראה שהרי משם הושתת כל העולם והיא הנקודה המרכזית של כל העולם וכללות הכל תלוי בה, אֲשַׁנַּח וְצַרְף וְתִקַּל לְמַנְדַּע וְחַמָּא דְהָא חֵילָא עֲלָה דַּעְלָה לִית לֵיהּ שְׁעוּרָא השגיח וצירף ושקל לדעת וראה שהרי הכח העליון שעליה אין לו שיעור עֲמִיק וְסִתִּים וְלֹאֵו אִיהוּ כְּגוּוֹנֵי דְסְטָרֵי דְרַגְנֵי דִי־שׁוּבָא והוא עמוק וסתום ואין הוא כדוגמת שאר הרוחות במדרגות היישוב [ד].

עיונים והארות

בטל שמה עד אין, מתירא לילך לשם. מיד, ויבא עד חרן וישבו שם. מיד אתגלי ליה קב"ה ואמר לך עד אין, אעפ"כ לך שתחזור אל הכלי בהשגות המוחין והאור. (מתוך זוהר חי)

וידע חילין. איתא בזוהר פרשת ויקהל שיש פתח גדול כנגד א"י למעלה ואמצעיות תוכיותו מכוון על ביהמ"ק, אבל כל א"י נמצאת תחת השער הזה. ונראה מדברי הרב ססיום השער הזה הוא על ראש עולם העשיה שהרי א"י מונהגת ע"י היצירה ששם נמצא מטטרו"ן שר צבא ה' שנראה ליהושע בבואו אל הארץ. וסביב הפתח הזה יש כביכול חלונות שמשם יורד השפע לע' השרים שבעולם העשיה, ר"ל מתמצית א"י יורד השפע אל ע' השרים. ואברהם אע"ה ידע חילין דממנן, ר"ל הכח של ע' השרים לפי שהיה בקי באותם החלונות שדרכם ע' השרים קבלו את שפעם. אבל כד מטא לגו נקודה דאמצעיתא דיישובא ר"ל כשאברהם בא לתור הנקודה האמצעית שה"ס ארץ ישראל שבה מתפשט האור העליון בדרך קו ישר שמקורו מהיכל לבנת הספיר המכוון נגד הר ציון, וכידוע ציון הוא יסוד דמלכות (וירושלים היא מלכות שבה) אז תקיל בתיקלא ר"ל שקל במשקל שלו האור המאיר בה ושיעורו ולא הוה סליק בידיה ולא עלה בידו למצא לו שיעור מוגבל כשאר הארצות, כי לא יכול היה להשיג

ג. ושקלם במאזנים, ר"ל כאותו צורף השוקל במאזנים כדי לדעת את המידה שהוא חפץ בה, כך היה אברהם אע"ה היה כביכול שוקל כל גוי וגוי ונחלתו בארץ וכנגדו עד היכן מגיע כל חלק וחלק ברקיע. ועיין במסכת כתובות דף ק"ב רבי חנינא מתקל מתקלים. ובתוס' שם שהיה שוקל אבנים, כל זמן שהיו קלות אמר עדיין לא הגעתי לארץ ישראל. וז"ל אור החמה: ואסתכל בהו, בישוב התחתון ומשם היה מסתכל ע"י משקל האצטורלב עד היכן מגיע כל חלק וחלק מהארץ ברקיע והיה מחלק הרקיע לחלקים כחלקי הארץ. וז"ש ואסתכל בהו ואתקל בתיקלא, לדעת כל ארץ וישבו בכמה מדרגות היה עומד ומשם היה מסתכל בשרים הממונים ברקיע בחלקים ההם כדפירש בזוהר פרשת תרומה. עכ"ל. ובמקדש מלך מביא את פירוש הרמ"ז ז"ל: סטרי דישובי עלמא. פירוש ארץ ישראל היא יישוב, והעולם מקיפה מכל צדדיה והיא אמצע העולם דווקא אמצע היישובי.

ד. לפי הנראה היה אברהם חכם בחכמות המזלות ומקום השרים והכל קיבל מנח ושם ועבר ולכך ידע ענין נקודה נקודת ציון ולא יכול למיכם כי שורשה מאין העליון כתר בחי' רד"לא. וכיון דחמא תוקפא דהווא אתר שהוא בחי' אין עליון ומוכרח להיות

אֲשַׁנַּח וְתִקִּיל וְיָדַע השגיח ושקל וידע **יְהֵא כְּמָה דְמַתְּחִיא נְקוּדָה אֲמֻצְעִיתָא דִּישׁוּבָא**
מְנִיָּה אֲשַׁתִּיל כָּל עֲלָמָא לְכָל סְטָרוּי שהרי כמו שמאותה נקודה האמצעית של היישוב
 ממנה הושתת כל העולם לכל עבריו וכל העולם נמצא אך ורק כאן. **הֲכִי נִמְי יָדַע יְהֵא חִילָא דְשָׂרִי**
עֲלָה מִתַּמָּן נִפְקוּ כָּל שְׂאָר חִילִין דְּמִמְּנָן עַל כָּל סְטָרֵי עֲלָמָא כך גם כן ידע שהרי הכח
 ששורה עליה משם יצאו כל שאר הכוחות שממונים על כל ד' רוחות העולם, **וְכִלְהוּ בֵּיהּ אַחֲרֵינָן** וכולם בו
 אחוזים. **בְּרִין** ואז נאמר (בראשית יא) **וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לְלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן**.

עוֹד אֲשַׁנַּח וְתִקִּיל וְצָרִיף לְמִיקָם עַל בְּרִירָא דְמִלָּה דִּיהֵוּא אַתָּר עוד השגיח ושקל
 וצירף לעמוד על ברור הדבר של אותו מקום **וְלֹא הָוָה יָדַע וְלֹא יָכִיל לְמִיקָם עֲלָה**
לְאַתְדִּבְקָא ולא היה יודע ולא היה יכול לעמוד על זה להשיגו, **בֵּינָן דְּחִמָּא תְּקַפָּא דִּיהֵא אַתָּר**
וְלֹא יָכִיל לְמִיקָם עֲלִיָּה כיון שראה החזק של אותו מקום ולא היה יכול לעמוד עליו **מִיָּד וַיֵּבֵאוּ עַד**
חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.

מֵאֵי טַעְמָא דְאַבְרָהָם מה הטעם של אברהם שהתעכב בחרן ולא הלך ישר לארץ ישראל שהרי היה משתוקק
 לדעת הנהגת מטטרוין. **אַלָּא דֵּאִיהוּ הָוָה יָדַע וְצָרִיף בְּכָל אַנְוִן שְׁלִטְנִין מְדַבְּרֵי**
עֲלָמָא בְּכָל סְטָרוּי דִּישׁוּבָא, אלא שהוא היה יודע ומצרף בכל אותם שליטים מנהיגי העולם בכל רוח של
 היישוב **וְהָוָה תִּקִּיל וְצָרִיף אַנְוִן דְּשְׁלִטִין בְּסְטָרֵי דִּישׁוּבָא מְדַבְּרֵי כְּכַבֵּיא וּמְזִלְיָהוּן**
 והיה שוקל ומצרף אותם השליטים ברוחות היישוב מנהיגי הכוכבים והמזלות, **מֵאַן אַנְוִן תְּקִיפִין אֲלִין עַל**
אֲלִין מי מאלה חזקים אלה מעל אלה, **וְהָוָה תִּקִּיל כָּל יִשׁוּבֵי דְעֲלָמָא** (ולא) **וְהָוָה סְלִיב בִּידוּי**
 והיה שוקל כל יישובי העולם והיה עולה בידו כי היה בא ורואה מעלת האקלימים אלה על אלה באותם השרים הממונים
 על הכוכבים והמזלות והיה בא דרך גדולתם. **כִּד מְטָא לְהֵא אַתָּר חִמָּא תְּקִיפּוּ דְעַמִּיקִין וְלֹא**
יָכִיל לְמִיקָם בֵּיהּ כאשר הגיע לאותו מקום ראה את החזק ועומק המקום ולא היה יכול לעמוד בו כי בארץ ישראל

עיונים והארות

כל אלו הם חכמות זרות אין חלק למקיימי מצות ולומדי תורה
 באלו כמובא בספר הראב"ד שאמר חוזה אחד לצדיק אתה נואף
 ורוצח. ואמר הצדיק כן הדברים אבל לא עשיתי במעשה אלא
 שהיה לי צער עד שהעברתי ממנו את כל זה ע"י קיום תורה ומצות.
 וכל זה הזהיר לאברהם. כך הוא פירוש הדברים של מאמר זה ואל
 תרבו תדברו גבוהה יצא עתק מפיהם כי אל דעות ה' זהו אל הארץ
 אשר אראך, ביחוד יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד מספר
 אשר ארא"ך מספר ב"פ יהו"ה צבאו"ת ענת"ה תשמיש הידוע
 מכוונות עיה"כ מספר א"ל האר"ץ אשר ארא"ך ביחוד עליון
 ותחתון דאיהו עמיק וסתים. (עכ"ל הזוהר ח')

את שורש הכח הזה. ואז אמר לו ה' לך ואלך נתעלה למדרגות
 נה"י ששם יש ב' חסדים מגולים ונתגלה אליו כבוד ה'. (לפי
 הרמ"ז)
למנדע לך שורש נשמתך על מה אתיא להאי עלמא ולאתקנא
 גרמך כמו שפירשנו. וא"ל קב"ה שיתדבק באמונתו
 בפשטות ויסיר מאתו חכמות לידע כל ישוב ארץ ולידע מזל שעה
 ורגע כי אלו הם בטלים ומבוטלים תחת מקיימי התורה ומצות
 כמבואר בהרבה מעשיות בגמרא שהכל מתבטל ע"י קיום מצות
 ק"ש וצדקה. לכך הזהיר את אברם לך מן חכמה דא ומאשגוחתא
 דא שלא תביט כלל לא בסיטרא דישובא ולא בחכמות חיצוניים
 דאת משגח ותקיל תולדתא באיזה רגע יום ושעה דאתיילידת, כי

לא היה משיג כלל בכל עצם השגת שכלו. **בִּיּוֹן דְּחֻמָּא קְדָשָׁא בְּרִידָה הוּא אֲתַעְרוּתָא דִּילֵיהּ וְתִיאֻבְתָּא דִּילֵיהּ.** כיון שראה הקב"ה התעוררות שלו והרצון שלו **מִיַּד אֲתַנְגְּלִי עֲלֵיהּ וְאָמַר לֵיהּ מִיַּד נִתְגַּלָּה עֲלָיו וְאָמַר לוֹ לָךְ לָךְ, לְמַנְדַּע לָךְ וְלֹאֲתַקְנָא גְרַמְךָ לָךְ לְךָ לְדַעַת אֶת עֲצֻמְךָ וְלִתְקוּן נַפְשְׁךָ.**

מֵאֲרַצְךָ, מִתְּהוֹא סְטָרָא דִּישׁוּבָא דְּהוּיִת מִתְּדַבְּק בֵּיהּ מאותו חלק של היישוב שהיית דבוק בו. **וּמִמּוֹלְדֵתְךָ, מִתְּהוֹא חֲכֻמָּה דְּאֵת מִשְׁנַח וְתַקִּיל תּוֹלְדֵתָא דִּילָךְ** מאותה חכמה שאתה משגיח ושוקל את השורש שלך **וְרַגְעָא וְשַׁעֲתָא וְזִמְנָא דְּאֲתִילִידַת בֵּיהּ וּבְתֵּהוּא כּוּבְכָא וּבְתֵּהוּא מְזֻלָּא** ע"פ הרגע השעה והזמן שנולדת בו ובאותו הכוכב ובאותו המזל. **וּמִבֵּית אָבִיךָ, דְּלֹא תִשְׁנַח בְּבֵיתָא דְּאָבוּךָ** שלא תשגיח בשורש בית אביך. **וְאִי אֵית לָךְ שְׂרָשָׁא לְאַצְלָחָא בְּעֻלְמָא מִבֵּיתָא דְּאָבוּךָ** ואם יש לך שורש להצלחה בעולם מבית אביך, **בְּגִין כְּךָ בִּשְׂבִיל כַּךְ לָךְ לָךְ מִחֲכֻמָּה דָּא וּמֵאֲשַׁחֲוּתָא דָּא** מחכמה זו ומהתבוננות זו.

תָּא חֲזִי, דְּהִכֵּי הוּא, בא ראה שכך הוא **דְּהָא נִפְקוּ מֵאוּר בְּשָׂדִים וְהוּוּ בְּחָרָן** שהרי יצאו מאור כשדים והיו בחרן, **אֲמַאי יִימָא לֵיהּ מְדוּעָא נֹאמַר לוֹ לָךְ לָךְ מֵאֲרַצְךָ וּמִמּוֹלְדֵתְךָ.** **אֲלֵא עֲקָרָא דְּמִלְתָּא כְּמָה דְּאֲתַמַּר** אלא עיקר הדבר כמו שנתבאר. **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ.** **אֲרָאךָ מַה דְּלֹא יְכִילַת לְמִיקָם עֲלֵיהּ וְלֹא יְכִילַת לְמַנְדַּע חִילָא דְּהֵהוּא אֲרַעָא דְּאִיהוּ עֲמִיק וְסֻתִּים** אראך מה שלא יכולת לעמוד עליו להשיגו ולא יכולת לדעת, הכח של אותה הארץ שהוא

עמוק וסתום.

ח"א פ"ד ע"א

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן תָּא חֲזִי, מַה בְּתִיב אמר רשב"י בא ראה מה כתוב **וַיְהִי רִיב בֵּין רַעֲי מִקְּנֵה אֲבָרָם, רַב בְּתִיב חֲסֵר יו"ד,** **דְּבִעָא לּוֹט לְמַחְדָּר לְפּוֹלְחָנָא נוֹכְרָאָה דְּפִלְחֵי יְתִבֵי אֲרַעָא** השמיט הפסוק אות י' שמראה על יחוד ה' וכתוב רב כלומר שבחר לו לוט רב ואדון אחר שהלך אחרי עבו"ם שרצה לוט לחזור לעבודה זרה כמו שעובדים אותם יושבי הארץ, **וְסוֹפִיָּה דְּקָרָא אוֹכַח דְּבְתִיב** וסוף הפסוק מוכיח את זה כמש"כ **וְהַבְּנֵעֲנִי וְהַפְּרִי אֹז יוֹשֵׁב בְּאָרֶץ** כי מה שייכות יש לכנעני והפריזי עם הריב של רועי אברהם ורועי לוט אלא לומר לנו שלוט חזר לע"ז. **וּמִנִּין דְּלוֹט אֲחֵדָּר לְסַרְחֲנִיָּה לְפּוֹלְחָנָא נוֹכְרָאָה** ומנין שלוט חזר לסורו הרע לעבוד עבודה זרה, **דְּבְתִיב, מִקְּדָמוֹנּוּ שְׁל עוֹלָם.** **בְּתִיב הָבָא וַיִּסַּע לּוֹט מִקְּדָם, וּבְתִיב וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקְּדָם, מַה לְּהֵלֵן נִמְלִיחוּ מִקְּדָמוֹנּוּ שְׁל עוֹלָם אוּף הָבָא בֵּין** ממש"כ ויסע לוט מקדם. מאי מקדם ומפרש מה פי' מקדם שנסע מהקב"ה וראיה לזה כתוב כאן וכתוב בדור הפלגה מה שם בפלגה נסעו מקדמונו של עולם שהוא הקב"ה גם כאן בלוט כן.

בִּיּוֹן דִּינְדַע אַבְרָהָם דְּלוֹט לְהָכִי נְטִי לְבִיה כִּיּוֹן שִׁידַע אַבְרָהָם אַבִּינוּ ע"ה שְׁלוֹט לְכַךְ נוֹטָה לְבוּ אַחֲרֵי ע"ה. מִיָּד וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט וְגו' הִפְרָד נָא מֵעָלַי. לִית אַנְתָּ כְּדָאֵי לְאַתְחַפְּרָא כְּהָדָאֵי אִין אַתָּה רָאוּי וְכָדָאֵי לְהַתְחַבֵּר עִימִי. כְּדִין אַתְפַּרְשׁ אַבְרָהָם מִנִּיה וְלֹא כְּעָא לְמִיתָהּ וְלְאַתְחַפְּרָא עִמִּיה וְאִז נִפְרַד אַבְרָהָם אַבִּינוּ ע"ה מִמֶּנּוּ וְלֹא רָצָה לְלַכֵּת וְלְהַתְחַבֵּר עִם לוֹט, דְּכָל מָאן דִּיִּתְחַבֵּר לְחֵיבָא סוּפִיה לְמִיתָהּ אַכְתָּרִיה וְלְאַתְעַנְשׁ (דף פד ע"ב) כְּגִינְיָה שְׂכַל מִי שֶׁמִּתְחַבֵּר לְרַשָּׁע סוּפּוֹ לְלַכֵּת אַחֲרָיו, אַחַר מַעֲשָׂיו הָרַעִים וְדַעוֹתָיו הַמְקוֹלְקוֹת, וַיֵּצֵא מִעֲבוּדַת הַיִּת וְלְהַעֲנִשׁ בְּשִׁבְלוֹ.

מִנְלָן, מִיְהוֹשָׁפֵט דְּאַתְחַפְּרָא עִם אַחָאב וְאַלְמָלָא זְכוּ דְּאַכְהֵן אַתְעַנְשׁ תַּפְּזָן מִנְיָן לְנוּ זֶה, מִיְהוֹשָׁפֵט שְׁהִיָּה לוֹ עוֹשֵׁר וְכַבּוּד וְאַח"כּ כְּשֶׁהִתְחַבֵּר בְּמַלְחַמַת רְמוֹת גִּלְעָד וְגַם הִתְחַתֵּן עִמּוֹ וְלוֹלֵי זְכוֹת אַבוֹתָיו

הָיָה נֶעֱנָשׁ שֶׁם דְּכִתְיִב שְׁכַתוּב, (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב יח) וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפֵט לְחַבְרָיו וְלֹאנְשָׂיו לְבָא לְהַצִּילוֹ מִהַלּוּחַמִּים בּו. וְכִדִּין אֲשֶׁתְּזִיב דְּכִתְיִב וַיִּסִּיתֶם אֱלֹהִים מִפְּנֵי וְאִז נִיצוֹל כְּמִש"כ שֶׁהַקְּב"ה הִסִּית אֶת לִבָּם שֶׁל הַגּוֹיִים שְׂבָאוֹ הֵלַחֵם בּוֹ לְעִזּוֹב אוֹתוֹ וְלְהַצִּיל אוֹתוֹ בְּזִכּוֹת אַבוֹתָיו וְלֹא אֲנִשְׂיו הִצִּילוֹהוּ. וְעַל דָּא לָא כְּעָא אַבְרָם לְמִיתָהּ כְּהָדָאֵי דְּלוֹט וּבְגַלְל זֶה לֹא רָצָה א"א ע"ה לְלַכֵּת עִם לוֹט. וְעַם כָּל דָּא לָא כְּעָא לוֹט לְמַהְדָּר מִסְּוִרְחָנִיה וְעַם כָּל זֶה שֶׁא"א עוֹב אוֹתוֹ לֹא רָצָה לוֹט לְחַזוֹר מִסּוּרוֹ הָרַע וְלְהִיּוֹת רַק עִם א"א וְעַם הַקְּב"ה אֲלֹא כְּתוּב וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפָר הַיַּרְדֵּן אֶת הָעוֹה"ז וְלְהִיּוֹת עִם רַשָּׁעִים גַּמּוּרִים כְּמִש"כ. וַיִּסַּע לוֹט מִקְּרָם, אֲתַנְטִיל מִן קְדָמָאָה דְּעֵלְמָא וְלֹא כְּעָא לְאַתְדַּבְּקָא בְּמַהִימְנוּתָא שְׁלִימְתָא כְּאַבְרָהָם פ"י, שְׁנִסַּע מִקְדָּמוֹנּוֹ שֶׁל עוֹלָם מִהַקְּב"ה וְלֹא רָצָה לְהַדְּבֵק בְּאִמוּנָה שְׁלִימָה בְּהִי"ת כְּמוֹ א"א

ע"ה.

וְזֶה סוּד שְׁכַתוּב אַבְרָם יָשָׁב בְּאַרְצָא כְּנַעַן. לְאַתְדַּבְּקָא בְּאַתְרָא דְּמַהִימְנוּתָא וְלְמַנְדַּע חֲכָמָתָא לְאַתְדַּבְּקָא בְּמַאֲרִיה אַבְרָם יָשָׁב בְּאַרְצָא כְּנַעַן, כִּי הָאֲרֶץ הִיא הַמְּלֻכּוֹת וְאַבְרָהָם אַבִּינוּ ע"ה נִדְּבַק עִם הַשְּׂכִינָה שֶׁרָצָה לְהַדְּבֵק בְּמָקוֹם הָאִמוּנָה שְׁהִיא הַשְּׂכִינָה, וְרָצָה לְדַעַת חֲכַמַת הַקְּב"ה לְהַדְּבֵק בְּאִדּוּנּוֹ, אֲבָל וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר וַיִּאָּהֵל עַד סְדוּם, עִם אַנּוּן חֵיבִין דְּעֵלְמָא דְּנַפְקוּ מִגּוֹ מַהִימְנוּתָא וְלוֹט יָשָׁב וְהִתְחַבֵּר עִם אוֹתָם רַשָּׁעִים גְּדוּלִים שֶׁל הָעוֹלָם שִׁיִּצְאוּ מִתּוֹךְ הָאִמוּנָה בְּקַב"ה דְּכִתְיִב כְּמִש"כ וְאַנְשֵׁי סְדוּם רָעִים וְחַטָּאִים לִיהוָה מְאֹד. כָּל חַד אַתְפַּרְשׁ לְאַרְחִיה בְּדָקָא יָאוּת כָּל אַחַד נִפְרַד לְדַרְכוֹ הָרָאוּיָה לוֹ, א"א ע"ה עִם הַצְּדִיקִים וְהַשְּׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה, וְלוֹט עִם הָרַשָּׁעִים וְהַקְּלִי". כְּגִין כְּךָ וְכַאֲיִן אַנּוּן חֲבָרְיָא דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוּרְיָתָא יְמָמָא וְלֵילֵיאָּ בְּשִׁבִיל כַּךְ אֲשֶׁרִיחֶם אוֹתָם הַחֲבָרִים שֶׁמִּשְׁתַּדְּלִים וְעוֹסְקִים בְּתוֹרָה יוֹמָם וְלַיְלָה, וְחֲבָרוּתָא דְּלָהוֹן כְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְהַחֲבִיבוֹר שֶׁלָּהֶם אַךְ וְרַק בְּהַקְּב"ה וְלֹא עִם הַס"א וְהָרַשָּׁעִים. וְעַלִּיָּהוּ כְּתִיב וְעֵלֵיהֶם כְּתוּב, (דְּבָרִים ד) וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלֶכֶם הַיּוֹם.

מאמרי הפרשה

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֲרֶצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

תולדות אברהם אבינו

לאחר שהתורה למדה אותנו בפרשת נח על לידתו של אברהם אבינו ע"ה, מיד דילגה התורה לגיל שבעים וחמש של אברהם אבינו ע"ה, לנסיון הראשון של "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" ואילו על מאורעות חייו שהיו לו משך כל אותן השנים, לא ספרה לנו התורה כלל.

אמנם במדרשים ובפרקי דרבי אליעזר (פרקים כ"ו-כ"ט) ובספר הישר (פרשיות נח-תולדות) ועוד, מסופר על פעולותיו הגדולות ומלחמותיו נגד האלילים ועובדיהם, עד שהגיע למדרגת נביא שהקב"ה מדבר עמו ושכבר בגיל שלש הכיר את בוראו. אמנם הרמב"ם (פ"א מהלכות עכו"מ ה"ג) כתב שבגיל ארבעים הכיר את בוראו? הביאור הוא, שבגיל שלש השיג את הידיעה שיש בורא יחיד לעולם המנהיגו ומשגיחו, ומגיל שלש שנים עד לגיל ארבעים, נשלמה אצלו הידיעה בתכלית, וכמו שכותב המאירי (בפתחה לאבות), ועיין שם ברמב"ם וראה כיצד הוא מתאר את אברהם אבינו ע"ה, איך שהיה הולך מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, מקבץ את כל האנשים ומסביר להם על הקב"ה, עד שהגיע לארץ כנען וקרא בשם ה' ונתקבצו אליו אלפים ורבות וכולם נקראים בשם "בית אברהם".

חז"ל מספרים (עיין תנא דבי אליהו זוטא כ"ה, ו') שקודם שנולד אברהם אבינו היה נמרוד כופר באמונת האל יתברך, והיה מתגאה שהוא אלוה, ואנשי דורו היו עובדים ומשתחווים לו. והנה ראה בחכמת הכוכבים שיוולד אדם אחד בימיו שיעמוד כנגדו להכחישו מאמונתו ולנצחו, ופחד פחד נורא. מה עשה? סיפר זאת לשריו ועבדיו וביקש מהם עצה מה לעשות בוולד שעתיד להוולד. יעצו לו לבנות בית גדול ולהזמין לשם את כל הנשים המעוברות ולהעמיד שם מילדות. כל מי שתלד בן ישחטוהו על בטנה, ואם בת היא וחייה, ואמה תקבל מתנות וילבישוה בגדי מלכות, ויקראו בפניה, ככה יעשה לאשה אשר תלד בת. כששמע את עצתם שמח שמחה גדולה וכן עשה, ונהרגו אז יותר משבעים אלף זכרים.

בזמן ההוא הרתה אמתלאי אמו של אברהם אבינו ע"ה, ויהי במלאת שלושה חדשים להריונה ניכרו בה סימנים ופניה נהיו מוריקות. אמר לה תרח בעלה, מדוע פניך מוריקות ובטנך גדולה, אמרה לו, בכל שנה יש לי את החולי הזה שנקרא שמו קולצני'. אמר לה תרח, הראיני את בטנך משום שנראה לי שאת מעוברת, ואם כן אין ראוי לעבור מצות אלהינו נמרוד. כששם ידו על בטנה עשה לה הקדוש ברוך הוא נס, ובטנה עלתה למעלה עד החזה, וכשלא מצא כלום אמר לה צדקת. והנה נשלמו חדשי הריונה, ומרוב פחדה יצאה מן העיר אל המדבר קרוב לנהר אחד ומצאה מערה גדולה וילדה שם. וכשנולד בנה האירה המערה כולה כשמש מאור פני הילד ושמחה שמחה גדולה, והוא היה אברהם אבינו ע"ה. התחילה לדבר עם בנה, אוי לי שילידתיך בזמן כזה! יותר טוב שתמות במערה הזאת, ואל אראה איך ששוחטים אותך על בטני! ולקחה מלבוש אחד שעליה והלבישה אותו, ועזבתו במערה ואמרה, יהי אלהיך עמך לא ירפך ולא יעזובך, והלכה לדרכה.

בינתיים תקפו הרעב ולא היתה לו מנתק שתניק אותו. התחיל לבכות ושמע ה' יתברך את בכייתו ושלח את המלאך גבריאל ליתן לו חלב, והיה מוציא לו חלב מאצבעו הימנית. כשנהיה אברהם בן עשרה ימים התחיל ללכת, ויצא מהמערה על שפת הנהר. כששקעה השמש ויצאו הכוכבים אמר, אלו הם האלהים. אחר כך כשעלה עמוד השחר ולא ראה הכוכבים, אמר, לא אעבוד אלו כי אינם אלהים. אחר כך כשראה את השמש אמר, זה אלי ואנוהו, וכששקעה אמר, אין זה אלוה. תוך כדי כך בא אליו המלאך גבריאל והודיעו שהוא שליח מן הקדוש ברוך הוא. באותה שעה הלך אברהם למעיין ורחץ ידיו ורגליו והתפלל שם לאל בכריעה והשתחויה.

אמתלאי זכרה שהשאירה את בנה במערה הלכה לחפשו ולא מצאתו. הרבתה לבכות ואמרה, שמא אכלוהו דובים ואריות. תוך כדי כך מצאה אותו על שפת הנהר, ולא הכירתו מרוב שגדל מאוד בקומה. אמרה לו, שלום עליך, וספרה לו את מה שעבר עליה מפני גזירת נמרוד בן כנען. שאל אותה אברהם, בגיל כמה צריך להיות בנך, אמרה לו, כעשרים יום, אמר לה, אני בנך. אמרה לו, בני, גדלת מאוד! איך זה שתוך עשרים יום גדלת כל כך, והלכת על גליך ודברת בפך, אמר לה, וכי את לא יודעת שיש בעולם אל גדול ונורא, חי וקיים, רואה ואינו נראה, והוא יושב

בשמים ומלא כל הארץ כבודו, אמרה לו, בני, וכי יש אל אחר מבלעדי נמרוד, אמר לה, כן אמי. לכי והגידי לנמרוד שיש אלהים בשמים שהוא אדון לכולם.

כשחזרה לעיר וספרה לתרח בעלה איך שמצאה את בנה. הלך תרח וסיפר לנמרוד את כל אשר אירע עם אשתו ואת דברי בנו. כשמוע נמרוד את דבריו חרד חרדה גדולה והתיעץ עם יועציו מה לעשות עם הילד. אמרו לו, מה לך לפחד מהילד הקטן הזה. ויש בכל מלכותך אלפים של שרים, הקטן שבשרים ילך ויביאו. תוך כדי כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור, ואמר למלך, מה אתה דואג, תשלח את כל השרים והסגנים והפחות עם כלי המלחמה ויביאו את הילד שישתחוה לפניך, וכן עשה המלך. כשהגיעו השרים לאברהם אחזהו פחד, התחיל להתפלל ולבכות לבורא עולם. מיד שלח השם יתברך את המלאך גבריאל להצילו. ואז צוה הקדוש ברוך הוא את גבריאל שישים ענן וערפל בינו לביןם. כשראו את הענן והחשך והערפל פחדו ושבו אל נמרוד מלכם ואמרו לו מה שאירע להם. אמר ה' אל המלאך גבריאל שיאמר לאברהם שילך אחרי האויב נמרוד לבבל. צוה המלאך גבריאל את אברהם שירכב על כתפו וכהרף עין מצא את עצמו בשערי מדינת בבל. נכנס אברהם בליווי המלאך וקרא בקול גדול, "ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. אין עוד אחר, אחד ואין שני לו. אין לו גוף ולא דמות הגוף. והוא אלהי האלהים ואלהי נמרוד" וסיפר לאביו שהמלאך הביאו מהלך ארבעים יום בין רגע.

כששמע זאת נמרוד חרד חרדה גדולה. והנה ראו יועצי המלך שאברהם הגיע, עשו שמחה ומשתה גדול למלך בכדי שכולם ידעו שהוא המלך, וגם תרח בא למסיבה עם בנו אברהם. כשראה אברהם את כל הכבוד שעושים לנמרוד וכמדומה שהוא האדון, עבר בין הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו, ויתפוס בכסא וינענע אותו, וצעק בקול, נמרוד הנגעל הכופר בעיקר, באל חי וקיים! וכשראו כך כולם נפלו על פניהם עם מלכם נמרוד, וימס לבבם. לאחר שעתיים כששבה רוחו של נמרוד, אמר לו אברהם, דע לך שזה קול של בריה קטנה מכל בריות שברא הקדוש ברוך הוא. בשעה זו אמר נמרוד, אמת שאלהי אברהם אלוה גדול וחזק, וביקש מתרח אביו שישא את בנו וילך לעירו. וילכו שניהם יחדיו.

לאחר מכן גדל אברהם עד שנהיה כבן עשרים שנה, ותרח אביו חלה. אמר אל בניו הרן ואברהם, תמכרו את שתי הדמויות שהיה רגיל למכרם כי אין לי מעות להוצאותינו. הרן מכר שתי הדמויות והביא את המעות לאביו. אברהם גם לקח שתי דמויות אחרות למכרם, אך מה עשה, קשר חבל בגרונום ופניהם ארצה, והיה סוחב אותם וצועק, מי רוצה לקנות דמות שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו. וגם יש לו פה ולא מדבר, עין ולא רואה, רגלים ולא הולך, אוזן ולא שומע, פנתה זקנה אל אברהם ואמרה לו בחיך, תבחר לי דמות טובה וגדולה ונעבדה. אמר לה אברהם, היכן הדמות שקנית מהרן אחי לעבדו, אמרה לו באו גנבים בלילה ההוא וגנבוהו בעודי בבית המרחץ. אמר לה אם כן איך את מבקשת לעבוד דמות שכזו, שאף את עצמה לא הצילה מהגנבים, כל שכן שלא תציל אחרים! אמרה הזקנה אם כן אברכה, למי אעבוד, אמר לה תעבדי לאלהי האלהים ואדוני האדונים, בורא שמים וארץ את הים וכל אשר בם, והוא אלהי נמרוד ואלהי תרח ואלהי מזרח ומערב דרום וצפון, ומי הוא נמרוד שיעשה עצמו אלוה לעבד אותו!?

ומאז אותה אשה חזרה בתשובה והתחרטה. מה עשתה, לקחה אבן בידה והכתה על ראש הדמות ואמרה, אוי לך ומי יעבוד אותך עוד, כי אין בך תועלת ולא למי שיעבוד אותך. ויצאה לשווקים ולרחובות וצעקה, מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו, יעבוד לאלהי אברהם. ובכל יום היתה צועקת כך, עד שזכתה הזקנה להשיב הרבה אנשים ונשים בתשובה...

ויהי היום כשהלך תרח למשתה אשר עשה המלך נמרוד, ביקש מאברהם בנו שישאר עם הדמויות, עד שיחזור. היו שם הרבה דמויות יחד עם דמות המלך. מה עשה אברהם, לקח בידו גרזן ואמר "ה' הוא האלהים" ויך בהם מכה גדולה, בגדול החל ובקטן כלה, לזה קטע רגלו ולזה כרת את ראשו ולזה שבר עיניו. לאחר מכן הניח את הגרזן ביד גדול הדמויות. כששלמו ימי המשתה ראה המלך את צלמיו שבורים, אמר, מי היה כאן ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, ויענו כל העם בוכים ויאמרו, אדונינו המלך, תדע לך שאברהם היה יושב אצלם ושמענו שהיה משבר להם. ויאמר אברהם אני לא שברתי אותם כי אם הגדול שבהם, הלא תראה שעדיין הגרזן בידו. ואם לא תאמין בי, תשאל אותו והוא יגיד לך. כעס מאוד המלך וציוה להניחו בבית הסוהר, והמלאך גבריאל היה ממציא לו מעיין מים חיים וכל מיני מאכל לאכול.

לאחר שנה ציוה המלך שיביאו עצים להבעיר אש, ולזרוק את אברהם אבינו אם עדיין עודנו בחיים, וכן היה. הלך שר בית הסוהר לפתוח את הבור וקרא, אברהם אברהם! אתה חי או מת, ויען, אנכי חי. אמר לו מי נתן לך אכילה ושתיה עד עכשיו, אמר, מי שהוא כל יכול אלהי האלהים ואדוני האדונים שעושה נפלאות לבדו. כשלקחו את אברהם לזרקו לתוך האש, כל מי שהיה לוקח אותו היה נשרף, ואברהם היה נשאר חי, עד שמתו רבים לאין מספר. בא השטן בדמות אדם ויעץ למלך לזרוק את אברהם לכבשן האש על ידי חבלים ומסמרות. כשראו בשמים שאברהם בצער, נעשה לו נס שהאש כבתה בלי מים, והעצים הציצו ציץ וכולם הוציאו פירות, ונעשה הכבשן כמו גינת ביתן המלך. ואז כולם יראו ממנו כי שם ה' נקרא עליו והשיב רבים תחת כנפי השכינה.

גודל נסיון "לך לך"

נתאר לעצמינו איזו מעצמה גדולה היתה לאברהם אבינו, הרי אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. היו הולכים ממקום למקום להשפיע עליהם לא לעבוד עבודה זרה ולהכיר את הקב"ה, והיו משפחות שלימות הולכות בדרכם, ועוד כהנה וכהנה, וכל זה ברוחניות, ומה בעניני גשמיות, הרי אברהם אבינו כבד מאוד במקנה בכסף ובוזה, ועוד מה עם כל המשפחות שהשפיעו עליהם, הרי לכל אחת יש עסקים וכדו'. ועתה אומר לו הקב"ה לך לך מארצך וממולדתך וכו' ואברהם אבינו לא חושב לרגע מה יהיה עמו, מה יהיה עם כל המשפחות שזיכה אותם להיכנס תחת כנפי השכינה. האם יבואו עמו להיכן שילך, הרי יש להם תינוקות, ילדים, נשים, עסקים וכי אלפי משפחות יעזבו את הכל לבוא עמו, ועוד האם הקב"ה אמר לאברהם אבינו להיכן לילך, הרי לא אמר לו אלא רק לך לך אל הארץ אשר אראך.

כל זה נסיון קשה מאוד, ואברהם עומד בכל, ולא מהרהר ולו לרגע על ה' יתברך.

תכלית הניסיון לזכך את האדם

שנינו בפרקי אבות (ה, ג): עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום עכ"ל. ומעשה אבות סימן לבנים, כל אדם עובר נסיונות בחיים, יש יותר ויש פחות, אבל אין לך אדם שאינו עובר נסיונות, ותכלית כל הניסיונות היא לזכך את האדם ולהביא אותו אל תיקונו.

רק לאחר מאה שנה נולד בן לאברהם אבינו, והוא גדל והלך בדרך טובה, ולפתע הקב"ה אומר לו לקחת את בנו חביבו, יצחק בן השלושים ושבע, ולהעלות אותו לעולה! הוא היה יכול לשאול: הקב"ה אמר לו "כי ביצחק יקרא לך זרע" (בראשית כא, יב), אתה בעצמך אמרת, ואיך אעשה הדבר הזה לשחוט את בני?! ואברהם לא שואל שאלות, הוא קם מוקדם בבוקר הולך לשחוט את הבן. נסיונות שאין כמותם. מדוע היה הקב"ה צריך לנסות את אברהם? וכי לא ידע את עוצם אהבתו של אברהם אליו ושיעמוד בכל הניסיונות?! אומר המדרש (בראשית רבה לד, ב) משל למי שיוצר כדים, הוא חובט בהם במקלו בכל הכח, כדי שיראו כולם שהם חזקים. כך הקב"ה מנסה את אברהם בניסיונות כדי להראות לנו מי זה אברהם. אם לא היו הניסיונות לא היינו יודעים מה המיוחד באברהם אבינו שהוא קורא לו "אברהם אוהבי" (ישעיהו מא, ח). עוד ניסיון ועוד ניסיון, עד ניסיון העקדה. ובשום שלב אין אברהם מהרהר אחר מידותיו של הקב"ה, הוא מאמין בה' בכל ליבו שכל מעשיו אמת וצדק ללא פגם ודופי ח"ו. כמו שאומר דוד המלך בתהילים (ס, ו): "נתת ליראיך נס להתנוסס" - הניסיונות מרימים את האדם לדרגות גבוהות ונישאות.

חבל שלא קיבלתי יותר מכות

מעשה ביהודי אחד שהיה עובד בבית מרוח, שחכר מהפריץ, הפריץ היה מסתדר איתו, ואם לא היה לו לשלם היה דוחה לו את התשלום לשנה הבאה, אולי ירוויח יותר. שנה אחת הפריץ היה צריך ליסוע לחו"ל ומינה אחר תחתיו, אותו ממונה היה אכזר ושונא יהודים, בסוף השנה, הגיע הזמן לשלם וליהודי לא היה כסף. הממונה לא הסכים לדחות התשלום, וכל תחנוני היהודי עלו בתוהו, והלקה את היהודי באכזריות רבה ארבעים מלקות. כשחזר הפריץ התחיל היהודי לבכות לו, סיפר לו מה שעשה לו האיש, כעס הפריץ ואמר לו, על כל מכה תקבל מאה זוז, על ארבעים מלקות ארבעת אלפים זוז. ועוד, אותו ממונה יש לו שמונים דונם אדמה, ארבעים דונם שלך. בא הביתה ראתה אותו אשתו בוכה, שאלה אותו מה קרה? אמר לה חבל שלא נתן לי שמונים מלקות, הייתי מקבל את כל השמונים דונם.

אזמרים בעלי המוסר: יבוא אדם לשמים ויצטער מדוע לא היו לי עוד ייסורים. שם בשמים יודעים להעריך את הייסורים, כאן בעולם, אנחנו לא מבינים. אם באים חלילה ייסורים - קבל אותם באהבה, נסיונות וייסורים

מקדשים ומרוממים אותנו אם נקבלם באהבה! וכשמקבלים באהבה מלבד מה שמתרוממים לדרגות גבוהות זוכים להיפטר מכל היסורים.

כל ניסיון מרומם עוד ועוד את האדם

והנסיגות שיש לנו הם המרוממים אותנו ומביאים אותנו למקומות הגבוהים והנעלים ביותר, והדברים נאמרים גם כשיש לאדם איזה צער או עצבות עליו לעשות רצון ה' ולהמשיך להאמין שהוא יכול להפוך הכל לטובה ולקבל הכל בשמחה ובידיעה שהכל מאתו יתברך. וז"ל החפץ חיים בספרו דבר בעתו (פרק י'). והנה בדרך כלל צריך האדם להתחזק עצמו בכל זמן וזמן ואף אם סבכוהו הרבה עניינים ממצוקות הזמן אל יהיה מיצר ודואג אלא יקבל אותם באהבה כי הכל מיד ה' הוא שהוא טוב לכל, כי באמת כל נפשות האדם ירדו לנסיון לזה העולם יש שנסיונו הוא בעוני או שארי מצוקות הזמן. ויש שנסיונו הוא ע"י עשירות [וחלק אותם הקדוש ברוך הוא לכל אחד ואחד כפי שידוע לו ערך נפשו ובאיזה נסיון ראוי לה להתנסות לפי ענין התיקון הנדרש ממנה] וכדאיתא במדרש (שמות רבה פרשה לא ג) וז"ל "אשרי אדם שעומד בנסיון. שאין אדם שאין הקדוש ברוך הוא מנסה אותו, מנסה לעשיר אם תהיה ידו פתוחה לעניים ומנסה העני אם יוכל לעמוד ולקבל היסורין ואינו כועס ואם עמד עשיר בנסיונו ועושה צדקות הקדוש ברוך הוא מצילו מדינה של גהינם ואם עמד עני בנסיונו ואינו מבטט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבוא". עכ"ל. וא"כ הדבר, שכל אדם מתנסה בזה העולם, אם נודמן לו איזה ענין שהוא מצוקה גדולה, אל יפול לבו עליו כי רק מנסה ה' אותו אם יקבלם ולא יהרהר אחרי מדותיו ובעבור זה יתגדל שכרו מאוד ויהיה לו רק טוב כל הימים. מה שצריך זה, להכיר שהכל מאיתו יתברך ולהתפלל לפניו שהכל יעבור. ואם הצדיק עליו מדת הדין באמת ולא יהרהר אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא סוף שאין היסורין מתעכבין עליו ועוברין הן ממנו. וכמה חשובין מאוד בעלי יסורין אצל הקדוש ברוך הוא שהוא מיחד שמו עליהן אפי' כשהן חייני. והוסיף ע"כ הרב שטיינמן זצ"ל, שאדם צריך לדעת שאם העמידהו בניסיון הוא יכול להצליח דאם לא היה יכול להצליח לא היו מעמידים אותו בניסיון. והנה הרבה פעמים מרגיש האדם את עצמו במצב קשה. יש מצבים קשים, אבל צריך להתבונן דאם יש לו ניסיון ויעמוד בו זה יביא אותו לעליה וממילא יסתכל על כל הדברים בצורה אחרת, כל דבר שבא עליו יסתכל על זה שזה ניסיון ואיך אוכל לעלות, מזמנים לי אפשרות והקב"ה בודאי יעזור לו. וצריך להיות מאושר מניסיונות שיש לאדם כי אם לא נותנים לו ניסיון סימן שלא רוצים להעלות אותו וכמו שהקב"ה אמר לאברהם אבינו. "קח נא" - בבקשה ממך עמוד בניסיון זה שתעמוד במלחמה החזקה ותהיה מאושר אז. המסילות ישרים בתחילת ספרו, כשהוא עונה על השאלה "מה חובתו בעולמו" הוא כותב "נמצינו למדים, כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בניסיון". הניסיון הוא עיקר התפקיד של האדם העולם הזה!

כשמסכלים נכון גם בית כלא יהפך לבית מדרש

מספר ה"בן איש חי": מעשה בחכם אחד (אומרים שהסיפור היה עם הבן איש חי בעצמו שהיה עצור לתקופת זמן) ששונאיו העלילו עליו כי דיבר סרה במלכות. שוטרי המלך באו אל ביתו, תפסוהו וכלאוהו בבית הסוהר. השלטונות רצו לדכא את רוחו ולערער את בטחונו העצמי, כדי שיודה באשמה שטפלו עליו. מה עשו? כלאוהו בצינוק, מבודד מן העולם, הניחו לו מעט אוכל בתאו, והרשו לו להכניס פנימה רק דפים וכלי כתיבה. אדם רגיל היה נשבר לגמרי. אבל אותו חכם ניצל את מצבו המיוחד ועסק בתורה יומם וליל. באותם ימים, בעודו שרוי בתעניות וסיוגופים, העלה על הכתב חידושים נפלאים בתורת הסוד והקבלה. הדפים הרבים התקבצו לכדי חיבור שלם. מרוב שהיה שקוע בתורה ובחידושי הנפלאים, שכח שהוא כלוא בצינוק מבודד בבית הסוהר... החוקרים חקרו אותו על דבריו כנגד המלכות. הוא, כמובן, הכחיש את ההאשמות מכל וכל וטען שהכל שקר ועלילות דברים שהעלילו עליו שונאיו. ואכן, ניכרים דברי אמת, החוקרים האמינו לו שהוא חף מפשע וכעבור זמן שוחרר מבית הסוהר ושב לביתו. ואז הגיעה העת להתבונן במה שקרה לו. חשב הרב לעצמו: הרי שום דבר בעולם לא קורה מעצמו, הכל מאת ה', כל דבר יש לו סיבה ומסובב. אם כן, תהה בלבו, על מה עשה לי ה' ככה, מדוע הייתי צריך לעבור את כל הניסיון הקשה הזה? בלילה בשנתו הופיעו בחלומו גדודים גדודים של ילדים, כולם דמו לו בקלסתר פניהם, יפי תואר והדורי מראה. אמרו לו: אתה רואה את הילדים האלה? כל אלו הם יצירה שלך! הכיצד? - תמה החכם! ונענה, כי יצירתם היתה על ידי שישב בצינוק. והוא המשיך לתמוה: כיצד יצרתי אותם? אמרו לו: דע לך, כל אלו הם נשמות אשר היו לכודות מחמת החטאים שחטאו בגלגולן הקודם. השליכו אותן לצינוק, ובמשך שנים חיכו שמישהו יבוא ויגאל אותן, כדי שיוכלו לשוב ולעלות למרומים. והנה מן השמים סובבו שיעלילו עליך עלילות דברים, כדי שתאסר ותושלך לצינוק ותעסוק שם בתורת הסוד ותחבר חיבור חשוב בעניינים אלו, ועל ידי כך יתוקנו אותן נשמות והן ישובו ויעלו למרום. אומר הרב "בן איש חי": לפעמים

נגזרה על האדם גזירת גלות, הוא נאלץ לגלות מביתו לארץ זרה ונכריה. הוא חושב לעצמו: מה עשיתי? על מה עשה לי ה' ככה? למה נגזרו עלי ייסורים אלו? התשובה היא: היה עליך לעזוב את ביתך ומשפחתך ולגלות לארץ אחרת - כדי לגאול ולהציל נשמות חוטאות. זו היתה תכלית גלותך. דע לך, זכות גדולה נפלה בחלקך להציל נשמות בישראל.

מעמידה בניסיון רק מרוויחים

רבי שמואל שטראוס היה יהודי מאוד שמח. הוא זה שבנה את חצר שטרואיס המפורסמת שבירושלים כולל המבנים שבתוכה ובשכונה זו גרו גאוני המוסר רבי איצלה בלזר ורבי נפתלי אמסטרדם ולימים שכבשו אותה הערבים נקראה שכונת מוסררה על שם גאוני המוסר שגרו בה. ואיך זכה רבי שמואל לעושר כה גדול, היה זה בזכות נסיון גדול שעבר בחייו. מספר נכדו ר' משה טורק כי סבו רבי שמואל, היה מנהל בנק קטן בגרמניה מה שירש מחמיו העשיר. באותו הזמן בשביל להיות מנהל בנק היו צריכים שלושה דברים: רשיון. קבלות. וחליפה בעלת כיסים גדולים בשביל לטמון בהם את הפקדונות. יום שישי אחד רבי שמואל לבש את בגדי השבת שלו לרגל ברית של אחד מקרוביו ולאחר הברית הוא קצת עסק בענייני מסחרו. בליל שבת סיים תפילת מעריב והחל לצעוד לביתו כאשר לפתע הבחין כי כיס מעילו תפוח, לתדהמתו הרבה התברר לו כי כל כספי הפיקדונות שהופקדו בידיו נמצאים ובכיס מעילו, ברגע זה עצר רבי שמואל מהילוכו כל חייו על כף המאזנים השלכת השקית הוא השלכת כל עתידו לנהר גועש, הוא ראה בדמיונו את הסוחרים והלקוחות שחסכו מפת לחמם כולם עומדים בביתו וצועקים גנב ופושע ותוך רגע המון זועם מרוקן את ביתו. רבי שמואל שירא ה' היה לא חשב פעמיים, הוא ניער את החליפה שלו והשליך את כל הפקדונות על הרצפה והמשיך ללכת אל ביתו. באותה השבת רבי שמואל לא ויתר על קוצו של יוד מהסעודות השמחות ומהשירה העלזיה שמילאה את ביתו בסעודות השבת. במוצאי שבת לאחר הבדלה הוא סיפר לבני הבית על מה שקרה עמו בליל שבת. כולם היו בהלם. רבי שמואל יצא מביתו למקום בו השליך את כספו והנה החבילה שלימה בלי שאף אחד נגע בה!!! למחרת כבר רבי שמואל קיבל בהפתעה את ניהול אוצר המחוז והתעשר עושר רב וזכה להקים שכונה מפוארת בירושלים ולצאצאים שכולם ת"ח.

אם נדע שכל ניסיון זה מהקב"ה נוכל לעמוד בזה

בוקר אחד הגיע חסיד אל רבו ושאלו: "רבי, מה אעשה עם מידת הכעס? אני מתעצבן מהר, רוטן וכועס. אני לא מצליח להתגבר על הניסיון הזה". השיב לו הרב: "בעוד יומיים תשוב אלי ואתן לך תשובה, בינתיים חכה בחוץ רגעים מספר ואז תלך לדרכך". יצא החסיד והמתין בחוץ. בינתיים קרא הרב לשמשו ואמר לו בקול כדי שגם החסיד היושב בחוץ ישמע: "ביומיים הקרובים תפקידך לעצבן את החסיד ולהביא אותו לכעס גדול". במשך היומיים הללו ניסה השמש לעצבן ולהכעיס את החסיד שפך עליו קפה, גרם לו ליפול, עקף אותו בתור למכולת ועוד כהנה וכהנה. אך החסיד לא כעס כלל ושמר על רוח טובה. כעבור יומיים חזר החסיד אל הרב כדי לקבל ממנו תשובה לשאלתו, איך מתגברים על הכעס. אמר לו הרב: "אינני מבין כל כך את בעייתך, דווקא שמעתי מהשמש שלי שאתה האדם המאופק ביותר שהוא ראה". אמר לו החסיד: "כבודו לא שם לב, אך כשדיברת עם השמש הגבהת את קולך, אני חिकיתי בחוץ ושמעתי שאתה אומר לו שיכעיס אותי. לכן, בכל פעם שהוא ניסה להכעיס אותי לא כעסתי בכלל כי ידעתי שאתה מנסה אותי, זו לא חכמה גדולה לא לכעוס כשאתה יודע שמנסים אותך...". אמר לו הרב: "כעת ענית לעצמך את התשובה, אם תבין שכל מה שבא עליך הוא ניסיון מהקדוש ברוך הוא תוכל לעמוד בו..."

עשה את הקושי כמקפצה לחיים

מסופר כי יום אחד ניגש בן לאביו ואמר: "אבא, קשה לי מאוד וכל יום הקושי רק גובר ומתעצם. האמת אבא, נמאס לי מהחיים האלו!". השיב לו אביו: "בוא איתי למטבח והבא לי תפוח אדמה, ביצה וקפה שחור". הביא הבן את המצרכים לאביו והאב הרתיח מים בשלושה סירים ושם בכל אחד מהם את המצרכים... כעבור שעה חזרו השניים אל המטבח. אמר האב לבנו: "הסתכל מה קרה לכל אחד מהמצרכים תפוח האדמה התרכך כולו והתפורר, הביצה נעשתה קשה יותר ממה שהייתה והקפה צבע ושינה את כל המים... ראה בני, כל השלושה עברו תקופה קשה, זה לא נעים אך כל אחד מהם לקח זאת בצורה שונה, הביצה התחזקה, היא לקחה את הקושי והתחזקה ממנו, תפוח האדמה התרכך ונמעך, הקושי החליש ושבר אותו. הקפה צבע ושינה את המים, שיבח אותם, עשה את הקושי מקפצה לעתיד טוב יותר..." (הרב יצחק פנגר).

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לִךְ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וּמִמִּלְכֻדָּתַי וּמִבֵּית אֲבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲדַבֵּר" (יב, א)

אין דבר נעשה מעצמו בעולם הזה בלי הכרזה והנהגה ממעל כיצד ייעשה

איתא במשנה בתמיד (פ"א משנה ב) מי שרוצה לתרום את המזבח וכו' אמר להם הממונה מי שטבל יבוא ויפס הפיס זכה מי שזכה, ולכאורה יש להקשות הלא תיבות 'מי שזכה' נראות כמיותרות ומחוסרי הבנה, וכי יש מקום לומר שזכה מי שלא זכה, הרי בוודאי הזוכה הוא שזכה... אלא מבאר בנו של התפארת ישראל (שם במשנה בינין אות ל"ז) וז"ל: אע"ג שהפילו גורל, לא היה דרך מקרה (מי שזכה בגורל), רק מה' כל משפטו, ורק מי שראוי וזכאי לכך משמים, הוא הוא שזכה בגורל בכל עבודה ועבודה, עכ"ל. כלומר זכה בעולם הזה מי שזכה בשמים ממעל. הרי לך שאין דבר נעשה מעצמו בעולם הזה, אלא הכל בהכרזה והנהגה ממעל ייעשה. וכמו שראינו בגמ' שבת (לג:) במעשה דרשב"י שרק מי שהיה צריך להתפס נתפס ומי שהיה צריך לינצל ניצל ויצא לחיים.

הקב"ה דואג לאדם לכל מחסורו ואין אנחנו מבינים הנהגתו יתברך כי לא ידענו מה היה בעולם מקדמת דנא

ידוע משלו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (משלי החפץ חיים אות יז, עמוד מה) על 'אורח' שנקלע לכפר פלוני לשבות שבתו, והנה ביום שבת קודש רואה האורח כי הגבאים בביהכ"ס דשם נוהגים במנהגים שונים ומשונים... לפתיחת הארון נתכבד יהודי מיושבי ה'מזרח', לאחר כך עמד וקרא לעליה הראשונה נער צעיר מיושבי צד מערב, משם המשיכו לקרן צפונית מזרחית שם נקרא שוב נער צעיר לעליה ה'ב', ול'שלישי' נקרא זקן מופלג מצד דרום, 'רביעי' מצפון, ו'חמישי' מהכסא השביעי שבאמצע ביהכ"נ... והיה נראה בעליל כי הללו מבולבלים בדעתם, עד שאין קוראים לעליות לפי איזה 'סדר' בר הבנה כלל וכלל, לא לפי 'אלפא ביתא' לא לפי סדר ישיבת ביהכ"נ וגם לא לפי 'זקן זקן קודם'... בגמר קריאת התורה לא אור יותר כח ופרץ בפני הגבאי בטענה יואיל נא בטובו לתת מקומו לאנשים המבינים ב'עסקי גבאות' ולא ינהיג מע"כ את ביהכ"נ לפי שגעונותיו ובלבוליו... שחק הגבאי, ואמר, הנה אורח אתה אשר בין לילה באת הנה ובין לילה פונה אתה לדרכך, וכי כך ברצונך להבין את הנעשה כאן, אם תרצה קבע מקום מושבך כאן לכל הפחות למשך חצי שנה אז יעלה בידך להבין את הנעשה, כי הנה פלוני היושב ראשונה במזרח קיבל לפני כשבוע עליה לרגל יום השנה שהיה לו, זה השני בסמוך לו נתכבד ב'שישי' לפני כג' שבועות כאשר נערכה שמחת הנישואין לנכדו החשוב, השלישי היושב לידו יעלה ויבוא למפטיר בעוד כחודש ומחצה לרגל יא"צ של אבי אמו... על כן לא נתכבדו כל אלו ב'עליה' היום, ומה ש'נער צעיר' נתכבד ראשונה, כי עליה זו של 'כהן' היא ובשבוע זה נסעו מכאן כל משפחת 'כהן' ולא נשאר לנו אלא כהן זה לבדו... 'סדר' יש כאן שבמשך מחצית השנה יעלה כל אחד מבני העיר לעליה לתורה, ומה לך כי נזעקת - אין בידך להבין את הנעשה בתור אורח לרגע...

כיו"ב אמר החפץ חיים, אנו באים לזה העולם כ'אורחים' על 'מאה ועשרים' שנה - לא ידענו מה היה בזה העולם לפני ירידתנו ולא נדע מה יקרה מחר בזה העולם, היאך נרצה להבין את הנעשה כשאין בידינו 'תמונה ברורה' כלל וכלל... וכי ידענו מי היה כאן לפני מאתיים שנה ויותר שעתה עליו להשלים כדי תיקונו ענין פלוני (בגלגול)... וכי ראינו מה היה לפני שלושת אלפי שנה במקום פלוני... ע"כ כל איש על מקומו ינוח לשלווה והשקט ויקבל גזירת שמים באהבה ושמחה... ויבין כי הוא נתון 'בידים טובות' - הקב"ה הדואג לו ולמחסורו יותר ממה שיש בידי אדם לדאוג לעצמו, אין לנו אלא לשמוח ולסמוך עליו ב'עיניים עצומות'.

אי אפשר לאדם 'לדון' בכבשונו של עולם רק אם ידע את כל המאורעות בעבר הווה ועתיד

עוד כיוצא בזה המשיל ה'חפץ חיים' (הובא בספר עולם ועשייה ורשה תרע"א, דף קיג ע"ד) למי שנכנס לביהכ"נ בעת שאמרו הקהל פסוקי דזמרה, והנה הוא שומע אותם לשמירה מעליא. לאידך, רעהו נכנס באמצע התפילה ושמע אותם אומרים ותמה עד מאוד על מה זכו אותם רשעים לשמירה מעליא. לאידך, רעהו נכנס באמצע התפילה ושמע אותם אומרים 'את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד', ונרעש כולו מפני מה נגזרה כליה על ראשם של הצדיקים ח"ו, והרי 'חלילה לך להמית צדיק עם רשע' (בראשית יח, כה). עד שבא פיקח אחד ואמר, הקב"ה דיין אמת הוא (ברכות נד.), וכל 'קושיותיכם ותמיהותיכם' אינם אלא מאחר שאינכם קוראים את הפסוק כדבעי מרישיה ועד סיפיה - 'שומר ה' את כל אוהביו, ואת כל הרשעים ישמיד', שכן הוא בדיון, את הצדיק יאהב ה', ואת הרשע יעניש. אך כאשר מביטים הנכם רק בחלקו של הכתוב, סבוכים אתם בכל מיני קושיות ותמיהות. אי אפשר לאדם 'לדון' בכבשונו של עולם רק אם ידע את כל המאורעות בעבר הווה ועתיד, ולא רק על הנראה לעינים בשעה אחת בלבד, אז יכיר שאין שום קושיא על הנהגתו של הקב"ה, על מה עשה ה' ככה, כי הצור תמים פעלו, אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא (דברים לב, ד).

ישמח האדם במה שנתנו לו מן השמים ולא יתקנא בחבירו

משל לעלה תאנה שהתקנא בציפור דרור המעופפת להנאתה ומשוחררת לגמרי ואילו הוא משועבד, קשור ומחובר לאילן, ולעולם איננו מתנתק... ביקש רחמים שאף הוא יזכה להשתחרר מכבליו, ואכן שמע ה' קול תפילתו וניתקו מהעץ. בתחילה הרגיש העלה 'חרות' כבני מלכים, כי מעתה יעוף להיכן שתשאנו הרוח... אבל, אויה, לאחר כמה שעות נהפך למרמס תחת רגלי עוברים ושבים ולא נשאר ממנו מאומה כי אם עור ועצמות.

והוא כקמח המנופה שרואה שבנפה נשארו תולעים ופסולת והם משוחררים ורק הוא כלוא בתוך השק של קמח, ואינו מבין שאת התולעים והפסולת יזרקו בקרוב לאשפה, ורק הקמח המנופה ישאר וישמש את בעל הבית.

מתוך החושך והצרות יבא אור גדול וישועה גדולה

והנה תראה דבר פלא, כי המילה "אראך" בגימטריא "עננים", וכמו שכתב בעל הטורים, וזה בא ללמד שלא ירך לבב האדם בעמדו בעת חשיכה, כי באו העננים להחשיך בעדו, כי אדרבה, מתוך החשיכה יזכה להארה - לראות את הקב"ה בהארת פנים.

וכך נאמר לאחר מתן תורה 'ומשה ניגש אל הערפל' (שמות כ, יח) וכתב בעל הטורים כי 'אל הערפל' בגימטריא 'אל שכינה', מכאן למד הרה"ק ה'נתיבות שלום' ז"ע (דברים, עמ' ריא) כי אם נראה לאדם ש'ערפל' מכסה אותו בחושך כפול ומכופל ידע שאין זה 'ערפל' אלא עכשיו 'שכינה' שורה ונגלית עליו, ואינו ניגש 'אל הערפל' אלא 'אל שכינה'.

מידת הבטחון מסלקת כל השאלות והבעיות

אמר הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א כי מדרך הבריות לשאול על העבר למה אירע כך וכך, ואילו כלפי העתיד שואלים מה יהיה, והנה 'למה' עולה למניין ע"ה, גם 'מה יהיה' עולה למניין זה, וראה זה פלא 'בטחון' אף הוא בגימטריא ע"ה, חושבנא דדין כחושבנא דדין, ללמדך שה'בטחון' מסלק כל שאלות חששות, פחדים וספקות, הן העבר - 'למה', הן על העתיד - 'מה יהיה'..

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

עשיית התשובה מהקל אל הכבד

לכאורה בהתחלה אדם יוצא "מבית אביו" - ממשפחתו, ואחר כך "ממולדתו" - מעירו, ואחר כך מתרחק יותר ויוצא "מארצו", ואם כן למה כאן אמר הכתוב קודם "מארצך וממולדתך ומבית אביך", היה צריך להיות להיפך? מתרץ הרב כלי יקר (כאן), שהקב"ה רוצה שהאדם יעבוד את ה', ויעזוב את בית אביו, והרי זה קשה לעזוב, וגם את מולדתו ומשפחתו קשה לעזוב, אבל פחות, ואת ארצו יותר קל לעזוב, לכן אמר לו קודם "מארצך", כי צריך ללכת מהקל אל הכבד, ואי אפשר בפעם אחת, אלא צעד אחר צעד. תחלה עליו לעזוב את החברה שבמדינה, שזה לא כל כך קשה, כי לא רגיל אתם הרבה, ואחרי שהתרחק, אז לך לך "וממולדתך" - שאם בני עירך לא טובים, תעזוב גם אותם, ואחר כך "ומבית אביך", שגם אותם תעזוב, וכיון שזה הקושי היותר גדול אמר אותו בסוף.

ולפי הדרש דרשוהו ברוחניות, שהקב"ה רוצה שיתרחק מהמנהגים הלא טובים של אנשי דורו, קודם כל יתרחק מהמנהגים וההרגלים של אנשי ארצו, כי הוא לא קרוב אליהם, ולא פוגש אותם הרבה ולכן קל להתרחק מהם. אחר כך ממולדתו, מעירו, שזה קשה יותר, כי פוגש ומתחבר אליהם יותר, וזה שאומר לו הקב"ה, "לך לך מארצך", תתרחק מהמנהגים של אנשי ארצך, ואחרי שגמרת עם ארצך, תתרחק גם "ממולדתך", מהמידות של מולדתך, ואחרי שהתרחק יותר, אומר לו "ומבית אביך", כי מהמידות של בית אביו קשה להתרחק יותר מכולם. כיון שעשירים וארבע שעות היה בבית אביו, ולעזוב את מנהגם ודרכם יותר קשה. אלא שאחרי שהוא כבר עזב את המעשים וההנהגות של אנשי ארצו ומולדתו, והוא כבר התקדש קצת וזיכך את עצמו, הוא יכול יותר להבחין ולראות את מומי עצמו אצל בית אביו שזה קרוב לו יותר, ועל ידי זה יש לו את הכח להוסיף ולפרוש גם מזה.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

המצוות והתפילות שנעשים בחו"ל שולטים בהם החיצונים

ידוע הוא שבחוץ לארץ שולטים הכוכבים והמזלות והשרים של שבעים אומות העולם (בס' עץ הדעת טוב פרשת ראה, ובעוד מקומות). וכאשר אדם לומד שם תורה ועושה מצוות וחסדים, בתחילה קודם שיעלו למעלה הם נמסרים

ביד אותו ממונה של אותה אומה ורק אחר כך עולים לקב"ה, ולכן כל הדר בחו"ל נעשה כמי שאין לו אלוה, וכן כאילו עובד עבודה זרה (כתובות קיא.), אבל בארץ ישראל הכל עולה הישר להקב"ה, לכן אברהם אבינו שהגיע למעלות נשגבות מאד, אמר לו הקב"ה תעלה לארץ ישראל, חבל שישלטו במצוות ובתורה שלך החיצונים. (וראה בזהר חדש ח"ב דף צד.).

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אֲבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

כיצד להצליח לעמוד בנסיון

עוד יבואר "לך לך מארצך", על פי המשנה באבות (פ"ג מ"א) עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

וזה שנאמר, לך לך - מכל עניני העולם הזה והתאוות, וכיצד תוכל להתגבר על אותם תאוות וניסיונות על זה אמר:

מארצך - כנגד עפר רימה ותולעה בקבר.

ומולדתך - כנגד טיפה סרוחה.

מבית אביך - כנגד לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

ומכאן נלמד כמה אדם צריך כל יום לילך ולהתעלות עוד ועוד בעבודת ה' יתברך.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אֲבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

הגוף והנשמה זה אברהם אבינו

בזהר הקדוש (פרשת לך לך דף קכב:) מובא שאברהם זה הנשמה. ויאמר ה' אל הנשמה שתחת כסא הכבוד מחצב הנשמות, "לך לך מארצך" - הגיע זמנך שתלכי לעולם השפל לגוף הראוי לך, "ומולדתך" - מתחת כנפי השכינה, "ומבית אביך" - מתחת כסא הכבוד, "אל הארץ" - דהיינו הגוף, "אשר אראך" - ראוי לך שאת הנשמה תהיי מרכבה לגוף. והנשמה אומרת עכשיו אנכי במקום קדוש וטהור, וכי יש מקום קדוש כזה. והקב"ה אומר לה עכשיו את דולקת כמו נר, ואין לך שם ידוע, ואת נהנית מזיו שכינתי, וצריכה את ליגיע כפיך כי תאכל, דאכיל מן חבריה בהית מלאסתכלא ביה, רצונו לומר, האוכל משל חבירו מתבייש להביט בפניו. ועוד אין לך רשות לראות פני שכינתי, עד שתרדי לגוף ואחר כך תחזרי ותראי שכינתי, כמו שאמר דוד המלך ע"ה, צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים (תהלים מב, ג) דווקא, וכתוב, כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, כ). אלא בתחילה לכי ועשי מצוות ומעשים טובים ותחזרי לראות פני. ואם תהיי אלף שנים בשימשי אין לך רשות לראות פני, כמו שכתוב, כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו (תהלים יא, ז), ותלכי בעל כרחך כדי לקיים מצוות עשה ומצוות לא תעשה ותהיה כוונתך לשם שמים. וזה שנאמר "ואעשך" "לגוי גדול", רצונו לומר מרמ"ח מצוות עשה שתקיימי, על ידי כל מצוה ומצוה יבראו המלאכים ותהיי "לגוי גדול", "ואברכך" גימט' רמ"ח עם הכולל, "ואגדלה שמך" בלימוד תורה לשמה, מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים שאינו טהור, ויצא לך שם טוב שאומרים פלוני חכם ותקדש שמי בעולם.

תמיד צריך להוסיף ולעלות ברוחניות

לך לך, דע לך האדם צריך להיות במצב של הליכה - "לך לך", ולא לעמוד במקום אחד, אלא כל יום הולך ומוסיף ולא להיות כמו המלאכים שרק עומדים באותו מצב לא עולים ולא יורדים כמו שנאמר (זכריה ג, ז) "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", אלא ישתדל תמיד להוסיף ולעלות בתורה ובמצוות וביראת שמים ובמעלתו הרוחנית בעבודת ה'. ולכן עליו לדעת גם כן לא להתגאות במעשיו, כיון שלכך הוא נוצר. ועליו כל הזמן לעשות מצוות ומעשים טובים ולעלות הלאה, שיש לו עוד הרבה להתקדם ולעלות, ועדיין לא עשה כלום לעומת כל הטובות של הקב"ה עליו. משלו משל, משל לאדם שחלם בלילה חלום, שבו ראה את המלך עולה במעלות של סולם גבוה מאוד והגיע עד חצי הסולם, כשהתעורר סיפר לאשתו את החלום, אמרה לו לך תספר את זה למלך שישמה, הלך וסיפר למלך, וכששמע המלך כך, ציוה לתת לו אוצר של דינרים, וחזר לביתו שמח וטוב לב. כששמע זאת שכנו, אמר אני אספר למלך שחלמתי איך הוא מטפס ומגיע עד ראש הסולם, ובטח כשישמע כך יתן לי יותר. הלך למלך וסיפר לו, וכששמע המלך כך, כעס עליו וציוה לגרשו בבושת פנים.. אמר לו מה אני שונה מפלוני שנתת לו מתנה גדולה?! אמר לו המלך,

הוא סיפר לי שאני עולה במעלות הסולם, אז שמחתי מאד, כי זה מראה שהמזל שלי עולה ועולה, אבל אתה שאמרת שהגעתי כבר לראש הסולם, אז משם כבר אי אפשר לעלות רק לרדת ואם כן זה חלום לא טוב.

ולכן האדם צריך להיות במצב של עליה כל יום ויום, כי אם לא כן ודאי ירד ממדרגתו, וכמו שמצינו בתורה כמה פסוקים ואזהרות שמורים לאדם שעליו להיות במצוות ה' ובמעשים הטובים במצב של הליכה והתקדמות תמידית, וכמו שכתוב אם בחוקתי תלכו (ויקרא כו, ג), התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז, א), אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' (תהלים קיט, א), את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם (ויקרא יח, ד), והלכת בדרכיו (דברים כח, כב). (מו"ר הגאון ר' יהודה מועלם זצוק"ל).

חשיבות החיים בעולם הזה ועד כמה ניתן לנצלם בזמן

מכאן נראה כמה צריך האדם לפקוח את עיניו לנצל את החיים, שהרי לאחר שעוברים החיים כבר אי אפשר לתקן. משל נפלא אמר בעל החפץ חיים, לבעל אכסניה שהלשינו עליו לפני הרשות, וכמעט שנגזר דינו לכלות את כל ימיו בצינוק ובעבודת פרך. עמד אותו אדם, הפך עולמות ושכר פרקליטים גדולים, שלח שתדלנים לשופטים ועוד, אולם העלה חרס בידו.

אמרו לו אוהביו וידידיו: רואים אנו שאין לך תקוה אלא לבוא ולהתיצב לפני המלך בכבודו ובעצמו, שכן ידוע הוא כמלך חסד ורודף משפט, ואזניו קשובות לבקשת נתיניו. אם אך יעלה בידך להוכיח לפניו את צדקתך - בטוחים אנו כי לא יתן לעוות משפט.

ומנהג היה נוהג אותו מלך שפעם אחת בשנה היה פושט את בגדי מלכותו, לובש בגדים פשוטים וכך היה נוסע על פני הארץ, מבלי שידע איש כי הוא המלך. וזאת, כדי שיוכל לראות היטב אם הכל מתנהל במדינות למישרין, אם אין פרץ ואין צווחה ואין מעוות דין ומשפט.

והנה קרה מקרה שהמלך עבר בעירו של בעל האכסניה, ואף בא להתאכסן בבית מלונו, ברם, איש לא ידע על כך ואף לא בעל האכסניה עצמו.

ימים אחדים לאחר שהמלך נסע משם, נודע הדבר מי היה אותו אורח פלאי. מששמע בעל האכסניה כי המלך בכבודו ובעצמו - אשר רצה לבוא לפניו להוכיח את צדקתו - היה בביתו ולן אצלו ויכול היה לדבר אתו פה אל פה ולהשמיע באזניו את טענותיו, וכי שעת כושר כזאת היתה בידו והוא החמיצה ללא תקנה - התחיל קורע בגדיו ומצעק: "וי, וי! אוי לי ואבוי לנפשי! המלך הגדול ורב החסד הזדמן לבית מלוני, ואני יכולתי להפיל תחינתי לפניו ולבקש ממנו על נפשי והחמצתי את השעה! עתה כיצד אגיע אליו והוא רחוק וסגור בארמונו, ומאות חיילים עומדים סביבו ושומרים עליו לבל יבוא אליו אדם אשר לא נקרא!"

הוסיף החפץ חיים; והרי ממש מקרה דומה יקרה גם לבני האדם. בהיותם כאן עלי אדמות, בעולם הזה השפל, מצוי הוא, כביכול, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, בביתו של כל יהודי, שעת כושר מצויינת יש לאדם להתקרב אליו ולהדבק בו יתברך על ידי לימוד התורה וקיום המצוות. ברם, רבים הם המחמיצים שעת כושר זו. לעומת זאת, בעולם הבא כשירצו להגיע אל מלכו של עולם בארמונו - שוב לא יהיה הדבר קל כלל ועיקר, ומי יודע אם יעלה זאת בידם.

ישים כל אחד ואחד דבר זה על ליבו, כדי שידע לנצל את שעת הכושר בעודו שרוי עם המלך בבית מלונו (משלי החפץ חיים).

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאֲרָצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָצְךָ" (יב, א)

על ידי שעמד אברהם אבינו בנסיונו, הכין כח ההתגברות לדורות העתידים

בפרשתנו התורה מלמדת אותנו על אבותינו הקדושים והנסיונות שלהם, וידוע שכל מעשה אבות סימן לבנים, כמו שכתב הרמב"ן (בראשית יב, ו), כל מה שאירע לאבותינו היה הכנה לדורות הבאים של עם ישראל. ואם כן הנסיונות שהיו לאבות הקדושים וליוסף הצדיק, הכל כדי להכין את הדורות הבאים.

וזה אומרו "לך לך", הליכה כפולה, רומז על כל ההליכות הגלויות והנסיונות שיעברו על ישראל עד סוף כל הדורות, והיה הצווי בבחינת צא וכבוש את הארץ לבניך, שעל ידי שעמד אברהם אבינו בנסיונו, הכין כח ההתגברות לדורות העתידים, שייקל להם יותר להתגבר ולעמוד בנסיון הגלות.

ארץ ישראל יש בה גם הנאה וגם תועלת

עוד יש לפרש על פי מה שרש"י תירץ, שלך הראשון הוא כפשוטו לצוותו שילך, והשני בא לבטא שההליכה הזו תהיה להנאתך ולטובתך. וכתבו המפרשים (המאור שבתורה לך לך סי' ג') להסביר, דהנה יש מאכל שאוכלים אותו מפני ההנאה שיש באכילתו כגון מיני מתיקה וכדו', ויש דברים שאוכלים בלא הנאה כגון תרופה ושאר דברים חריפים שיש בהם תועלת, ולכך אמר לו השם יתברך "לך לך", להנאתך ולטובתך, כי ארץ ישראל יש בה גם הנאה וגם תועלת.

לך לך לתקן עצמך

ובזוהר הקדוש (ח"א דף עז:): יישב את כפילות הפסוק כך, אמר רבי אלעזר לך לך לעצמך, לתקן עצמך לתקן דרגה שלך. עיין שם. וכל המתעורר לטהר עצמו מסייעין לו.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאֲרֶצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ" (יב, א)

השי"ת רמז לו שכשיגיע למאה שנה יהיה לו בן

אמרו רבותינו (רש"י יב, א, וראה ראש השנה דף טז:): לך לך להנאתך וטובתך שתזכה לבנים, ובמדרש (תנחומא לך לך סי' ד') "לך לך" בגמט' מאה. שרמז לו השם יתברך שבזמן שיגיע למאה שנה יולד לו בן. וכן "אברם" בגמט' רמ"ג חסר ה' למנין אבריו של אדם ורמז לו שכשיושלם שמו יוליד (רש"י ישן יב, ב).

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ מֵאֲרֶצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ" (יב, א)

כיצד נוצרה התקשורת האמיתית הראשונה בין הבורא לנברא

אנו רואים שאברהם אבינו מכיר את הקב"ה מבלי שיגידו לו על כך אלא בהתבוננות עצמית.

בשביל להדגיש את הדבר יש להביא את המעשה בדניאל (דניאל ב, א והלאה) שיום אחד הקב"ה שלח חלום לנבוכדנאצר, וכשהוא התעורר שכח את החלום!! אבל דבר אחד הוא כן זכר: שהוא חלם חלום!!! וגם שהחלום הזה היה איזה מסר מאד נחוץ מהאלוקים. אבל החלום פרח מזכרונו, מיד קרא נבוכדנצר לכל החכמים והחרטומים שלו ושאל אותם חד וחלק: תגידו לי מה חלמתי? הם הסתכלו אחד על השני בתמהון. מנין אנו יודעים מה חלמת. מה אתה רוצה? נבוכדנצר כעס עליהם, שקרנים!! אתם יודעים מה החלום שחלמתי ואתם מסתירים ממני כוונה. ולכן אני מזהיר אתכם שתזדרזו מהר להגיד לי מה החלום... אחרת אני הורג את כולכם. כל החכמים יצאו מבוהלים מנבוכדנצר. מה הוא רוצה מאיתנו? ממתי חרטום צריך לנחש מעצמו מה המלך חלם בלילה? והוא עוד בטוח שאנחנו מסתירים ממנו. אבל נבוכדנצר מתעקש שהחכמים שלו מסתירים ממנו את החלום. ולכן קצב להם זמן שאם עד תאריך מסוים הם לא "חוזרים בהם" ומגלים לו את החלום. הוא מוציא את כולם להורג. והנה הגיע התאריך והם לא יודעים מאיפה להתחיל לפתור את החלום. מיד ניתנה ההוראה להוציא להורג. והתחילו להוציא את החכמים להורג אחד אחרי השני, אולם באותה שעה הגיעה השמועה לדניאל חנניה מישאל ועזריה שהם גם היו נקראים מהחכמים של נבוכדנצר והתברר להם שהם בסכנה! התפלל דניאל לה', וה' גילה לו את החלום וגם את הפתרון שלו. מיד שלח דניאל לרב הטבחים שיעצור את הטבח. וכי נמצא פתרון לחלום. ודניאל הגיע ופתר לנבוכדנצר את החלום. עד כאן הקשור לענייננו.

אולם הסיפור הזה לכאורה מאד לא מובן: מנין לקח נבוכדנצר את המוסכמה הכ"כ ברורה הזו שהחכמים שלו אמורים לדעת מה החלום שהוא חלם בלילה?? נבוכדנצר כידוע היה אמנם רשע ונתעב... אבל הוא גם היה בעל השגה!!! הוא לא סתם המציא המצאות!! (נבוכדנצר היה דומה בבחינה מסוימת לבלעם. הקב"ה העביר דרכו מסרים עמוקים לכל העולם וגם לעם ישראל. על משקל מלאך רע עונה אמן בעל כורחו) א"כ יש להתבונן מנין שוכנע נבוכדנצר שחכמיו יודעים מה הוא חלם.

אמנם ביאור הענין הוא משום שנבוכדנצר הבין שהיות ויש אלוקים בעולם, מוכרח להיות שיש לו תקשורת עם העולם! זה מוכרח להיות, וכי איך יכול להיות שלקב"ה אין את המספר פלאפון של העולם? האם יש היגיון שה' ברא את העולם. ואין לו שום גישה ותקשורת לנבראים?? זה לא היגיוני!!! וזה דבר שגם גוי ערל ושפל כמו נבוכדנצר, הבין שפשוט לא יכול להיות שיש נתק מוחלט בין הבורא לעולם אלא יש לו תקשורת לכה"פ עם חלק מהנבראים. ואם ה' רוצה להעביר מסר. או שיש אדם שלא מוצא חן בעיניו בעולם. יש לו את האנשים המסוימים שדרכם הבורא מעביר את המסרים הללו.

וא"כ יובן הענין שבוה שנבוכדנצר חלם חלום ושכח, הבין שהקב"ה התקשר אליו והשאיר הודעה. ואת זה הוא רצה לשמוע, ממשיהו יחיד בעולם שיש לו את הטלפון האישי של בורא עולם... שיתקשר אליו וישאל אותו מה הוא רצה לומר לי. ואני מחפש את הבן אדם הזה, וכשראה שאין אפילו אחד שיש לו תקשורת עם אלוקים. אמר, זה לא יכול להיות שאין. ולכן התחיל נבוכדנצר להאשים את כל החכמים שכנראה הם עושים עליו תרגיל עוקץ. הם בטח קבלו עדכון מהבורא על תכניות שהולכות להתבצע כאן בעולם. והם לא מגלים לו כי הם רוצים להזיז אותו לצד. דהיינו שיש להם את המספר טלפון של הקב"ה... ברור שיש אנשים מסוימים בעולם שהקב"ה מעדכן אותם און ליינ מה קורה. אמנם זה רק האנשים שלו וכמו שנאמר (תהילים קמה, יח) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ואלו הם אנשי שלומו, מטעמו, אנשים שמוכנים לייצג אותו, שהם דניאל חנניה מישאל ועזריה. שכל מה שהסיפור הזה קרה. כל הסיבה שהקב"ה שלח חלום לנבוכדנצר והשכיח ממנו את החלום בעצמו. והתגלגל כל הסיפור הזה היה כדי להעביר לנבוכדנצר ולנו לדורות את המסר החד והנוקב: שיש להקב"ה תקשורת עם חלק מהאנשים שבעולם. ומי זוכה לכך רק מי שמתקשר כל יום להקב"ה בנאמנות זה אדם שיש לו רשות לקבל מידע ועדכונים מה קורה בעולם. ולכן נבוכדנצר וחכמיו לא מקבלים מידע על כך.

והנה כל זה היא הגדרה של אברהם אבינו!, אברהם אבינו היה האיש הראשון שהבין שמוכרח להיות שהקב"ה מתקשר עם העולם! והבין שלא יכול להיות שאלוקים ברא עולם ואין לו תקשורת עם העולם! והוא מעונין בתקשורת הזו.

ולכן אברהם אבינו התבונן ימינה ושמאלה וראה שאנשים בסה"כ עושים מה שהם רוצים. והקב"ה לא מתערב ולא מגיב ולא מחווה דעה, ובזה הבין שהקב"ה מתקשר רק למי שמביע נכונות לתקשורת הזו, וכועס על שאר הבריות שלא יודעים לתקשר עמו.

והנה אברהם אבינו הוא הראשון שזיהה שכאשר הקב"ה מפגין כעס הוא רוצה קשר!!!! כשקורה ל"ע אסונות בעולם... ויש צרות ויסורים... מה הקב"ה זועק בזה? אני רוצה קשר!!! למה אתם לא מתקשרים איתי?? למה אני צריך להפגין כעס בשביל להראות לכם שאני פה ואני מעוניין בקשר?? ולכן פנה אברהם בתפילת שחרית אל הקב"ה ובראות הקב"ה את מעשיו החזיר תקשורת. ובזה נוצרה התקשורת האמיתית הראשונה בהיסטוריה בין הבורא לנברא!

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לְךָ לְךָ" (יב, א)

אברהם אבינו נמשל לגשם

כתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכה א' אות י') שאת אברהם אבינו, ה' יתברך דימהו לגשם, ואלו התיבות "אברם" "לך לך" גימט' "גשם", מה הגשם צרור בעבים ואין אדם יודע מה טיבו, וכשיורד לארץ כולם נהנים ממנו, כך אברהם אבינו בעודו במקומו אין טבעו יוצא בעולם, מה הגשם מביא ברכה לעולם אף אתה והיה ברכה. מה הגשם מגדל צמחים, אף אתה ואגדלה שמך. וכן "ואעשך לגוי גדול". "סת" "כלי" ר"ת כהן לוי ישראל, כלי בגימט' ששים, רמז לו השי"ת שיצאו ממנו ששים רבוא שיש בהם כהנים לויים וישראלים.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם" (יב, א)

סוד שם אברם

אמרו רז"ל (מדרש רבה אלבק מ"ד ג') אברם אינו מוליד, אבל אברהם מוליד. והרב שפתי כהן כתב אברם בגמט' מגר, וגרם, ורגם, וגמר, פירוש מגר שבא מתרח שנתגייר. וגרם לו אברהם אבינו שנתגייר, ורגם צלמי אביו. וגמר שלמות אדם הראשון ותיקונו, וכן אברם בגימטריא קטנה אדם (היינו כשנשאיר את האותיות א' ס' מ"אברם" על כנם, והאות ר' בגימטריה קטנה היא ב', ובצירוף האות ב' הסמוכה לה, עולות יחדיו ד', ויוצאת המילה "אדם").

"אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךְ" (יב, א)

מעלת ארץ ישראל

אמרו בגמרא בבא בתרא (צא.) אין יוצאים מארץ ישראל לחוץ לארץ, ואפילו מי שיש לו זכות אבות, אינה עומדת לו אם יצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, שכן מצינו באליםלך שיצא מארץ ישראל לחוץ לארץ ומת הוא ובניו, ואפילו שהוא בן נעמן שיש לו זכות אבות נענש. ועוד שהעם היושב בארץ ישראל, שרוי בלא עוון, שכתב בעל הטורים על

פסוק "ונסלח לו מחטאתו" (ויקרא יט, כה) וסמוך ליה "וכי תבואו אל הארץ" (שם, כג), לומר לך, הדר בארץ ישראל, חי בלא עוון.

והנה ארץ ישראל ארכה ורחבה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה (זוהר ח"ג דף פ"ד ע"א), מהלך ארבעים יום, ובזכות ארבעים יום שעלה משה להר לקבל את התורה, זכו עם ישראל לארץ ישראל שמהלכה ארבעים יום. גם בזכות ארבעים יום שעלה משה לקבל את התורה שהם עולים לתק"ס שעות, זכה לתורה שהיא נמשלה למקור מים חיים, שיש בה תתק"ס לוגין שהם ארבעים סאה. גם זכה ל"מתניתין" העולה בגימטריא תתק"ס. גם הלוחות משקלן תתק"ס לוגין, והם מכניעים את הסטרא אחרא הם ארבע מאות איש שבאו עם עשו.

והגמרא (בבא בתרא עה.) אומרת שלעתיד לבוא, הקדוש ברוך הוא בונה את ירושלים באבנים טובות נופ"ך ספי"ד ויהלו"ם (שמות כה, יח), שעולים בגימטריה תקצ"ז, שזה בגימטריא ירושלים עם הכולל. שנאמר (ישעיה נד, יא) הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך (היינו נופך), ויסדתיך בספירים (היינו ספיר). וכתבו בעלי הדרש שכל אבן יקרה אורכה שלשים אמה. וכנראה מקורם טהור ממסכת בבא בתרא (דף עה.) יתיב רבי יוחנן וקא דריש, עתיד הקדוש ברוך הוא להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים.

ארץ ישראל יש לה בעצמה סגולה נפלאה ויחוס גדול לקבל את הניצוץ האלוהי, וההשגחה העליונה תתיחד בה באופן פלא מה שאין כן בשום ארץ אחרת, שנאמר עיני ה' אלהיך בה (דברים יא, יב). ואין בה שליטה לקליפות ולסטרא אחרא בשום אופן (ראה בשו"ת רב פעלים סוד ישרים ח"ג סי' ג).

"וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלֶה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה" (יב, ב)

שינוי מקום קורע גזר דין

אחד מן הדברים שמקרעים דינו של אדם הוא שינוי מקום, כמו שאמרה הגמרא בראש השנה (טז:) אמר רבי יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואלו הן, צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה, ויש אומרים אף שינוי מקום, דכתיב ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך, והדר, ואעשך לגוי גדול. והדעה ששינוי מקום אינו מהדברים שמקרעין גזר דינו של אדם סוברת שאברהם נעשה לגוי גדול בזכות ארץ ישראל.

"וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדְּלֶה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה" (יב, ב)

השומר עצמו מחטאים שומרים עליו מלמעלה

שואל רבנו יוסף חיים ע"ה (עוד יוסף חי לך לך ד"ה הנה נא ידעתי) שאלה גדולה, אברהם אבינו עזוב את ארץ כנען והולך אל ארץ מצרים מקום הרשע כמו שכתוב (להלן מב, ט) "ערות הארץ", שהיתה מקום הטומאה הכי גדולה, והולך לשם עם אשתו, ועל מה סמך אברהם, והלא אין סומכים על הנס (שבת לב.).

ומתריך הרב על פי מעשה בשני יהודים שנסעו למדינה אחת בספינה, והם היו שני היהודים היחידים בספינה, לפתע באה עליהם רוח סערה, ואמר רב החובל שעל כן צריך לעמוד בנמל הקרוב עד שתשקוט הסערה ואז ניסע, הם הטילו עוגן בנמל של אחת הערים, וקברניט הספינה סידר כל אחד שיתאכסן באיזה בית בעיר, וכולם היו שם גויים. יהודי אחד ביום הראשון לא אכל וכן ביום השני, אבל אחר כך אכל כי כבר נהיה מסוכן, והשני התאמץ קצת יותר ולא רצה לאכול כך שלושה ימים, הבין בעל הבית שהוא יהודי, הכניס אותו בחדר למטה ואמר לו בסוד אני יהודי כשר כמוד. והראה לו את הסכין שאין בה פגימה, ואני שוחט ומולח הכל ואל תדאג הכל כשר. היהודי הזה שמע את הדברים, ושמח ושבה אליו נפשו איך הקב"ה הביא אותו לבית של יהודי, ואכל בשמחה ובטוב לבב.

עבר שבוע שבועיים ונחה הסערה והקברניט אסף אותם ואומר אנחנו נוסעים הלאה. ושני היהודים הללו נפגשו וסיפרו אחד לשני מה שקרה עימם, ההוא אומר אוי ואבוי אני אכלתי אצל גוי, ואיך הקב"ה עשה סכנת נפשות שאצטרך לאכול לא כשר ומה אעשה. אמר לו השני אני ב"ה הקב"ה הזמין אותי למקום כשר. והחבר הזה הצטער, למה הקב"ה עשה שהוא יהיה אצל גוי והשני אצל יהודי, הרי שינוי יהודים כשרים. אמר לו כשנגיע למחוז חפצינו דבר ראשון נשאל את הרב למה הקב"ה עשה לנו כך. כשהגיעו לעירם נכנסו להרב ואמרו, אנחנו יהודים, שינוי באנו בספינה אחת והיתה לנו סכנה, למה לזה הקב"ה הזמין יהודי כשר, ולזה הזמין גוי. אמר הרב לזה שנפל ביד הגוי, כשאתה היית בבית שלך והיית הולך לשוק לרכוש בשר, האם שאלת הבשר כשר, האם בדקת, ראית, שאלת, חקרת אם כשר או לא. וכן כשהלכת לקנות ירקות, שאלת אם הם מעושרים או לא, אלא לא שאלת ולא חקרת. אמר לו נכון, אני סמכתי על

האדם שאמר שזה כשר ומעושר, אמר לו הרב חבר שלך לא היה ככה. ושאל אותו, אתה כשקנית בשר איך קנית, אמר לו אני הולך ושואל בבית דין הבשר הזה כשר או לא, ואם מעושר אני שואל וחוקר. אמר הרב, אתה כשהיית בבית לא שאלת, ולמה שהקב"ה יתעניין בכך ויתן לך יהודי כשר, אם אתה לא מתעניין וחוקר. אבל חבר שלך מתעניין ולא אוכל דבר קטן וגדול אם לא עישר, ולכן כשבא לנסיון, הקב"ה עזר לו ונתן לו כשר.

וזה היה אברהם אבינו שעמד בנסיונות גדולים ובמה שהקב"ה צוה אותו, ואמר בודאי כשאני אלך למצרים הקב"ה יעזור לי, כי אני כשהייתי בביתי עשיתי כל מה שיבכולתי לעשות, וכל מעשה שבא לידי אני רגיל לבדוק ולחקור עליו קודם שהכל בסדר, אם כן אני יכול לבטוח בהקב"ה שיציל אותי ולא יארע לי תקלה. ועוד, שהיה יודע בשרה שהיא כל כך חסידה ומוסרת עצמה על טהרת הקודש על כל מצוות התורה, אם כן ודאי שהקב"ה ישמור אותה ולא יאונה לה כל רע.

מכאן אדם ילמד, שכל דבר ודבר לא יעשה כמצוות אנשים מלומדה, וכל שכן בתלמוד תורה, צריך לשאול ולחקור האם המורים טובים או לא, האם ילמדו אותו יראת שמים או לא, וכמו שאמר הפסוק (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא", ואמרה הגמרא (מועד קטן יז.) "אם דומה הרב למלאך ה', יבקשו תורה מפיו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיו", ולכן בכשרות צריך לשאול ולחקור כל דבר ודבר, ואז הקב"ה יעזור לו לאדם, כי משתדל חזק מצד עצמו ומתכוון בלב שלם.

אכילתו של אברהם כנגד ע"ד אנשים

יש מדרש פליאה (מסכת סופרים כ"א ט): "האדם הגדול בענקים", זה אכילתו של אברהם שהיה אוכל כנגד שבעים וארבעה אנשים, ולכאורה זה פלא שחז"ל משבחים את אברהם באכילתו, שהיה אוכל כנגד שבעים וארבעה אנשים. אלא אומר הגר"א (בהגהותיו למסכת סופרים שם) שהאכילה זו היא אכילה ברוחניות, וכמו שנאמר "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו" (שמות כד, יא), ושם נהנו מזיו השכינה (ברכות דף יז.), והאכילה והשתיה הרוחנית פירושו עבודת ה'.

ואמר שאברהם היה גדול שקנה התקרבות לה' כנגד שבעים וארבעה אנשים שכתוב שם (שמות כד, ט) "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מוקני ישראל ויראו את אלקי ישראל וגו' ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו", וכנגד שבעים וארבעה אנשים אלה, היתה השגתו הרוחנית של אברהם אבינו ע"ה.

"וַאֲגַדְלָהּ שִׁמְךָ" (יב, ב)

"אלהי יעקב" ולא אלהי ישראל

דרשו חז"ל (פסחים קיז): אמר רבי שמעון בן לקיש ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים (בתפילת שמונה עשרה) אלהי אברהם, ואברכך, זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך, זהו שאומרים אלהי יעקב. יכול יהו חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, כך חותמין ואין חותמין בכולן. ופירש בספר מעיינה של תורה (על הפסוק ואגדלה שמך עמ' נ"ג) בשם ר' שמשון מאוסטרופולי זצ"ל, בדרך נפלאה, דהיינו שמות האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב עולים למניין י"ג אותיות, וכן שמות האמהות שרה רבקה רחל ולאה עולים למניין י"ג אותיות ויחד נעשה שם הוי"ה כ"ו אותיות. ובאמת יכולנו לקרא ליעקב - ישראל, אלא שאם נקרא ישראל יצא 27 אותיות - של האבות והאמהות ולא שם הוי"ה, לכן צריכים לקרא יעקב.

אמנם כל זה בגלל שלאברם קרא הקב"ה אברהם, והוסיף לו אות ה'. אבל אם היה נשאר שמו אברם, יכולנו לקרא ליעקב - ישראל. והיה עולה מנין כ"ו אותיות כשם הוי"ה ודו"ק. ולפי זה יובן שזו מה שדרשו חז"ל ואגדלה שמך - כיון שהקב"ה הגדיל שמו של אברהם, בהכרח שנצטרך לומר "אלהי יעקב" - זהו שאומרים אלהי יעקב ולא אלהי ישראל. והבן.

"וַאֲבָרְכָהּ מִבְּרַכְיָךְ וּמִקְלָלְךָ אָאֵר" (יב, ג)

במצוה עושים ברבים משא"כ בעבירה

לענין הברכה הקב"ה אומר ואברכה מברכך לשון רבים, ואילו אצל הקללה אמר ומקללך אאור, לשון יחיד. השאלה מדוע ?

אמר הרב אייזל חריף ז"ל, משל למה הדבר דומה, לאדם טוב שהלך לעשות מעשה טוב, אמר לעצמו, מדוע שאלך לבדי, אם יכול אני לזכות אחרים מוטב, ולכן היה הולך ומצרף עמו נטפלים לעשות מצוה. אבל הגנב שהולך לעשות עבירה, הוא הולך לבד, כי מתבייש, וגם כדי שחברו לא ידע וילשין עליו.

"וַנְּבָרְכֶךָ בְּכָל מְשַׁפְּחַת הָאֲדָמָה" (יב, ג)

שיתברכו כל העולם בזכותך

יבואר דרך רמז, על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יז): כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. וזה שנאמר, ונברכו בך כל משפחות האדמה, שיתברכו כל העולם בזכותך, שכל העולם כולו היה ניזון בזכותו של אברהם אבינו.

"וַיִּלְךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' וַיִּלְךְ אֵתוֹ לוֹט" (יב, ד)

כל מעשיך יהיו לשם שמים

במדרש איתא (בראשית רבה ל"ט י"א, וברש"י כאן) "לך לך" - להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים. ועוד שאודיע טבעך בעולם. "ואברכך" בממון. "והיה ברכה" - הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידי, ברכתי את אדם ואת נח ואותך, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ. דבר אחר (פסחים קיז): ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלהי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב. יכול יהיו חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ולא בהם. ומעתה קשה אחר כל הברכות שהבטיח השם לאברהם, אם כן איזה נסיון זה?

אלא הנסיון הגדול בזה הוא, שיעשה הכל לשם שמים. שיתכן שאברהם יעשה זאת למען הנאותיו שהבטיחו השם ולא לשם שמים, ונמצא שמכיון שיש לו בזה לעתים הנאות אישיות, מעשיו הם רק למען עצמו, ובוה שיעשה בכל זאת לשם שמים, תגדל מעלת הנסיון, ויגדל שכרו בזה. וכך התורה מעידה עליו "וילך אברם כאשר דבר אליו השם" (בראשית יב, ד) רק משום שה' צוהו, ובוה הצליח להוכיח את אהבתו לגבי השם יתברך.

"וַיִּלְךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' וַיִּלְךְ אֵתוֹ לוֹט" (יב, ד)

היצר הרע מסית את האדם שלא יעשה מצוה בשלימות

פירשו המפרשים (תורי זהב מואלוויץ, בראשית יג, ד) שאברם הוא רמז ליצר הטוב, בכל מקום שאדם הולך לקיים מצות ה', אז הולך עמו לוט, דהיינו היצר הרע (ראה זוהר חדש דף ל). משתף עצמו עם האדם להסיתו מדרך ה', או לפחות לעשות המצוה עם פניות וגאווה וכדו'.

עוד מפרשים (תורת משה סופר כאן, בשם ההפלאה) מה הטעם שהלך לוט עם אברם? בעבור שהיה אברם בן שבעים וחמש שנה, והיתה מחשבתו של לוט לירש אותו, לכן הלך אתו. ולכן התורה רומזת בהמשך הפסוק, "וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה", לומר שמפאת גילו של אברם לכן הלך עמו לוט.

"וְאֵת לוֹט בֶּן אָחִיו" (יב, ה)

מדוע לקח אברהם עמו את לוט

צריך להבין, כאשר אברהם אבינו יצא מחרן מדוע לקח רק את לוט עמו, ואילו את כל קרוביו ומכריו עזב בארצו ובמולדתו? אלא אומר הזוהר הקדוש (פרשת לך לך דף עט): שאברהם אבינו ראה שאצל לוט ישנן שתי נשמות קדושות שצריך להציל אותן, ומי הן אותן הנשמות, האחת, של דוד המלך. והשניה, נשמתו של האמורא, רבא. ואם כן צריך להציל אותן מיד הקליפות. שהן נמצאות אצל לוט, כי דוד המלך בא מרות המואביה אבל רבא בא מנעמה העמונית. אח"כ שהיו במערה (בראשית יט, לג) זימן להם הקדוש ברוך הוא יין ושתי לוט, ובנותיו חשבו שהעולם שמם ובאו אליו, ומאחת יצאה נעמה העמונית, ומהשניה יצאה רות המואביה.

"וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן" (יב, ה)

אברהם החליף נפשות הרשעים בנשמה קדושה

ראינו בפרשה, איך אברהם אבינו זכה לזכות את הרבים, כמו שכתוב "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב, ה) וכי האדם יכול לעשות נפש או לברוא איזו בריאה בעולם, הרי אם יתאספו כל חכמי העולם יחד, לא יכולים לברוא ולו יתוש קטן. אלא הפירוש הוא, שאברהם היה מדבר על לבם שיעזבו את עבודת האלילים שאין בהם ממש. עיניים להם ולא יראו, אזניים להם ולא ישמעו וכו', עד שהיה מכניסם תחת כנפי השכינה.

ומובא בזוהר הקדוש (שלח לך דף קסח.) שאברהם ושרה היו מולידים נשמות קדושות, אמנם לא היו להם ילדים בפועל, אבל כל אחד שהיה עוזב את העבודת האלילים, ונכנס בו רצון להכנס תחת כנפי השכינה, והיתה לו נפש טמאה מהקליפות, היה אברהם אבינו מוציא לו את אותה הנפש הטמאה ומביא לו נשמה קדושה מהנשמות הקדושות שאברהם ושרה זכו להוליד, וזה שאמרו חז"ל שזכו להכניסם תחת כנפי השכינה.

"וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְצָךְ עַד מְקוֹם שְׂכֵם עַד אֵלוֹן מוֹרְהָ" (יב, ו)

על כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון

במסורה (כתוב: א) ויעבור אברם בארץ, (ב) ויעבור ה' על פניו, (ג) ויעבור והנה איננו. ויתבאר על פי מה שאמר התנא באבות (פ"ד משנה כ"ב) "על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת, ועל כרחך אתה עתיד לתת דין וחשבון". וקשה מכיון שבעל כרחו נברא האדם, אם כן למה יתן דין וחשבון?

ויובן על פי משל לעשיר אחד שהיו לו שתי בנות, אחת מכוערת מאד, ואחת קולנית ומרשעת גדולה, ומסיבה זו אין איש רוצה לקחתם. ויהי היום ויבוא שדכן ויאמר לעשיר, הנה יש שני אנשים אחד סומא, ואחד חרש, יקח הסומא את הבת המכוערת, והחרש את המרשעת הקולנית. הסכים העשיר ונתן הנדוניא לשתיהן, והלכה כל אחת לבית בעלה, והיה שלום ביניהם, יען שהעיור לא היה רואה את אשתו שהיא מכוערת, והב' החרש לא שמע את מה שאשתו מקללתו, והצליחו בנינים ובעושר רב. אחר זמן בא רופא אחד מומחה בעיר, ושמעו הולך מסוף העולם ועד סופו שאין כמוהו, וכולם הולכים אליו להתרפאות, ואלו שני האנשים, גם כן הלכו אצלו. אמר הרופא, אני ארפא אתכם בתנאי שתתנו סכום כזה כל אחד מכם, והם קבלו על עצמם וחתמו בשטר, גם הרופא ריפא אותם, והלכו כל אחד לביתו. האיש שהיה עיור כשראה שאשתו מכוערת, כעס עליה והיו מתקוטטים תמיד, והאיש שהיה חרש, ראה שאשתו קולנית, ותמיד מקללת ומגדפת אותו, גם הוא כעס על אשתו, ובין כה וכה בא הרופא לבקש הכסף, והם אמרו לו שבשום אופן אין אנו משלמים אפילו שוה פרוטה, בטענה שלא המציא להם תרופה, אלא צרה צרורה. הרופא לקח את השטר והלך אצל הדיין והראה לו השטר, תיכף שלח אחריהם הדיין ובאו. אמר להם מדוע אין אתם משלמים את שכרו, ענו לו, עד עכשיו שלא היו פיקחים היתה ביניהם אהבה ושלום, ועכשיו בהיפך. אמר הדיין לרופא, אתה יכול לעשות אותם כמו קודם. אמר הן. אמר לפיקחים מה אתם רוצים לשלם, או לשוב למצבכם הקודם? אמרו אנחנו רוצים להיות פיקחים, אמר להם אם כן מוכרחים אתם לשלם.

והנמשל, דבעל כרחך אתה נוצר, ובעל כרחך אתה נולד, ובעל כרחך אתה חי, אם כן לפום דינא לא היה מגיע שום עונש על חטאו, אך כיון שבעל כרחך אתה מת, אם כן לא ניהא לך להיות כבתחילה שהיית עפר מן האדמה, ורצונך להיות חי, אם כן בעל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון. וזהו שאמר התנא באבות (שם) בתחילת המשנה, "הילודים למות", שטוענים יותר טוב שימותו, אמנם "והמתים להחיות", המתים היינו בזמן שנשלם קץ חיי האדם, רוצים לחיות, אם כן ניהא להו בחיים, ועל כן צריך לתת גם דין וחשבון.

וזהו שאומר המסורה הנזכר ויעבור אברם בארץ, טוען ואומר, יותר טוב היה ש"ויעבור והנה איננו", שלא היה בא לעולם. אמנם ואבקשהו בסוף זמנו כשנתבקש למעלה ולא נמצא, בעבור שחפץ בחיי עולם הזה, אם כן שפיר קאמר "ויעבור ה' על פניו", רצונו לומר מתמלא עברה עליו ועושה עמו דין וחשבון (ליקוטי שושנים, יודי, פרשת לך לך, ירושלים תרצ"א).

"וַיַּעֲתַק מִשֵּׁם הַהָרָה מְקַדֵּם לְבַיִת אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה" (יב, ח)

בכל מקום שהגיע - היה בונה ביהמ"ד תחילה

כתב השפתי כהן על התורה, כל מקום שאברהם אבינו היה הולך, קודם כל היה מכין מקום הלימוד ובית המדרש, ובונה אהל שבו היו לומדים תורה, וכן עשו שאר האבות וכו', ומהם למדו עם ישראל במדבר. ועל זה אמר בלעם (במדבר כד, ה) מה טובו אהליך, הם אהלי תורה, שהיה להם מקום מוכן להשתמש בקדושה ולא היו משתמשין בו חול.

"וַיִּסַּע אַבְרָם הַלּוֹךְ וְנִסּוּעַ הַנְּגִבָה" (יב, ט)

הלוך ושוב, הלוך וחסור, הלוך ונסוע, הלוך וגדל

במסורה מובא שד' פעמים נאמר בתורה "הלוך" (כתובים מלא ו"ו), א', הלוך ושוב (בראשית ח, ג). ב', הלוך וחסור (שם ח, ה). ג', הלוך ונסוע הנגבה (שם יב, ט). ד', הלוך וגדל (שם כו, יג). ורבנו יהודה מועלם היה מסביר (והובא גם

בס' דרש יהודה) שמי שיש לו גסות הרוח והולך בגאווה ושררה בעולם הזה, שהוא "הלוך וגדל", הולך וחוזר לגלגול, וזה שכתוב "הלוך ושוב" בעולם הזה. אבל מי שהוא "הלוך וחסור" במדת ענוה ושפלות, "הלוך ונסוע הנגב"ה", אותיות הג"ן ב"ה מקומו בגן עדן. וזה הרמז בפרשת המן (שמות טז, טז), זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת, עמ"ר נוטריקון עפר מים רוח שיש לו מדת ענוה (שאליה משולים עפר, מים ורוח), ואין לו מדת אש שהיא גאווה, ואל תקרי "לגלגלת" אלא "לא גלגלת", דהיינו לא יבא בגלגול. ומפי הגבורה הוא, כנאמר בפסוק, "זה הדבר אשר צוה יהוה". עוד נרמז זאת בפסוק בתהלים (עח, לט) "ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב".

עוד יש לפרש, מי שמכניס אורחים, אם "הלוך וגדל" סעודתו ואכילתו בבשר עופות ודגים, האורח מתבייש ואינו חוזר עוד פעם לביתו "הלוך ונסוע". אבל אם עושה סעודה קטנה של אורז וקטניות ומיני ירקות בבחינת "הלוך וחסור", האורח אינו מתבייש כל כך ו"הלוך ושוב" עוד פעם, וזהו ארבעה הולך מלאים שהובאו במסורה!

עוד יש לפרש אם "הלוך וגדל" במצוות ומעשים טובים בעולם הזה, "הלוך ושוב" - הקב"ה מחזיר לו ממונו שנתן לצדקה, כמו שנאמר ויתן לך (בראשית כז, כח) יתן ויחזור ויתן. וכשם שהמילה ונתנו נקראת גם למפרע "ונתנו". דהיינו הקב"ה ישלם לו מה שנתן לצדקה. אבל אם "הלוך וחסור" ממצוות וצדקה, גם עשרו "הלוך ונסוע הנגבה". כמו אותו בן חסיד שהיה נותן מעשר משדהו, ורע בעיניו והיה מחסר בכל שנה ושנה, וגם הקב"ה חיסר לו, עד שנשאר לעצמו מעשר ממה שהיה נותן. (כסא רחמים, מלמד, לך לך אות ג').

עוד יש לפרש אם "הלוך וגדול" בתורה, יצר הרע ילך מאצלו, "הלוך ונסוע" לפי שאינו יכול לשלוט עליו, זהו שאמרו (סוכה נב), אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש, וכתוב, אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' (משלי כה, כא). ואם "הלוך וחסור" יום בתורה, "הלוך ושוב" יצר הרע, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי פ"ט ה"ה בשם מגילת חסידים), אם תעזבני יום, ימים אעזבך.

עוד אמרו רבותינו ז"ל בגמרא ברכות (דף ו:): אמר ר' חלבו אמר רב הונא, היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל, מצוה למרהט (תרגום: לא אמרנו אלא לצאת, אבל להכנס מצוה לרוץ) שנאמר נדעה נרדפה לדעת את ה' (הושע ו, ג). והנה אדם שבא לבית הכנסת ושכח להביא ציצית או תפילין או סדור תפלה, כיצד יעשה? אם ירוץ להביא הרי אסור למרהט. ואם ילך בנחת, יפסיד קדושה וקדיש. זו כוונת ר' חלבו, אם "הלוך ושוב" לבית הכנסת. "הלוך וגדל" ילך בפסיעה גסה, מפני שהלוך ושוב שיביא תפילין או ציצית. אבל אם "הלוך ונסוע" שלא ישוב עוד והולך לדרכו, "הלוך וחסור" שאסור לפסוע פסיעה גסה, וז"ש לא אמרן אלא למיפק לגמרי, שאינו רוצה לחזור, אסור למירהט. אבל אם דעתו, לשוב מותר. וזה שנאמר, הלוך ונסוע הנגבה שכרו כפול, על כל פסיעה ופסיעה נותן לו הקב"ה שכר בגן עדן. והרמז הנגב"ה אותיות הג"ן ב"ה, שהוא כמו פרדס לצדיקים "גן", ומאסר לרשעים "נגב".

"אֲמַרִי נָא אֶחָתִי אֶת לְמַעַן יֵיטֵב לִי בְעִבּוּרְךָ וְחִיתָה נַפְשִׁי בְגִלְלָךְ" (יב, יג)

בעבורך לשון בעיבורך

נראה לפרש על פי מאי דאיתא בברכות (לא). על הפסוק אם ראה תראה, א"ר אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה מוטב, ואם לא תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי, ויקנא בי וישקני מי סוטה, ואין אתה עושה תורתך פלסטר, שנאמר ונקתה ונורעה זרע, עכ"ל. וידוע דמי שאין לו בנים חשוב כמת, שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי. וזה שאמר אמרי נא אחותי את, ועל ידי כן יקחו אותך ותסתתרי עמהם ואשקה אותך מי סוטה, וכיון שאת טהורה כי אין הקב"ה מביא תקלה על ידם של צדיקים, א"כ על ידי זה תפקדי ותתעברי. וזהו למען ייטב לי בעבורך, קרי ביה בעיבורך לשון הריון ועיבור, ואז וחיתה נפשי בגללך, כי אקרא חי ולא מת, כי מי שאין לו בנים חשוב כמת כנ"ל. (בני שלמה אמסלם)

"וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פְרֻעָה וַיִּהְלְלוּ אֹתָהּ אֶל פְּרֻעָה וְתַקְהָ הָאִשָּׁה בֵּית פְּרֻעָה" (יב, טו)

פניה של שרה כחמה זורחת

כיון שהגיעו אברהם ושרה למצרים ועמדו על היאור, ראה אברהם אבינו בבואה של שרה בנהר כחמה זורחת, מכאן שנו חכמים שכל הנשים בפני שרה כקוף בפני אדם. (תנחומא לך לך סימן ה').

שרה היתה מלכה במצרים ששה חדשים

בדרשות חתם סופר (ח"א דף צ"ד טור ג', ד"ה נחזור) כתב דבר חידוש נפלא מאד בשם הרמב"ן ז"ל, ששרה אמנו שהתה בבית פרעה במשך ששה חדשים, והיתה אז מלכה במצרים, ולאחר ששה חדשים נתנגע פרעה בנגעים גדולים, ובעל כרחו החזיר את שרה לאברהם אבינו.

ודברים דומים איתא במדרש תנחומא הישן (סימן כ"ז), שכאשר נלקחה שרה לבית אבימלך מלך גרר, "נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונה. למה, שלא יתבע אותה אדם בעולם, אלא יהיו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה". וכן איתא במדרש בראשית רבה (פרשה נ"ב סי' י"ב) ובפירוש המיוחס לרש"י על המדרש שם, עיין שם.

"וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בְּעִבְרָה" (יב, טז)

אין הברכה מצויה בבית אלא בזכות האשה

ככתוב בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבי חלבו, לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין הברכה מצויה בבית אלא בזכות האשה. והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו. וזה מרומז כאן בפסוק "ולאברם הטיב בעבורה" השם הטיב עם אברם בזכות שרה.

"וְגַם לְלוֹט הֵהָלַךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֶאֱן וּבֶקֶר וְאֵהֳלִים" (יג, ה)

שפע וברכה למתקרב לצדיקים

בפרשתנו אנחנו רואים שכל זמן שהיה לוט הולך עם אברם, היה לו שפע ברכה והצלחה והיה מצליח בפרנסתו ובמעשיו, כמו שנאמר "וגם ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים". אמנם כאשר נפרדו, ולוט הלך אחרי שרירות לבו, שראה את הגן והירק של סדום כי כולה משקה (בראשית יג, ט), אמר אני צריך לכל העושר והתענוגות הללו והלך לשם, אף על פי שראה שאנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד. וסוף דבר היה שקלקל עמהם ולבסוף היה לאחד מהשופטים שלהם (בראשית רבה פרשה נ' סי' ג'), ומה גרם לו לכל זה, התחברותו לרשעים הללו.

"וַיְהִי רִיב וּגְו' וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אַל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רְעִי וּבֵין רְעִיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ" (יג, ז-ח)

לא להחזיק במחלוקת כלל

המפרשים אומרים (הרב חיד"א בפני דוד פרשת בראשית סי' כ"א), "ויהי ריב", "ריב" זה זכר, ואחר כך כתוב "אל נא תהי מריבה" - לשון נקבה, ומהו שינוי הלשון? אלא מכאן ילמד האדם כמה קשה המחלוקת, שמנקודה אחת קטנה אחר כך פורצת הרבה, ומזכר נהיה נקבה, ונקבה מולידה ויולדת בנים ובני בנים ונהיה יותר חזק הריב. כך אמר אברם ללוט, כעת התחיל להיות "ריב" שהוא לשון זכר, שזכר אינו מתעבר. אם אחד מאיתנו טוען טענה כל שהיא על חבירו, וחבירו שותק ומקבל את הדברים ואינו משיב עליהם, לא תפרוץ מריבה ביניהם. אבל כאשר ראה אברהם שנעשה "מריבה" וזה טוען וכנגדו משיב לו, אמר ללוט בבקשה "הפרד נא מעלי" וכו' אינני חפץ להיות באוירה של מריבה בשום אופן. ולכן כשיש מחלוקת כבר בהתחלה ישבור אותה. והוא לפי מה שאמרו (סנהדרין ז.) האי תגרא, דמיא לצינורא דבידקא דמיא, כיון דרווח רווח. פירוש, כשהנהר מתפשט לשדות שסביביו, אם אינו סוכרו הוא מתרחב ושוב אינו יכול לסתמו, כך הריב, אם האדם אינו בולמו מיד בתחילתו הוא מתרחב.

ובזה פירשו המפרשים מאמרם (ויקרא רבה פרשה א' סי' ו') "דעת קנית, מה חסרת, דעת חסרת מה קנית" והנה ההבדל בין המילים ריב למריבה, הוא באותיות "מה" שהן האות הראשונה והאחרונה של מלת מריבה. וזה שאמרו דעת קנית "מה" חסרת, רצה לומר, מי שיש לו דעת ובולם את עצמו, ולא יתן לריב להתפשט להיות מריבה חס ושלום, כי לא מכניס אותיות מ"ה בתוך הריב שיעשה על ידי זה מריבה. אבל אם חס ושלום דעת חסרת "מה" קנית, ואז לוקח את אותיות מ"ה ומוסיף אותן למילה ריב ונעשה מריבה. וזה שנאמר "תולה ארץ על בלי-מה" השם מקיים את העולם על מי שאינו מוסיף את המ"ה.

וזה נרמז בתיבת "מחלוקת" כי אותיותיה מראות איך היא מתפרצת, מ' - כל האות סגורה, רק סדק קטן פתוח במ', כך המחלוקת מתחילה מהקצה הקטן. אחר כך נהיה ח' - שכבר פתוח למטה הכל, ואחרי ח' לא נגמר ומגיע ל' -

שהאש עולה ועולה ונהיה עוד יותר פרצה, ואחר כך מוריד אותו לשאול תחתית - שלאות ק' יש רגל שיורדת למטה, ואחר כך מגיעה האות ת' - שלה אין יסוד אחד, אלא יש לה כבר שני יסודות, המחלוקת נהיית קבועה, אבל אם היה חכם יכול היה להשקיט את המריבה ברגע!

והעצה לכך, שאם למשל הוא שומע דבר מבנו על השכן שעשה לו דבר מה, לא ילך מיד לצעוק עליו, שכך הוא מעורר יותר את המריבה ובקלות המחלוקת תתלקח יותר, אלא ישתוק ורק לאחר זמן יכול לגשת אל השכן ולהעיר לו בניחותא, וכך הכל יבוא על מקומו בשלום.

והשלום זה דבר גדול, שאם ישראל בשלום לא יכולים עליהם, וכמו שכתוב באחאב (ויקרא רבה פרשה כ"ו סי' ב') שאף על פי שעבדו עבודה זרה, כיון שהיו באחדות היה מנצח במלחמה, כי היתה אהבה ואחוה בין כולם - וזה מראה כמה האחדות חשובה! אבל מחברה רעה צריך להתרחק, שהרי אברהם תיכף כשמצא הזדמנות אמר ללוט שילך, כדי שלא תהא מריבה ביני לבינך.

"וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רְעִי וּבֵין רְעִיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ" (יג, ח)

אברם דא יצה"ט לוט היינו יצה"ר

יובן על פי מה שכתב בזוהר הקדוש (ח"א דף פ: וזוהר חדש דף מא.) אברם דא יצר הטוב, לוט היינו יצר הרע. עיין שם. אל נא תהי מריבה ביני ובינך, רצונו לומר אנחנו היצר הטוב והיצר הרע, יושבים במקום אחד בגוף אחד, כאיש שיש לו שתי נשים. ועל דרך זו יש לרמוז בהמשך הפסוק, בין רעי ובין רעיך, רע"י אותיות יע"ר, העולם הזה דומה ליער שיש בו הרבה אילנות, מינים ממינים שונים ופירות הרבה. יש פרי שמתוק באכילתו, אבל סופו מר שמביא לידי מחלות. וכן היצר הרע, מפתה לתענוגות וסופם ייסורים וגהינם. ויש אילן שפריו מר בטעמו, אבל מביא תועלת לאוכלו, וכך היצר הטוב, מונע את האדם מכמה הנאות שהן לרגע אחד, אבל סופו אושר ושלחה ומנוחת הנפש, וזהו שנאמר באיוב (ה, ז) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד, וכן זה מה שכתוב חכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד), רצונו לומר, צופה מראשו עד סופו, וכתוב ותשחק ליום אחרון (משלי לא, כה).

משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם חכם וכסיל שהיו הולכים בדרך והגיעו ליער, והיו בין עצי היער ב' אילנות, האחד פריו מר והשני פריו מתוק. וטבעו של הראשון היה כך, פרוי מר כלענה בתחלתו ואחר זמן ששותה מים יהיה לו רפואה בסופו. והאילן השני פריו מתוק בתחלתו ואחר זמן ששותה מים יהיו לאדם כאבי ראש ובטן. וידוע שמיני מתיקה מצמיאים את האדם למים יותר מפירות שהם מרים. החכם לקח מפירות האילן המר ואכל, ולקח גם צידה לדרך, והכסיל לקח פירות מתוקים ואכל ונתן בחיקו לדרך. אמר לו החכם לכסיל זה הפרי אינו טוב, מר בסופו כשתלך בדרך תצמא למים, תשתה ויהיו לך חולאים רעים וכאבי ראש ובטן, ולא שם לכו לדבריו וחשב בדעתו בהפך, זה שלי מתוק ושלך שהוא מר אינו טוב. וכשהגיעו למלון צמאו למים ושתו מים ובא לו לכסיל כאב בטן וכאב ראש, והיה צועק שיעשו לו רפואה, ואמרו לו צריך לחזור ולאכול מן הפירות המרים כמו שעשה החכם, וראו שהחכם יש לו מן הפירות האלו ורצו לקנות ממנו ולא רצה למכור.

והנמשל, צדיק ורשע באים לעולם הזה שנקרא "יער" שיש בו שני אילנות, דהיינו יצר הרע ויצר הטוב. והצדיק נוהר מגזל ומחמס ומשבועת שוא ואוכל מיגיע כפיו, וממית עצמו על דברי תורה, אדם כי ימות באוהל, ובזיעת אפך תאכל לחם, אוכל הצדיק מאילן שפריו מר בתחלתו, אבל מתוק בסופו לעולם הבא. ואילו הרשע, אוהב גזל וגנבה, שוחד ליצנות חניפות שקר ושבועת שוא, פריו מתוק בראשיתו ומר בסופו בעולם הבא. ומי שמוכיח אותו אינו מקבל. ואומר ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן (תהלים לו, לה), ואילו יש צדיקים שאין להם לחם לאכול, כגון ר' חנינא ור' פדת, צדיק ורע לו. אבל להיפך רואים ברשע וטוב לו, וכן הוא אומר, מדוע דרך רשעים צלחה (ירמיה יב, א), וכתוב יחילו דרכיו בכל עת (תהלים י, ה). וכשיגיעו שניהם לעולם הבא שואלים להם בבית דין של מעלה, קבעת עתים לתורה (שבת לא.) שנקראת מים (ב"ק דף יז.). כדכתיב הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה, א). ועל כן כתיב, פוטר מים ראשית מדון (משלי יז, יג), דרך רמז, הפוטר עצמו ממים, היא התורה, היא לו תחילת מדון, ויבואו לו כאב ראש וכאב לב. שתחילת התורה וסופה הוא אותיות "לב", ב"ת, בראשית. למ"ד, לעיני כל ישראל, ועונשין אותו בדין קשה, ואומרים לו שהוא צריך לחזור בגלגול. אבל לצדיק אומרים יבא שלום ינוחו על משכבותם (שבת קנב.), וכל מה שצועק הרשע אינם מקשיבים לו, כמו שנאמר אין שלטון ביום המות (קהלת ח, ח).

וזה שאמר אל נא תהי מריבה ביני ובינך, ובין רע"י ובין רע"ך, דכתיב ואהבת לרע"ך כמוך (ויקרא יט, יח), כי אנשים אחים אנחנו, כולנו בני איש אחד נחנו, הדא הוא דכתיב, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. (כסא רחמים מלמד, כאן, אות ה').

"הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה" (יג, ט)

שלא ניסע בעגלה הפוכה

אברהם אבינו פונה אל לוט ומסביר לו בדרך נעימה שלא תוכל הארץ להכיל את שניהם בהיותם קרובים זה לזה. השאלה, מדוע שלא ישאר עמו וכך קדושתו של אברהם תוכל להשפיע על לוט ותקרבו אותו אל הקדושה? **אלא** יובן על פי מעשה שהיה עם הרב ישראל מאיר הכהן מראדין בעל המחבר "חפץ חיים" ו"משנה ברורה" כידוע שהרב היה הולך ממקום למקום להשפיע על היהודים שיחזרו בתשובה, ותוך כדי תנועה גם היה מוכר את ספריו לפרנסתו. פעם שאל אותו אחד העשירים, ילמדנו רבנו, מדוע לא ישתמש בשכלו הזך לעשות גם עסקים טובים, ולהרויח הרבה כסף וזהב, במקום לטרוח מעיר לעיר וממדינה למדינה למכור את ספריו.

אמר לו החפץ חיים, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לאחד שהלך הרבה ברגל, בעוד הדרך לעיר הגדולה ארוכה, התעייף ונעשה רעב וצמא ויגע, לפתע חלפה לידו כרכרה מזהב עמוסה בכל טוב אוכל שתיה ואפילו מזרון של עמינת. פנה הגביר לאותו הלך ואמר, הנני ממשיך לנסוע בוא והצטרף עמי. האיש סירב בכל תוקף, היתכן? אמר לו העשיר, כן כבוד הרב, מעניין כיצד יתכן? אמר לו החפץ חיים: כן זה בהחלט יתכן, העגלה נוסעת בכיוון ההפוך ... אתה נוסע בכיוון ההפוך, אני נוסע לכיוון העולם הבא, העגלה הזאת מחכה לי שם...

עכשיו מובן מה אמר אברהם אבינו ללוט, אם תלך שמאל, אלך לימין, אם תלך לימין, אלך לשמאל, שהרי העגלה שלך נוסעת בכיוון ההפוך.

"אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה" (יג, ט)

עשר בשביל שתתעשר

אפשר לבאר את הפסוק הזה על מצות הצדקה, דאיתא בגמ' (כתובות סו:): "מלח ממון חסר", ופירש רש"י, "מליחת הממון" היא משל לשמירת הממון, שהרוצה לשמר ממונו עליו ל"חסרו" בנתינת צדקה, שהנותן צדקה ממונו הולך ומתרבה, ואמרו עשר תעשר (דברים יד, כב), עשר בשביל שתתעשר (שבת קיט), "עשר" - הנקודה שעל האות ש' בשמאל, "תתעשר" - הנקודה בימין, וזו פירוש הפסוק "אם השמאל" - אם אתה הולך בשמאל, שאתה שם את הנקודה בשמאל ואתה מעשר ונותן לצדקה, "ואימנה" - הקב"ה אומר אני אלך כמוך בימין ואני אעשה את השין לשין ותהיה לעשיר, אבל אם אתה הולך בימין - שאתה רוצה להתעשר אני אלך בשמאל ואני אעשר ואפחות מהממון שלך. על האדם לדעת שאת הממון ה' נתן לו בשביל שיעשה מצוות ובפרט לתת לתורה ולישיבות!

"ויאהל אברהם ויבא וישב באילני מקרא אשר בחברון ויבן שם מזבח לה'" (יג, יח)

בית הכנסת של אברהם אבינו

בחברון עיר האבות תובב"א ישנו בית כנסת הנקרא, בית הכנסת "אברהם אבינו", על שם מעשה פלאי שאירע שם ביום הכיפורים, כאשר מסופר בספר עמק המלך (הקדמה שלישית פרק עשירי), וכך היה המעשה:

היו תקופות שדרו בעיר חברון רק עדה קטנה מאד, ואנשים בה מעט, ולא תמיד היו להם עשרה אנשים להתפלל בציבור במנין, רק בשבתות ובימים טובים היו מתקבצים לשם מן הכפרים הקרובים להתפלל במנין, ואנשי חברון היו אנשי מעלה.

פעם אחת בערב יום הכיפורים לא היו בחברון אלא רק תשעה אנשים, והמתינו על בני הכפרים שיבואו להתפלל ולא בא אף אחד מהם, כי הלכו כולם לירושלים עיה"ק תובב"א שהיא סמוכה מהלך רביע יום, והיו בצער גדול מזה שיצטרכו להתפלל ביום הכיפורים בלא מנין, ובכו הרבה, והשמש כבר נטתה לשקוע.

ויהי הם נושאים את עיניהם, והנה איש זקן בא מרחוק ושמוחו כנגדו שמחה גדולה, וכשבא אליהם נתנו לפנינו לאכול סעודה המפסקת, וברך אותם ואמר שכבר אכל בדרך, ובכן התפללו ביום הקדוש במנין, וכיבדו את הזקן כבוד גדול.

במוצאי יום הכפורים, התחילו להתדיין זה עם זה מי מהם יזכה לארחו, כי כל אחד רצה להביא את האורח לביתו, ונתפשרו להפיל גורל, ונפל הגורל על החזן, שהיה איש חסיד והגיד נפלאות בחלומות וחזיוני לילה, והלך החזן לביתו והאורח אחריו. כשהגיע החזן סמוך לביתו פנה לאחוריו כדי לכבד את האורח שיכנס ראשון לביתו, וירא והנה איננו, ובקשו אותו בחצרות ולא מצאוהו, והיו כולם בצער גדול, כי חשבו שהלך בלילה לדרכו שלא רצה ליהנות מהם. **באותו** הלילה בא אותו זקן אל החזן בחלומו, ואמר לו שהוא היה אברהם אבינו ע"ה שבא אליהם להשלים המנין, כי ראה אותם בצער גדול על כך שיתפללו בלא מנין, ושמחו שמחה גדולה, וברכו את ה' הגדול כי הפליא לעשות עמהם.

"ברע מלך סדם" (יד, ב)

הקב"ה הפך שמו אחר הפיכת סדום ועמורה

הגאון ר' יהונתן אייבשיץ (מפראג), כבר בילדותו היה מופלג בחריפותו. וכאשר למד חומש, הפליא את כולם בשכלו החריף, ועל כל שאלה שנשאל היה עונה תשובה חריפה. לאחר שלימד רבו את פרשת לך-לך בכיתה על מלחמת המלכים בעמק ים המלח, שאל מנהל הת"ת את יהונתן הקטן, אמור נא את שמו של מלך סדום, ענה לו כתוב מפורש - "ברע מלך סדום". התחכם המנהל ושאל, הלא כתוב בסידור התפילה בסדר הקטורת "מלך סדומית רבע" (ובאמת כתיב מלח אלא רצה המנהל לבלבלו), אך יהונתן לא התבלבל והשיב, בתחילה היה שמו של מלך סדום "ברע" וכמו שנאמר בתורה, אלא שאחרי שהפך הקב"ה את סדום ועמורה נהפך גם שמו של המלך מ- "ברע" לרבע.

"וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶּן אָחִי אַבְרָם וַיֵּלְכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בְּסֹדֹם" (יד, יב)

רבא משורש לוט

יש לדקדק על הכתוב "ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברהם", וכי "רכושו" של לוט הוא-בן אחי אברהם, מדויק יותר היה לכתוב "ויקחו את לוט בן אחי אברהם ואת רכושו".

כתב רבנו האר"י ז"ל בס' לקוטי תורה (כאן) וזה לשונו: "ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברהם, כבר הודעתך איך רבא האמורא נמשך נשמתו משורש דנעמה העמונית בת לוט, וזהו ואת כל רכושו בן אחי ראשי תיבות **רבא**, וכאשר הקליפות שבו את לוט, גם את נשמת רבא שבו עמו, עד שיצאה נעמה העמונית ויצא ממנה רבא". עכ"ל.

וכך גם מובא בספר "חסד לאברהם" (מעין ה' נהר כ"ג כ"ה) בזה הלשון, ודע כי רבא האמורא נמשך משורש נעמה העמונית בת לוט, כי כאשר הקליפות שבו את לוט גם את נשמת רבא שבו עמהם, עד שיצאת נעמה העמונית בת לוט ויצא רבא, וזו שאמרו ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי ראשי תיבות ורבא. וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים ראשי תיבות רבא. עכ"ל.

המגלה עמוקות (סוף פרשת לך לך) מוסיף, כמו שלא היו יכולים ישראל לקבל תורה שבכתב עד אחר גלות מצרים, כן לא יכלו ישראל להשלים תורה שבעל פה, עד שהיו בבבל, שם נגמר תלמוד רב אשי, ולכן מיד אחר ירידת אברהם למצרים שהיתה עבור תורה שבכתב, מוזכר בתורה עניין ארבעה מלכים שהיו בעמק המלך על בבל שהיא עמוקה ואמרפל הוא מלך בבל, שם זכו ישראל לקבל תורה שבעל פה.

וזה סוד שרמזו בו הפרשה בהריגת המלכים, ויקחו את לוט ואת כל רכושו - בן אחי אברם (בראשית יד, יד), שכתב האר"י ז"ל שהוא ראשי תיבות רב"א, שבאותו פרק נתכונן אברהם להוציא ניצוצות של רבא שהיו תקועים בלוט. וקשה מה ענינו לכאן, אבל לדידינו ניחא שבזו המלחמה היה מתעסק אברהם להוציא ניצוצות של תורה שבעל פה שזכו ישראל בימי אביי ורבא שהיו בבבל.

זכתב בס' שבילי פנחס, שיש בהקדמות אלה לפתוח שער להתבונן בכמה מאמרים של רבא בש"ס. במסכת יבמות (עו.) דרש רבא, מאי דכתיב פתחת למוסרי, אמר דוד לפני הקב"ה, רבוננו של עולם שני מוסרות שהיו עלי פתחתם, רות המואביה ונעמה העמונית. ויש לומר שדוקא רבא דרש דרוש זה, על פי דברי הזוהר (ח"א דף ע"ט ע"א) על הכתוב "ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו", ושואל הזוהר, מה ראה אברהם לחבר אליו את לוט ומתריך "אלא משום שראה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו דוד המלך". מבואר מזה שנשמתו של דוד המלך היתה טמונה אצל לוט בסדום, ולפי מה שלמדנו מדברי האר"י ז"ל, הרי שגם נשמתו של רבא היתה טמונה אצל לוט בסדום.

ויראה לבאר את הקשר בין שתי נשמות קדושות אלו, על פי הזוהר הקדוש (ח"ג דף שב), כי דוד המלך היה מרכבה למידת מלכות שהיא התורה שבעל פה, כמבואר בפתח אליהו (תיקוני הזוהר דף יז). מלכות פה תורה שבעל פה קרינו לה. עד כמה גדול כוחו של דוד המלך בתורה שבעל פה, יש ללמוד ממה שדרשו חז"ל (סנהדרין צג.) על הכתוב, "ויען אחד הנערים ויאמר, הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי, יודע נגן וגיבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו". ומפרשת הגמרא, "יודע נגן, שיועד לישראל. גיבור, שיועד להשיב. איש מלחמה, שיועד לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר, שמבין דבר מתוך דבר. ואיש תואר, שמראה פנים בהלכה, וה' עמו, שהלכה כמותו בכל מקום".

ונמצינו למדים מדברי המגלה עמוקות, כי בצאת אברהם אבינו למלחמה להציל את לוט, היתה כוונתו להציל גם את נשמת רבא שהוא היסוד של תורה שבעל פה בבחינת "הויות דאביי ורבא". הרי מבואר הקשר בין שתי הנשמות הקדושות, של דוד המלך ורבא, שהיו טמונות אצל לוט בסדום, ששניהם בבחינת תורה שבעל פה.

והנה, שנינו בגמרא (מגילה ז:), "אמר רבא, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". בספר "שתי ידות" לחזקוני (תצוה) העיר על כך דבר נפלא, כי כאשר נתבונן נראה, שלפני רבא לא מצינו חובה זו לבסומי בפוריא, לא במשנה ולא בכרייתא לא בבבלי ולא בירושלמי, וצריך להבין למה זכה רבא לגלות דין זה. ועוד מצינו חידוש דין שחידש רבא בקשר ליין בגמרא (ברכות לה:): "רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי".

וצריך להבין מדוע נתעסק דוקא רבא בדינים השייכים ליין? ונראה לבאר על פי דברי האריז"ל (הנ"ל), שנשמת רבא היתה טמונה בלוט, והנה בני עמון יצאו מלוט וכתו הצעירה, על ידי שנשתכר לוט ביין, ואמרו חז"ל במדרש (ילקוט שמעוני וירא סוף רמז פה), "מנין היה להן יין במערה? אמר רבי יהודה ברבי סימון, נעשה להן מעין דוגמא של עולם הבא". הרי שהזמין להן הקב"ה יין שתתגלה נשמת רבא, לכן כדי לתקן את אותו יין שממנו נתגלה, זכה דוקא רבא לחדש דינים בקשר לשתיית יין של מצווה.

ויש להוסיף טעם לשבח, שנשמת רבא נתגלתה בעולם על ידי יין, על פי מה שלמדנו מדברי ה"מגלה עמוקות" (הנ"ל) שנשמת רבא היא בבחינת תורה שבעל פה.

והנה, מצינו בשבת (דף פח.) מימרא נוספת של רבא, על הכתוב (שמות יט, יז) ויתיצבו בתחתית ההר, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית... אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב (אסתר ט, כז) קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר. ובמדרש תנחומא (נח סימן ג') ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להם מקבלים אתם את התורה, ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע... אלא אמר להם על התורה שבעל פה... והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה". היוצא לנו מזה, שכפיית ההר כגיגית היתה על תורה שבעל פה. נמצא, שמה שאמר רבא "אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש", כוונתו שקיבלו מאהבה תורה שבעל פה.

ובספר פרי צדיק (שמות פורים אות ב') מבאר בזה הטעם שקבעו חז"ל בפורים לעשות אותם ימי משתה ושמחה בשתיית יין, על פי המבואר בזוהר הקדוש (עקב דף רע"א) על הכתוב (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, "לכו לחמו בלחמי - דא אורייתא דבכתב, ושתו ביין מסכתי - דא יינא דאורייתא שבעל פה". לכן תקנו חז"ל לשתות יין בפורים, ורמז על מה שקבלו ישראל מאהבה תורה שבעל פה. מעתה מבואר היטב, שדוקא רבא שנתגלה בעולם על ידי שתיית היין שהוא בבחינת תורה שבעל פה, הנה הוא דרש בגמרא "הדר קבלוה בימי אחשורוש", שקיבלו את התורה שבעל פה, והוא גילה גם את הדין "מיחייב איניש לבסומי בפוריא", שיתבסם ביין הרומז לתורה שבעל פה, שקיבלו בפורים. באופן שהכל עולה בקנה אחד, לשורש נשמת רבא, שנתגלה בעולם על ידי שתיית היין בבחינת תורה שבעל פה.

"וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבְּחָה אֱחָיו וַיִּרְקֵם אֶת חֲנִיכָיו וַיִּלְיְדוּ בֵּיתוֹ שְׂמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּוִד" (יה, יד)

הצלת לוט היא הצלת מלכות בית דוד

בענין הצלת לוט, יש בזה סודות גדולים ודברים נעלמים ונשגבים וכפי שאמר האדמו"ר מקאמרנא על כל פרשיות החורף, שהכל עטוף במעיל עב ובפרווה, כלומר כל הסיפורים המופיעים בו, הם רק מעטפת חיצונית כאירועים היסטוריים בלבד, אבל בפנימיותם יש סודות גדולים.

וכך האדמו"ר מדינוב באגרא דכלה (לך לך פרשה ט"ו) מבאר שבפרשה מסופר על כדרלעומר והמלכים אשר אתו שנצחו את אויביהם למרות שהאויבים היו חמשה מלכים, ואילו כדרלעומר וכו' היו ארבעה מלכים, מפאת גבורתם נצחו ולמרות חזקם נצחם אברהם אבינו ע"ה, לאחר שמסר עצמו להציל את לוט.

ודע לך, שמלחמה זו היא לא כמו שחושבים סתם מלחמה, ולא סתם מוסר אברהם אבינו את עצמו ומזרו את חניכיו, אלא צריך לדעת כי היא מלחמה של הקדושה עם הסטרא אחרא, והצלת לוט היא הצלת מלכות בית דוד ומשיח צדקנו, שהרי מלוט באה רות המואביה והדברים מופלאים.

ויוזבן על פי מה שכתב הרמב"ן (פ' י"ד פסוק א') שארבעה מלכים אלו הם שורש של ארבע מלכויות שעם ישראל סבלו מהם בגלות והם בכל פרס, יון, אדום, כשם שהם נלחמו עם אברהם אבינו ע"ה, כן ילחמו עם בניו של אברהם אבינו לכלותם. וכשם שאברהם אבינו נצחם, כן מלך המשיח ינצח את כל המציקים לעם ישראל בסוף הימים. ועיין עוד באגרא דכלה (ד"ה שתיים ד"ה ויבוא וישמע).

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו וַיֵּלֶדְיוּ בֵּיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מְאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן" (יד)

מלחמת האבות היתה להמליך את הקב"ה בעולם

בספר ילקוט ראובני (בראשית דף קנ"ה) מבאר שדברי התורה כאן אינם כפשוטם, שכל מלחמת האבות עם הגויים היתה שהאבות עבדו את הקדוש ברוך הוא מצד הקדושה ורצו להמליך אותו בעולם ולהכניע את הסטרא אחרא, וכל המלחמות והמריבות שהיו לאבות היו על רקע זה שהאבות חפצו להראות לגויים שהקדוש ברוך הוא מנהיג העולם והוא השליט בכל הכוחות.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו וַיֵּלֶדְיוּ בֵּיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מְאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן" (יד)

הנשמה שבגוף והיצר הרע שנשבה בין החובות הגדולים

בזוהר הקדוש (בראשית דף ה:) דרשו, "וישמע אברהם", זו הנשמה שנשארת בטהרה בגוף. "כי נשבה אחיו", זה יצר הרע שנשבה בין החייבים האלה בחובות גדולים. "וירק את חניכיו", אלה הם הצדיקים שלומדים תורה, שהם איברי הגוף זריזים ללכת בדרכי הגוף. "וירדוף עד דן" רדף אחריהם והודיע להם דיני עולם הבא ועונש גהינם, ולא ישן ביום ובלילה עד שהוכיח לאותן חייבין והחזיר אותם בתשובה לגבי הקדוש ברוך הוא.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו וַיֵּלֶדְיוּ בֵּיתוֹ" (יד, יד)

מבשרך אל תתעלם

אנו מוצאים בפרשה שאברהם אבינו יצא במסירות נפש להילחם עם ארבעת המלכים כדי להציל את שאר בשרו לוט, וכפי שמובא בפרשתנו פרשה שלימה איך אברהם אבינו רדף אחרי המלאכים להציל את אחיינו לוט על אף שהיה אדם רשע. והרלב"ג (ד"ה התועלת השנית) למד מכאן וז"ל: שאין ראוי לאדם שיעלים עיניו מאנשי משפחתו ואע"פ שאינם מתנהגים עמו במנהג הראוי אבל ראוי שיהיה לעזר ולהועיל להם בחזקת היד וכו', הלא תראה שאברם התגבר כנגד ארבעה מלכים ומחניהם עם היותם גבורים מאד להציל לוט בן אחיו ורכושו ואע"פ שלא התנהג עמו לוט באופן הראוי עכ"ל. ואמרו בזוהר (וירא דף קיב:) אמר ר' יהודה, כשהלך לזה אברהם, לא הלך לעשות מלחמה ולא סמך על הנס, אלא צערו של לוט הוציאו מביתו ולקח עמו כסף לפדותו, ואם לא יוכל לפדותו ימות עמו יחד בשביה וכו'. ומעשה אבות סימן לבנים שמוטל עלינו עוד לפני שאנחנו דואגים לכל העולם, לדאוג דבר ראשון לקרובינו הקרובים והרחוקים. לעתים אנו רואים אנשים בעלי חסד שעוזרים ומטיבים באופן בלתי רגיל לציבור, אך לפעמים הם שוכחים את המצוה הפשוטה של "ומבשרך אל תתעלם" (ישעיהו נח, ז) שתחילה צריך לעזור לאשתו ולבני ביתו ולמשפחתו הקרובה. אם אדם יפקח קצת עיניים יראה שלא חסר צורך בעזרה גם במשפחתו, בראש ובראשונה לעזור לאשתו בענייני הבית בכל מה שזקוקה לו, ולעזור לילדיו בעניינים שזקוקים לעזרתו, ולפעמים צריך לעזור לאביו או לאחיו להשיא את צאצאיו ולהשתדל עבורו בגיוס תרומות ולתת לו את מעשרותיו, או לעזור לו בשידוכים.

רבי עקיבא איגר מחפש את דירת קרוב משפחתו

כאשר שהה רבי עקיבא איגר בוורשה, ראוהו יום אחד מסתובב בסמיטאות העיר הגדולה, ומחפש את דירת קרוב משפחתו שהיה אדם פשוט. שאלוהו: מה לרבינו גדול האומה, להשפיל כבודו ולהטריח עצמו לבקר ולחפש אחר קרובו, והרי דרשו חז"ל (ברכות יט:): כי מילת "והתעלמת" (דברים כב, א) הנאמרת באבידה, ניתנת גם לדורשה בלשון ציווי, כי פעמים עליך להתעלם מאבידת אחיך, כגון זקן ואינו לפי כבודו? הרי לנו שתלמיד חכם וזקן אסור להם להשפיל את כבודם. השיב רבי עקיבא איגר: מצינו שתי פעמים בתנ"ך מילת "והתעלמת" האחת, בהשבת אבידה, והשניה, "ומבשרך אל תתעלם" (ישעיהו נח, ז). דרשת זקן ואינו לפי כבודו דפטור - מצינו רק ביחס להשבת אבידה. ואילו בקרוב קרובים, לא מצינו שזקן ואינו לפי כבודו פטור, שהרי שם נאמר במפורש: "אל תתעלם" (הזהרו בכבוד חבריכם - תיקון המדות).

רבי חיים עוזר מקבל את פני קרובו

ובספר עובדות והנהגות מבית בריסק (ח"א עמ' פה) מסופר מעשה דומה (מפי רמ"ד הלוי זצ"ל) על רבי חיים עוזר שהיה באסיפה חשובה של גדולי תורה ושמע שאחד מבני משפחתו הגיע לבקרו, מיד עזב את האסיפה לקבל פני קרובו, וכשנשאל על כך השיב על פי הנ"ל דלמצות מבשרך אל תתעלם אין שום היתר.

מרן הרב ש"ך אומר לרב מנחם פרוש לקרב את קרוביו ושאר בשרו

עוד מסופר בעובדות והנהגות (ח"ב עמ' רפט) בשם הרב מנחם פרוש: פעם ביקשני מרן זצ"ל שאכתוב לפלוני מכתב בקשה לתרומה עבור אדם שמצבו הכלכלי התדרדר ונוקק בדחיפות לעזרה, כשאמרתי לו כי במקרה זה הדבר קשה עלי ביותר שכן אותו אדם נצרך הינו מקרובי משפחתי והרי זו כפניה לעזרה אישית, זקף מרן זצ"ל את גבותיו בפליאה כלפי ואמר לראשונה בחיי שומע אני חידוש כזה שהדין "מבשרך אל תתעלם" (ישעיהו נח, ז) הופך לחסרון במקום להיפך...

דקדוק ההלכה של מרן הגרי"ד מבריסק

על הגרי"ד בן הגרי"ז מסופר: פן מיוחד היתה התמסרותו הנפלאה לקרב את קרוביו ושאר בשרו, מיד בהוודע לו על איזה קרוב שהגיע מארץ מרחקים וכדו' טרח לאתרו ולהזמינו אצלו לסעודה כשאחר כך הלך ללוותו ולטייל עמו שעות ארוכות תוך כדי שהוא מתעניין ודואג לסידור צרכיו כך גם בשמחות משפחתיות הקפיד ליטול חלק מתחילה ועד סוף וגם כשהיה המדובר בקרובים רחוקים היה טורח ללכת ולהשתתף כמורשת בית אבא להקפיד על הכתוב ומבשרך לא תתעלם בשיא החומרא האופייני לבית בריסק. כמו"כ בשיעורים שמסר בישיבה היה מעניק את המקומות המשובחים ביותר סביב שולחנו דוקא לבני המשפחה ולא זו בלבד אלא אפילו בזמנים שלא היה נותן לבחורים החדשים להצטרף אל השיעור בכ"ז בפני הקרובים הייתה הדלת פתוחה.

ר' הלל זקס עוזר לרעייתו במסירות

רבי הלל זקס נכד החפץ חיים למד בכולל שבישיבת לייקווד, אצל רבי אהרן קוטלר והמשגיח. ראש הישיבה והמשגיח היו גאים בכך שאברך בעל יחוס כזה נמנה על אברכי הכולל, עם זאת הבחינו, שלעתים קרובות מגיע האברך באיחור לתפילת שחרית, ומפעם לפעם אף מפסיד את המניין לגמרי. הנהגה זו הפליאה אותם, עד שיום אחד קרא לו המשגיח כדי לשוחח עמו על תופעה תמוהה זו, בנוכחות רבי אהרן: "אני תמה על כך שאתה מרבה לאחר לתפילה" פתח המשגיח, והוסיף: "כיצד היה סבך מגיב לדבר כזה?" השיב האברך: "מאד הייתי רוצה להגיע תמיד בזמן, אך אין הדבר עולה בידי. בכל בוקר בדרכי לתפילה, נתקל אני במקרה מעורר רחמים ואיני יכול לעמוד מנגד. המדובר! הוא באשה שנתברכה בילדים רבים, ובכל בוקר אני שומע את הילדים בוכים, האחד צורח עד שיקבל את הבקבוק שלו, השני צריך להישלח לבית ספרו, השלישי דורש ארוחת בוקר וכן הלאה, אין אף אחד שיוכל לעזור לה, לכן אני חש שמחובתי לעזור לה". האברך המשיך וציין: "לפעמים אני מספיק להגיע להתפלל בישיבה, אך לעיתים העיכוב הוא כה גדול עד שאני נאלץ לחפש מנין מאוחר יותר במקום אחר." המשגיח התפעל והתרגש מהתנהגותו האצילית של האברך, ואמר שרגישות מיוחדת זו אכן מתאימה לנכדו של החפץ חיים, עם זאת חש המשגיח גם השתתפות בכאבה של האשה המסכנה ושאל את בן שיחו: "מי היא האשה הזאת, האם היא אלמנה? או האם היא גרושה? גם אני הייתי רוצה לעזור

לה. "אוי, לא! חס ושלום!" קרא האברך הצעיר. "יש לה בעל לאשה זו, ובעלה הוא אני!"... כי על כן, מצוות גמילות חסדים חלה בראש ובראשונה בביתו של האדם - "ומבשרך אל תתעלם" (ישעיהו נח, ז).

סירב רבי אריה לוי לטול ממנו התרומה

בספר איש צדיק היה על רבי אריה לוי מסופר: מעשה באדם אחד שסר לביתו של רבי אריה והעלה עמו תרומה לישיבה הנושאת את שמו. סירב רבי אריה לטול ממנו התרומה ואמר לו לך אסור לתרום! תמה אותו אדם על תשובה זו ואמר מדוע והרי בעל נכסים אני? השיבו רבי אריה כי קרובים ובני משפחה לך שמצבם דחוק וכל אימת שאינך מסייע בידם איני רשאי לטול תרומתך שהרי כבר נאמר (ישעיהו נח, ז): "מבשרך אל תתעלם", "ועניי עירך קודמים" (ב"מ עא). ועמד בסרובו נכנסו הדברים לליבו של התורם ומאז החל אותו אדם לסעוד את בני משפחתו הדחוקים בממון. (איש צדיק היה עמ' 76)

מו"ר הסטיפלער עושה מטבח נקי לרעייתו

מסופר על הסטיפלער כשאשתו הלכה לישון מרוב עייפותה מבלי להדיח את הכלים הוא בא מאוחר בלילה אל המטבח והדיח את הכלים כי ידע שאשתו תשמח בבוקר למצוא מטבח נקי ומסודר. (וידעת כי שלום אהליך)

היה מעשה באברך מתמיד עצום שמרוב לימודו בקושי היה משוחח עם אשתו, כשספרו זאת לרבי יהושע ליב דיסקין ביקש ממשמשו לקרוא לאותו אברך, בשעה שהגיע האברך לביתו של ר' יהושע ליב נכנס לסלון אך ר' יהושע לייב לא הביט לעברו, ניסה האברך להרעיש ולמשוך את תשומת לבו של מהרי"ל דיסקין אך הוא בשלו שקוע, אחר כשעתיים ביקש רבי יהושע ליב דיסקין לקרוא לאשתו הרבנית כשהגיעה שאל אותה מה עשית היום כיצד עבר עליך היום מה קנית במכולת ושאלות נוספות בעניני הבית, לאחר מכן פנה לאותו אברך ואמר לו כשם שהרגשת אצלי מהשעה שנכנסת עד עכשיו כך מרגישה אשתך כל יום כשאינך מתייחס אליה וכיצד מתייחסים לאשה כבר הראיתי לך. (אמרי אפרים עמ' נ)

"וַיִּרְק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עֶשֶׂר וְשָׁלֹשׁ מְאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן" (יד, יד)

הגרים נקראים אברהם

בפירוש רבנו אפרים (הקדמון, נדפ"מ תשנ"ב) איתא, "וירק את חניכיו, פירוש בעלי חניכתו, ששםם כשמו, לפי שהיה מגיירם".

והמקור לדבריו הוא מה שאמרו חז"ל במדרש רבה (פרשה מ"ג, ב') לחד פירושא, דאיתא התם, "חניכיו, בעלי חניכתו, שםם אברם - כשמו". ופירש שם היפה תואר, דרצונו לומר שחניכיו הם הגרים "בעלי חניכתו", מלשון כינוי, פירוש, שהגרים נקראו בשמו, כדרכנו היום לקרוא הגרים "אברהם" כי הוא היה תחילה לגרים. (מובא בפי" עץ יוסף שעל המדרש רבה שם).

"וּמְלֹכֵי צֶדֶק מְלֶכֶךְ שָׁלֹם הוֹצִיא לָחֶם וַיִּינֶן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן" (יד, יח)

הצדיקים לומדים אחד מהשני דרכי עבודת האל יתברך

פעם נפגשו רבי שלמה קלוגר ורבי מאיר מפרימישלאן זיע"א בפונדק אחד כשכל אחד נוסע לדרכו. ביקש רבי שלמה קלוגר מרבי מאיר מפרימישלאן שיאמר דבר תורה. נענה ר"מ ואמר על פסוקינו, תמוה למה לנו לדעת כי הוא כהן? אך הביאור הוא: מלכי צדק לפי דברי חז"ל היה שם בן נח (נדרים לב: הובא שם ברש"י). ושם יסד את בית מדרשו של שם ועבר, ומשם יצאה תורה והוראה לכל העולם. כנגדו אברהם אבינו היה עסוק בהכנסת אורחים וכשנפגשו שני הצדיקים האלה רצה כל אחד ללמוד מהשני את דרכו ועבודתו. וזה שאמר הכתוב: 'ומלכי צדק מלך שלם' שהוא שר התורה הוציא מאברהם את המידה של לחם ויין, היינו הכנסת אורחים, 'והוא', כלומר אברהם הוציא מאת שם ולמד ממנו איך להיות כהן לאל עליון ולהרביץ תורה.

החסידים הבינו שכוונת רבי מאיר לרמז על עצמם שהוא עצמו היה מפורסם בעבודת הצדקה שלו ואילו ר' שלמה קלוגר היה נחשב לשר התורה בדורו וכל אחד יכול עכשיו בפגישה הזו לקחת אחד מהשני את דרכו (פרדס יוסף לך לך אות יח, דף פז ע"ב).

"ומלכי צדק מלך שלם" (יד, יח)

שלם היא ירושלים

"שלם", היא ירושלים (אבן עזרא ורמב"ן כאן). והנה 658 פעם מובא השם "ירושלים" בתנ"ך, כנאמר (צפניה א), אחפש את ירושלים בנרות, "בנרות" עולה גימטריא 658.

"הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון" (יד, יח)

גם שעוסקים בגשמיות, ניתן להיות קודש לה'

כאן שומעים על מלכי צדק שחידש דרך בעבודת הבורא. דרך זו קובעת שגם בשעת אכילה, גם שהיא שעה גשמית "והוא כהן לאל עליון" - ניתן להיות קודש לה'.

וזהו שאמרו בגמרא (נדרים לב): שמלכי-צדק, הוא שם בן נח, שבישיבתו למד יעקב אבינו ע"ה (מגילה יז).

וכשנפגשו אברהם ומלכי צדק יחדיו, הייתה שלימות נפלאה, שכן אברהם שהיה עסוק כולו בהכנסת אורחים, כשנפגש עם מלכי צדק והוציא לו מלכי צדק לחם ויין, הבין אברהם שניתן להיות קודש לה' גם בעסקי הגשמיות, בעסק האכילה. ועוד, מלכי צדק למד מאברהם אבינו שהכנסת אורחים היא בלחם וביין, ולכן הוציא לאברהם לחם ויין.

מסופר על ר' לוי יצחק מברדיצ'וב זצ"ל שהלך פעם לעיירות לאסוף כספים לצרכי צדקה, נכנס לבית עשיר אחד, והעשיר לא הגיש לפניו דבר, רק ברכו שהקב"ה יהיה בעזרו וכו'. אמר ר' לוי יצחק, התורה מספרת שמלכי צדק הוציא לחם ויין, ואח"כ ברך את אברהם, תחילה הוציא לחם ויין ואח"כ "ויברכהו", על כן, תחילה יש לתת ואחר כך להשפיע ברכות.

"הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון" (יד, יח)

גילה לו הלכות כהונה גדולה

איתא במדרש (בר"ר מ"ג, ו) רבי שמואל אמר, הלכות כהונה גדולה גילה לו. "לחם", זה לחם הפנים, "ויין", אלו הנסכים.

"ויאמר מלך סדם אל אברהם תן לי הנפש והרכש קח לך" (יד, כא)

אברהם רצה רק נשמות קדושות ולא גשמיות

אומר הזוהר הקדוש (זוהר חדש דף מב:): מלך סדם דא ס"מ, כי הוא היצר הרע, ואמר לאברהם "תן לי הנפש", אל תעשה נפשות לא שלך ולא של אחרים ותכניס אותן תחת כנפי השכינה, אלא תשאיר אותן ברשותי, ואתה "קח את הרכוש" הם עניני העולם הזה ותאוות וכל הענינים הגשמיים. ואברהם אבינו ע"ה אמר בשום אופן, "הרמתי ידי אל ה' אל עליון, אם מחוט ועד שרוך נעל", אינני חפץ בתענוגי העולם הזה כלל, אלא אך ורק בעסקי הנשמות להכניסן תחת כנפי השכינה.

"אל תירא אברהם אנכי מגן לך" (טו, א)

מגן דוד ומגן אברהם

ידוע שהציור בעל שש קצוות נקרא מגן דוד, ויש להקשות למה לא מגן אברהם ע"ש שהקב"ה הגן על אברהם כמבואר בפסוק זה? וי"ל שעל אברהם הקב"ה הגן כדרך מלך שמגן על חייליו מארבע רוחות השמים צפון דרום מזרח ומערב. משא"כ אצל דוד מצינו שהקב"ה הגן עליו גם מלמטה ולמעלה. כמבואר בגמ' סנהדרין (דף צה.) שישבי אחיו של גלית ביקש להרוג את דוד כנקמה על הריגת אחיו וכשתפס את דוד, כפתו והניחו מתחת קורת בית הבד וכשהוריד הקורה, נעשה נס והתרככה הארץ מתוכה ושקע דוד בה. ואח"כ מסופר שישבי זרק את דוד השמימה ותקע את רומחו בארץ כדי שדוד יפול עליו ובאותו רגע אבישי בן צוריה העמיד את דוד באוויר ע"י שם קדוש, וכך ניצל מיד ישבי גם משמים וארץ. א"כ, מצינו אצל דוד שהקב"ה הצילו לא רק במלחמות שזה מארבע רוחות העולם אלא גם מלמעלה ולמטה והיינו משש רוחות, לכן הציור בעל שש קצוות נקרא מגן דוד ולא מגן אברהם שאצל אברהם מצינו שהקב"ה הגן עליו במלחמות והוא מארבע רוחות ולא משש. (פרדס יוסף פאצאנובסקי עמ' צ ד"ה ועי' בקובץ)

"ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" (טו, ב)

אליעזר עבד נמרוד

מהיכן היה אליעזר עבדו של אברהם, מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) שכשיצאו מאור כשדים באו כל גדולי המלכות ליתן לו מתנות, לקח נמרוד ונתן לו את אליעזר שהיה עבדו, וכתבו לו עבד עולם, וכשגמל חסד ליצחק הוציאו לחרות.

"ויצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים" (טו, ה)

הוספת אות ה' מועיל להיפקד

"החוצה" יש לרמוז שהוא חוץ ה', כלומר שאשים ה' בשמך וה' באשתך, אז תהיה חוץ ממזלך, כי "אברם" "שרי" עולים בגימטריא "עקר ועקרה" (עם מנין המילים).

"ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך" (טו, ה)

לעשות רצון ה' ללא חשבונות

ביאור נפלא ביאר הגה"ק רבי מאיר שפירא מלובלין זצוק"ל (בספרו אמרי דעת) שהרי כל בר דעת יודע שאי אפשר לאדם לספור ולידע מנין הכוכבים, ומכל מקום כאשר אך שמע אברהם את ציווי הבורא לספור הכוכבים, מיד החל לספורם בלא לחשוב חשבונות הרי ממילא לא אוכל לספורם ומה לי להתחיל בזה כלל. על זה אמר לו השם יתברך, "כה יהיה זרעך", רצוני שכך ינהגו בניך אחריו, שלא יתפעלו ממחשבות ייאוש, ויקפצו אל תוך העבודה, ואנוכי כבר יהא בעזרם, ובמפורש אמרו חז"ל לא עליך המלאכה לגמור (אבות פ"ב ט"ז) ו"גמר המלאכה" ישלים הקב"ה בעדו, כדכתיב לאל גומר עלי (תהלים נ, ג).

ואיתא במשנה (אבות פ"ה, מכ"ד) יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים. ולכאורה צריך ביאור, מדוע המשיל מידות אלו לחיות השדה, ולא אמר "הוי עז וקל ורץ וגיבור"? אלא שבא ללמדנו בדימוי "גבור כארי" שנהיה כדוגמת האריה שאינו מחשב חשבונות כאשר בא להשתמש בגבורתו, אלא הוא דורס ואוכל, בלא פחד ומחשבות הטורדות את שלות נפשו. באופן זה ממש יש לנו להיות "גיבורים" בעבודת ה' יתברך שמו, כגון המתעורר בעלות השחר יקום מיד ממיטתו, בלא לחשב חשבונות, האם יש בי כח לקום, אין בי כח לקום, ולא יעשה "לומדות" על מיטתו קודם ברכות התורה. אלא יתגבר כארי ללא כל מחשבה, ויקפוץ ממיטתו לעבודת בוראו. וכך הוא בכל עניני העבודה, לא יחשוב האדם האם יש בכוחו לעשות כך וכך, אלא יקפוץ ויעשה, בזה ירוויח שלא יוכל היצר להחלישו, להביאו לידי קטנות המוחין, כי ממילא אינו מחשב האם לעשות רצון קונו, אלא הוא עובד את ה' ללא כל ספק.

"והאמן בה' ויחשבה לו צדקה" (טו, ו)

אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשי"ת יכול לעזור בכל ענין

רבינו ניסים גאון מביא (בספרו ספר מעשיות, ד"ה אמרו חכמינו) מעשה שהיה בימי קדם באחד מעשרי היהודים, יום אחד התבונן העשיר בעצמו - הרי סוף כל אדם למיתה, ומה יישאר לי מכל עושרי ומרוב נכסי, הלא לא אקח עמי אלי קבר אפילו פרוטה אחת גרידא, נתייעץ עם יועציו וכה אמרו לו - חלק מממונך לעניים, ואז יהא זכות הממון לעלמא דאתא, אך הוא נשבע, 'לא אתן מממוני כי אם למי שנתייאש ממצבו', והחל לתור ברחובה של עיר אחר איש שכבר הגיע לידי ייאוש, בכדי להעניק לו סכום נכבד ביותר ולהפכו לאיש עשיר בין רגע. כל חיפושיו אחר ה'מיואש' לא הועילו לו, כי כל עני שמצא סמך על איזה משען ומשענה, זה על דודו וזה על רעהו וכו'... עד שמצא מחוץ לעיר עני אחד היושב באשפתות המתכסה בבלויי סחבות ומחפש מה יאכל, שמח העשיר בלבו ואמר לעצמו, הנה בוודאי זה האיש לאחר יאוש הוא, ונתן לו מאה דינרים, ויתמה העני מדוע נתת לי סכום גדול כזה יותר משאר עניי העיר, ויאמר לו כי נשבעתי שלא אתן כי אם לעני המיואש, מיד זעק עליו העני, "הכסיל והטיפש מתייאש מטוב העולם, אך אני מבטחי בה' אלוקי - כמו שנאמר (תהלים קיג, ז) 'מאשפות ירים אביון', ואין מעצור לה' להושיעני ולהעשירני", ונוכח העשיר לראות שלעולם לא ימצא מיואש לתת לו כל כספו, אמר העשיר אלך ואטמין מעותיי בבית הקברות עם המתים שכבר נתייאשו מהאי עלמא, וכן עשה.

לימים נהפך הגלגל על אותו עשיר, ונעשה לעני מרוד המחזר על הפתחים, עד שנזכר מהסכום האדיר אשר הטמין בבית הקברות, וילך ויחפור שם, תוך כדי חפירותיו מצאווה שוטרי העיר ולקחוהו אל שר העיר, בבואו לפני שר העיר סיפר לו ה'יורד' את כל דבר המעשה אשר הוא בעצמו הטמין את הממון, וכן תיאר את מזלו שנהפך עליו, ועל כן חפר בבית החיים ברצונו לשוב ליטול את הממון אשר יעמידנו על רגליו כבתחילה.

אמר לו שר העיר ואמר לו, התכירני, ויאמר לו היאך יכיר העבד את אדוניו, אמר לו השר אני הוא העני שמצאת באותו יום נזכר באשפה, ועתה תראה היאך עליתי לגדולה... הוא הדבר אשר אמרתי לך שכל מבטחי ותקוותי היא אך ורק בה' אלוקי, ועתה ראה עד כמה הרווחתי בזכות אמונתי ובטחוני בהשי"ת.

תכלית האמונה להאמין בכל שהכל בא בגזירת המקום

ידוע המאמר בשם הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע על הפסוק (תהלים קטז, ז) 'שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליכי', בדרך משל, לחולה שעומד לפני ניתוח מסוכן, וכולו דואג וחרד, אבל כשנכנס לחדר ניתוח ראה שהרופא הראשי זה אביו - מיד נרגע, שהרי 'רחמי האב על הבן' ובוודאי יעשה את כל הנצרך לבנו כראוי על צד היותר טוב. וזהו אומרו 'שובי נפשי למנוחכי' - תנוח דעתך ויסורו דאגותיך 'כי ה' גמל עליכי' - כי זה המתעסק בך הוא אבינו שבשמים, ולא יזניחך אף לרגע אחד ח"ו (כן כתב בספר אמונה עד בא השמש עמוד ל).

"וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֱלֹהֵי וְכוּ' וְאֶת הַצֶּפֶר לֹא בָתָר" (טו, י)

ישראל נמשלו לצפור

פרש"י וזה לשונו: רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם, ונראה מה הטעם שנמשלו ישראל לצפור, בעבור שעוסקים בתורה ומרבים להגות בה כצפור שהוא מפטפט בקולו. ובוזה יובן שמכיון שישאלו נמשלו לצפור, לכן לא חילק את הציפור לשנים, כדי שתעבור האש בין חלקיה, בשונה משאר הבעלי חיים שבתרם והאש עברה בין חלקיהם (להלן טו, יז) לפי שהמילה "אש" היא ר"ת איבה שנאה, שדוקא באומות נמצאות כל המדות הרעות כקנאה ושנאה כמו שנאמר ועברתם שמורה לנצח (עמוס א, יא), אבל עם ישראל חיים באהבה ושלוה כמו שנאמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח). וכן אמר רשב"י זי"ע"א באדרא (זוהר ח"ג דף קכח). לחבריא קדישא שלו, "אנן בחביבותא תלייא מלתא".

"וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבֹאֹ וְתִרְדְּמָה נִפְלְאָה עַל אַבְרָם וְהָנָה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלְאָה עָלָיו" (טו, יב)

ענין ברית בין הבתרים

כתב מרן ראש הישיבה הרב יהודה צדקה זצ"ל בספרו "קול יהודה" (פרשת לך לך), הנה הפסוקים הללו צריכים הרבה התבוננות. אנחנו רגילים לומר אותם בנשימה אחת בבית הכנסת, ואין אנו מתבוננים בהם ואין אנו יודעים מה צפון בהם. יש כאן פסק דין קשה ונורא על אומה שלמה שטרם נולדה, עבדות ועינוי ארבע מאות שנה! מה קרה פה, היתכן?! מה חטאו ומה פשעו?! גם יש להבין מה ענין של "ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו", ודרשו חז"ל (עיין רש"י) אלו ארבע גלויות, האם כך כורתים ברית, מנהגו של עולם כשכורתים ברית, שכל אחד מבטיח עזרה לחבירו, וכאן אנו רואים אימה וחשיכה וגלויות ועבדות ועינוי וממשיך הפסוק, "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה".

גם הפליאה על אברהם אבינו הרחמן, כיצד קיבל זאת בשלוות נפש, איך לא ניסה אפילו להמתיק את הגזירה, אותו אברהם אבינו שרק אתמול כששמע שהקב"ה רוצה להפוך את סדום, עמד במלא קומתו להגן עליהם. למרות שידע שאנשי "סדום רעים וחטאים לה' מאד", בכל זאת ניסה להמליץ עליהם בכל מיני סניגוריא, אולי ימצאון חמשים, אולי ארבעים, או שלשים וכו', וכאן שתק ולא דיבר מאומה. היתכן?!

ועוד יותר יש לתמוה על מה שמסיים הכתוב "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", איזה פיוס הוא זה, אם אומרים לאדם נכה את בנך מכות גדולות ואחר כך נשלם לו סכום גדול, האם יסכים לכך, איזה אבא יסכים לדבר שכזה, היש לך עלבון גדול מזה. ולמרביית הפלא, דברים אלו לא היו סתם דברים בעלמא, אלא דברים שהתגשמו למעשה. על כן, כל התמונה הזו דורשת מאיתנו את ביאורה.

ובכן, כדי לעמוד על טיבן של דברים, עלינו להמשיך ולהתבונן עוד יותר על תולדות אבותינו הקדושים, כמו שאמר הכתוב, הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעיה נא, ב), ואז נתפלא עוד יותר, אברהם אבינו אהובו

של הקב"ה, כמה סבל עד שנולדו לו בנים, וכן שרה אמנו כמה סבלה עד שנולד לה בן! ואילו שאר בני אדם יולדים בקלות ומבלי כל רעש ולא צריכים לביאת מלאכים לבשרם, יצחק אבינו כמה סבל עד שנולדו לו בנים! וכמה סבלה רבקה עד שהרתה, ואחר כך התרוצצות הבנים בבטנה וכדומה. כל זה דורש מאתנו לעמוד על טיב הדברים ולהבינם על בוריים. והנה אם ברצוננו להבין את כל הפרשה הסתומה הזאת, עלינו להתבונן בספרו של הרב מוהר"ם אלשיך (תולדות פרק כה) אבי הדרשנים, ואז יעלמו כל השאלות והפליאות שהזכרנו.

והוא, כי ה' רצה לתת את תורתו הקדושה לעם קדוש וטהור, והיות שאדם הראשון חטא והנחש הטיל בו זוהמא, הרי כל הדורות שיצאו ממנו, היו מלאים זיהום ולא היו מסוגלים לקבל את התורה, כי כולה איש רוחנית וזכה עד מאד. ולכן תחילה רצה ה' לתת את התורה לאלף דור, וכשראה שאין העולם יכול להתקיים, עמד ונתנה לכ"ו דורות. ואז היתה צריכה עבודה מאומצת להטהר מכל הזיהום והסיגים של אלף דור בכ"ו דורות. ולכן אברהם אבינו שממנו היה צריך להוולד עם קדוש וטהור, לא היה יכול להוליד עד שהזקין ובטלה תאוותו ונזדכך בכמה נסיונות, וגם אז לא היה אפשר שהבן הראשון יצא נקי לגמרי, והיה מוכרח להוליד קודם את ישמעאל, וגם יצחק היה מוכרח להוליד את עשיו ויעקב תאומים, כדי שעשיו ישאב את כל הזוהמא של אמו וזהו שנאמר, ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה, כה), לפי ששאב את כל נדותה של אמו, ואילו יעקב יצא נקי ומזוקק. וממנו יצאו השבטים נקיים וטהורים, עם קדוש וטהור שהיה מסוגל לקבל את התורה.

ולענ"ד בזה אפשר לבאר את הכתוב במלאכי (א, ב) אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו, הלא אח עשיו ליעקב נאם ה' ואוהב את יעקב. מה היה צורך להקדים "הלא אח עשיו ליעקב", מי לא יודע זאת. ועוד יותר יש להתפלא, כי הכתוב מוסיף ומדגיש, "נאם יהוה" כאילו רק ה' יודע דבר זה. אמנם, לפי האמור יבא על נכון, ה' אומר לישראל "אהבתי אתכם אמר יהוה" אהבה גדולה אהבתי אתכם, ובמה, בזה ש"אח עשיו ליעקב"! כלומר, כיון שנולדו תאומים, על ידי כן שאב עשיו את כל הטומאה של אמו, ואז "ואוהב את יעקב", שיצא יעקב זך ונקי, "נאם יהוה", רק ה' יודע בטובה זו ובגודלה.

ומעתה נבא לעצם גלותו של עם ישראל. לאחר כל הזיקוק והזיכוך של אבותינו הקדושים, היה צורך לזיכוך נוסף של כל העם, כדי שיתאימו לקבל את התורה מן השמים ולהיות עם סגולה. ולכן בשעה שבא ה' לברית ברית עם אברהם אבינו ולהבטיח לו כי זרעו יירש את ארץ ישראל שהיא מעבר לעולם הבא, הודיע לו כי יש צורך בזיקוק גדול ויש צורך להכניס את העם בכור הברזל של מצרים, לזקקו ולטהרו מכל זוהמא, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, היינו הרכוש הרוחני שאין רכוש גדול ממנו. עכ"ד בקיצור נמרץ.

ועל פי דבריו נתיישבו כל השאלות ששאלנו אחת לאחת. עם ישראל לא חטא, אבל היה צורך בתהליך של ארבע מאות שנה בזיכוך וזיקוק כדי שיהיו ראויים למעמד הר סיני ולקבלת התורה. אברהם אבינו קבל את זאת בשלוות נפש, כי ידע מה כוחו של "רכוש" זה, שכדאי לסבול כל גלות שבועלם עבורו. ואין זה דומה להפיכת סדום, ששם אברהם ניסה ללמד עליהם זכות, כי שם זה היה בגדר "עונש" וכאן זה בגדר "זיכוך". משל למה הדבר דומה, לרופא שאמר לאדם שצריך להכניס את בנו לבית חולים כדי לזכך את דמו. האם יעלה על הדעת שהאב יסרב או יבקש הנחה שיהיה פחות ימים, ודאי שלא, הלא הרופא מבקש טובתו ומה מקום לטענות, ואולם אם שופט רוצה לגזור על הבן מאסר, ודאי שהאב יבקש רחמים למעט בזמן כמה שאפשר. וזהו ההבדל שבין ישראל לסדום, הפיכת סדום היתה בגדר עונש, כדוגמת השופט שמטיל עונש, ולכן הסניגור מנסה להמתיק את פסק הדין כמה שאפשר. מה שאין כן בישראל, היה זה בגדר רפואה ותיקון, ולכן אין מקום לבקש רחמים, כי כל זה לטובתם שיהיו ראויים לקבלת התורה ולעולם הבא.

"וְהָיָה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלְתָ עֲלֵיו" (טו, יב)

כל ד' גלויות נרמזו בברית בין הבתרים

גלויות עם ישראל (אחרי גלות מצרים) הן ארבעה: בבל, מדי, יון ואדום. חז"ל אמרו שבברית בין הבתרים נרמזו כל הגלויות שעברו על עם ישראל עד הגאולה השלמה, וכמבואר במדרש רבה (לך לך פרשה מד סי' יז), "אימה" - זו בבל, "חשיכה" - זו מדי, "גדולה" - זו יון, "נופלת עליו" - זו אדום. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ח) מבואר שכל הגלויות נרמזות גם בבעלי החיים שביתר אברהם, "עגלה משולשת" - זו מלכות אדום, "ועז משולשת" - זו מלכות יון, "ואיל משולש" - זו מלכות מדי, "ותור" - אלו בני ישמעאל. ומבואר שם שאברהם ביתר את הבהמות הללו כדי

להחליש, ו"הגזול" - רמז לעם ישראל, ולכן אברהם לא ביתרו, ואילו ה"ע"ט" רומז למשיח בן דוד, ירד עליהם הע"ט לאבדם ולפורם מן העולם, אברהם היה עומד ומניף עליהם בסודרים, שלא ימשול בהם הע"ט "עד הערב", "הערב" רמז לזמן הגאולה שהוא ערב שכבר הגיע.

"וְיִשְׂרָאֵל אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יִלְדָה לוֹ וְלֶה שְׂפָחָה מִצְרִית וְשָׁמָּה הֵגָר" (טז, א)

הגר בת פרעה

אמרו במדרש (בראשית רבה פרשה מ"ה סי' א') אמר רבי שמעון בר יוחאי, הגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו, נטל בתו ונתנה לה, אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר. הדא הוא דכתיב, ולה שפחה מצרית ושמה הגר (בראשית טז, א), הא אגרך (זה שכרך). אף אבימלך כיון שראה נסים שנעשו לשרה בביתו, נטל בתו ונתנה לה. הדא הוא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך (תהלים מה, י).

"וְתֹאמַר שָׂרִי אֵל אַבְרָם הִנֵּה נָא עֲצָרְנִי ה' מִלְּדָת בָּא נָא אֶל שְׂפָחָתִי אוֹלֵי אֲבָנָה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרִי" (טז, ב)

גדלותה של שרה אמנו

התורה רומזת על גדולת שרה אמנו עליה השלום, שאף על פי שהגר היתה שפחתה וצרתה, ובהסתכלות מסויימת היה זה אפילו השפלה בשבילה לאפשר לאברהם לגשת אל שפחתה, מכל מקום שרה ראתה והבינה לצערו של אברהם, ולכן אמרה לפחות שלבעלי יהיה זרע של קיימא, ואולי הזכות הזאת תקנה גם לי אחד משלי. כמובן גם אברהם התנהג בענוה ושמע לקול שרה, הלא יכול היה לומר איני רוצה להקים זרע מהשפחה, אלא מהגבירה, אבל אמר אברהם, אם שרה ביקשה אעשה כרצונה.

כעין זה הובא בתחילת ספר כוכבי אור (תולדותיו עמ' 16) לפני כמאה וחמישים שנה על רבי יצחק בלאזר זצ"ל, תלמיד של רבי ישראל סלנטר זצ"ל, הוא כתב ספר שאלות ותשובות בשם פרי יצחק, ובהקדמה ציין שכתב את הספר כדי שישמש לו תחליף לפרי בטן היות ולא זכה לילדים. אלא שבגיל חמישים חלה "תפנית בעלילה", אשתו הרבנית שכבר חדל להיות לה אורח כנשים, ביקשה ממנו שיגרשנה כדי שישא אשה שראויה ללדת לו ילדים, הוא סירב בכל תוקף, והיא תבעה אותו לדין תורה בטענה שהנה שרה אמנו ביקשה מאברהם ליקח אשה נוספת, והיות וכיום אי אפשר משום חרם דרבנו גרשום, לכן היא תובעת גט, וזכתה בדין, הוא גירש אותה ונשא אשה אחרת ונולדו לו בן אחד ושלוש בנות, ואמר לאשתו השנייה במליצת רבי עקיבא: שלי ושלך - שלה הם, הוא היה דואג לפרנסת הגרושה והיא היתה שולחת לו על הקבלות של המכולת דברי שבח והודיה. הרי שלגודל ענוותנותה ואהבת האמת והכבוד של בעלה, זכתה באומץ רב לבנות אותה. אשריה ואשרי חלקה.

"וְתִקַּח שָׂרִי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת הֵגָר הַמִּצְרִית שְׂפָחָתָהּ מִקֶּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֵׁבַת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתֵּתֵן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לֹא לְאִשָּׁה" (טז, ג)

למה שרה נתנה את הגר המצרית לאברהם הצדיק

מה ראתה שרה שנתנה את הגר המצרית לאברהם, שאין צדיק כמוהו? אלא אמרה שרה שאם ימות אברהם בלי זרע, אני אזדקק ליבום לנחור אחי אברהם. ועל כן מוטב שישאנה אברהם ואם יעמיד זרע ממנה, איני זקוקה ליבום.

"וַתַּעֲנֶנָּה שָׂרִי וַתְּבָרַח מִפְּנֵיהָ" (טז, ו)

אין אומה בעולם שיהיו שונאים לישראל כבני ישמעאל

הרמב"ן (בראשית טז, ו) על הפסוק זה, כתב, חטאה שרה אמנו בעיניו הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי. וכתב עוד, עתידין בני ישמעאל לשלוט בארץ הקדושה כשהיא ריקנית מכל, זמן רב, והם יעכבו להם לבני ישראל מלשוב למקומם, עד שתכלה הזכות ההיא (מצות מילה) של בני ישמעאל.

והנה הזוהר הקדוש (ח"ב דף לב.) זועק (לפני כ-1900 שנה) אוי לאותה שעה בה נולד ישמעאל בעולם! ורבנו בחיי (בראשית כא, יד) אומר, אין אומה בעולם שיהיו שונאים לישראל כבני ישמעאל. והרמב"ם כתב באגרת תימן "ולא עמדה כלל על ישראל אומה יותר רעה ממנה, ולא מי שהפליג להשפילנו ולהפחיתנו ולחזק שנאתינו כמותם".

חכמי ישראל חזו הכל מראש. הזוהר הקדוש אומר על בני ישמעאל שעתידיים לעורר את כל העמים לבוא על ירושלים. ופירש הרמ"ק באור יקר (וירא שער ג' סי' ט"ז כרך ה' דף נ"ה), "שיעשו שלום ביניהם ויתהפכו לישראל להשמידם מפני שהקימו להם מלכות". (ודרך בדרכו באור החמה אזולאי וירא דף ס"ו).

עוד כתב הרמב"ן (שיר השירים ח, יג) בענין זה, ברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לארץ ישראל, ויהיה הדור כולו חייב, ותשתכח תורה מישראל, ותרבה החוצפה והעזות, ולא ישאר בידם רק זכות מצות מילה, שתאפשר לנו לעמוד למעשה מול האויב הישמעאלי התובע אף הוא זכות על ארץ ישראל מכח אותה מצוה שהוא מקיימה בחלקה.

ובעל הטורים כתב על הפסוק ואלה שני חיי ישמעאל ויגוע וימת ויאסף אל עמיו... על פני כל אחיו נפל (בראשית כה, יז-יח), ומיד לאחר מכן (בפסוק יט) נאמר, ואלה תולדות יצחק בן אברהם, לומר, כשיפול ישמעאל באחרית הימים, אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

"וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאכֶךְ ה' הֲנֵךְ הָרָה וַיִּלְדֶתְ בֶּן וַקְרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל" (טז, יא)

ישנם שנולדים וישנם שלא

לכאורה קשה, שהרי כבר כתוב למעלה "ויבוא אל הגר ותהר" (טז, ד). אלא שמהריון ההוא לא יצא שום דבר, ורבנן אמרו במדרש (שכל טוב לך לך פרק טז ה), ששרה הכניסה בהגר עין הרע והגר הפילה את הולד, רק אחר כך שנתגרשה מבית אברהם, המלאך אמר להגר לחזור: הנך הרה ויולדת בן, מהריון זה נולד ישמעאל. נשאלת השאלה, אם עתיד ישמעאל להיוולד, מדוע האריכה שרה את הדרך בכך שגרמה למותו של הראשון?

יובן על פי מעשה עם צורר היהודים שלפני כ-150 שנה, ניקולאי השני קיסר רוסיה ימ"ש, שכל כך שנא יהודים עד שקבע חוק, שכל שוטר שהיה תופס יהודי משוטט ברחוב ללא אישור, היה מקבל תוספת של 5 רובל למשכורת.

מסופר שבהיותו בגיל 23 נסע מתוקף היותו יורש העצר לפגישה חשובה במזרח הרחוק, בהגיעו ליפן פגש בו אזרח יפני שאינו שפוי וירה בו והוא כמעט נהרג, בן דודו שהיה לידו חבט ביורה היפני עם מקל במבוק והצילו, ונשארה בו רק צלקת במצח, ומאז נטר ליפנים נטירה גדולה בלב. לבסוף פרצה מלחמה גדולה בין יפן לרוסיה, והרשע הזה גייס המון יהודים בעל כורחם, לא כדי להגן על אדמת רוסיה, אלא לשמר את שלטונו העריץ. הוא היה אחראי ואף עודד המון פוגרומים ועלילות ברשע על יהודי רוסיה, והיה מצר את צעדיהם בכל מיני דרכים, בסופו של דבר קשרו עליו הבולשביקים ורצחו אותו ואת כל משפחתו.

כאשר שמע חסיד אחד מחסידות גור על ניסיון ההתנקשות, ויאמר לרבי אברהם מרדכי אלתר הלא הוא האדמו"ר הרביעי דגור בעל האמרי אמת זצ"ל, חבל שהיפני לא השלים את המלאכה. אמר לו הרבי, מי יודע מה טוב לאדם בחיים, אם היה מת קודם זמנו, אפשר שהיה מגיע יותר גרוע ממנו, וכמו שנודע שלאחר שלטון הצאר, הגיע הקומוניזם שקם בעריצותו של סטלין הרשע שהיה אחד מגדולי המרצחים שקמו בהיסטוריה (אחראי על רציחתם של עשרות מיליונים), אלא שכיום זוכרים יותר את הנאצים על שם צרות אחרונות משכחות את הראשונות, אבל "נצח ישראל לא ישקר" (שמואל א טו, כט), "ואתה על במותימו תדרוך" (דברים לג, כט).

עכשיו מובן מה עשתה שרה, היא ראתה ברוח נבואתה שהיה צורך להאריך את הדרך, כלומר לעשות את כל המהלך הזה להפיל את הראשון, כי ידעה שאם הראשון היה נולד, היה יותר גרוע מישמעאל, והקב"ה גילגל את הזכות הזאת לידי שרה והיה זה בכוונת מכוון. ומצינו גם להיפך, שלפעמים ראוי הולד שיפול ברשעתו ועם כל זה הקב"ה מגלגל שלא תהיה הפלה, כדי שלימים הולד הזה שהיה צריך ליפול, יוכל למנוע הרבה הפלות, כיצד?

יובן על פי מעשה שהיה בשנת תשל"ז הממשלה שקלה לתמוך בחוק שיתיר לבצע הפלות, מי שהוביל את התמיכה בחוק היה שר המשפטים האזרחי דאז קראו לו שמואל תמיר, מועצת גדולי התורה באו עם משלחת חכמים ובתוכם הרב רפאל לויין בנו של הרב הגדול אריה לויין. במהלך הפגישה סיפר הרב רפאל לויין לכל הנוכחים מעשה שהיה עם אביו, זוג נכנסו לביתו ונתגלע ביניהם סכסוך, האשה בהריון והאבא עסוק בלימודי רפואה ואין באפשרותו לכלכל גם ילד קטן ולכן הוא תובע מאשתו להפיל והיא אינה רוצה. הרב אריה לויין שכנע אותו להמשיך את ההריון. אמרו השרים בוועדה, נו, אז מהו המסר? אמר להם, לילד שנולד קראו שמואל תמיר, וזה אתה שר המשפטים, טוב שלא היה אז חוק המתיר הפלות, אחרת, לא היית כאן היום... ההוא לא האמין, התקשר לאמא שלו (המזל שעדיין היתה עדיין בחיים) לברר האם אמת ונכון הדבר. אמרה לו, כן זה נכון, שמע זאת ומיד הסיר את תמיכתו בחוק...

הרי שמהדין הוא היה צריך ליפול עוד בהיותו במעי אמו, בכל זאת הקב"ה גילגל עליו שיוכל למנוע מרבים לעשות הפלה, ואדרבה, ללדת לחיים טובים ולשלום.

"וְהוּא יְהִי פְּרָא אָדָם יְדוּ בְכָל יוֹד כָּל בּוּ וְעַל פְּנֵי כָּל אָחִיו יִשְׁכַּן" (טז, יב)

ידו בכל - בכל מי שנקרה בדרכו

מהו ידו בכל? רבנן אמרו, לישמעאל ולזרעו הבא אחריו יש טבע ללסטם את הבריות, לשדוד לבוז ולגנוב ולגזול כל מה שאפשר ומכל מי שאפשר. ונמצא שהדבר טבוע אצלם מלידה. כיצד?

יובן על פי משל למה הדבר דומה, לגנב אחד שחי בכפר קטן ליד לונדון, בעיקר היה מתמחה בכייסות, הוא כייס כל עובר אורח ומעולם לא נתפס. עם הזמן עלתה "רמת החיים" והכפר הקטן כבר לא הספיק לו והוא החליט לעבור לעיר הגדולה, לכסף הגדול, שם יש ארנקים עם נפח. עלה אל הרכבת ללונדון וברדתו גילה שכייסו ממנו את הארנק, הוא החל להביט סביב עם עיני הכייס שלו והבחין באשה שמכייסת אנשים. מיד ניגש אליה וכייס בחזרה את ארנקו. פנה אליה והראה לה את ארנקו ואמר, אני רואה שאת חזקה במקצוע. אמרה לו, גם אני רואה שאתה חזק במקצוע, וככה נתחזק הקשר והוא הציע לה נישואין באומרו, ילד שיצא ממני וממך יהיה "מגה כייס".

לאחר שנה היא ילדה לו בן, אך הרופא הודיע להם בצער שהתינוק נולד עם מום מוזר, כף ידו הימנית סגורה וצמודה לחזהו וכל ניסיונות הרופאים לפותחה עלו בתוהו. זוג הכייסים נעצבו אל לבם, חלומם התנפץ להם מול עיניהם ועולמם התמוטט מתחת רגליהם, בחושבם איזה כייס הוא יהיה אם ידו הימנית סגורה. בצר להם החלו לחפש אחר מיטב הרופאים והמנתחים למיניהם עד שמצאו "פרופסור ליריים דבוקות", הם הגיעו ושילמו לו "מתחת לשולחן" אלפי דולרים שכייסו מאנשים. הרופא השכיב את התינוק על מיטה, חלץ את שעון הזהב מידו, והתחיל להעבירו מול עיני התינוק כדי לבחון את עירנותו. להפתעת כולם כאשר ראה הילד את השעון, מיד פתח את ידו ושיחרר אותה מחזהו והושיטה כדי לקחת את השעון, ואז נפתרה התעלומה, מה התברר? מהיד נפלה טבעת יהלום של המיילדת שלו... אכן תינוק כזה עתיד להיות "מגה - כייס".

זהו שנאמר, ידו בכל, במיילדת, בפרופסור, בכל מי שנקרה בדרכו.

"וְהוּא יְהִי פְּרָא אָדָם יְדוּ בְכָל יוֹד כָּל בּוּ" (טז, יב)

מה עלול הפרא אדם הזה לעשות לעם ישראל באחרית הימים

דייק הגה"ק מהרי"ל מדיסקין זי"ע (על התורה בראשית טז, יב) דרך המקרא, וזו גם צורת הדיבור בלשון הקודש, להזכיר את שם העצם לפני התואר. לדוגמא, רגילות היא לומר "אדם חכם" ולא "חכם אדם", וכמו כן "איש עשיר" ולא עשיר איש, וכו'. שכן "אדם" הוא שם העצם המתואר בשם התואר "חכם", או בשם "עשיר". ואם כן מה הטעם שאמר המלאך להגר כי ישמעאל יהיה "פרא אדם", ולא אמר כמו משפט הלשון הנכון, "אדם פרא"? אלא אפשר ורמז גדול יש כאן, המלאך רמז לכך שעיקרו יהיה פרא, ואילו ה"אדם" שבו, יהיה טפל לשם ה"פרא" שבו...

הדבר הזה אומר, ש"פראות ישמעאל" אין זה סתם תואר המתלווה אליו, אלא זה עצם מעצמותו ותוכן מהותו.

בהקשר לכך נביא בפניכם את מה שסיפר אחד מתלמידיו של הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע (הרה"ג שמעיה אליעזר זיכובסקי זצ"ל בספר נאות דשא בהקדמה עמ' י"ט) שרצה לעלות לארץ ישראל ולהשתקע שם. היה זה מיד לאחר מאורעות תרפ"ט, אז נרצחו מאות מתושבי העיר חברון, אנשים נשים וטף, ובני הישיבה הסמוכה, והפחד בקרב יהודי ארץ ישראל ובגולה היה גדול. ולכן בא לשאול בעצת רבו, אם כדאי לו לעשות צעד זה. ענה לו החפץ חיים זי"ע - הנה התורה הקדושה אומרת על ישמעאל, והוא יהיה פרא אדם, הרי משמעותו, שישמעאל ישאר לנצח פרא אדם. ואפילו יתאספו כל עמי התרבות שבעולם, וירצו לחנך את ישמעאל ולעשותו כבן תרבות, שלא יהיה פרא אדם, הלא ודאי לא יוכלו בשום אופן, ולא יעלה בידם כלל. כי לא בן תרבות הוא, שהרי התורה העידה עליו שיהיה פרא אדם, ו"יהיה" פירושו גם לעתיד, לנצח! ואפילו אם ישכיל ישמעאל ללמוד, ויהיה למשל עורך דין וכדומה, אז יהיה "עורך דין פרא אדם"... ואם ישכיל להיות פרופסור, אז יהיה "פרופסור פרא אדם"... זאת אומרת, שהפראות שבו לא תסור ממנו לנצח... ונאנח ה"חפץ חיים" ואמר: אוי! מי יודע מה הפרא אדם הזה עוד עלול לעשות לעם ישראל באחרית הימים. ואפילו שכך סיים את שיחתו

ואמר לי, מכל מקום, אין חשש זה צריך להיות עיכוב לעלות לארץ ישראל, ובירך אותי בברכת עלה לשלום וה' יצליח דרכיך, ונפרדתי ממנו לשלום!

"וַתִּקְרָא שֵׁם ה' הַדְּבַר אֱלֹהֵי אֲתָהּ אֵל רַאִי כִּי אֶמְרָה הַגֵּם הַלֵּם רְאִיתִי אַחֲרַי רְאִי. עַל כֵּן קָרָא לַבָּאָר בְּאֵר לַחֵי רְאִי הִנֵּה בֵּין קֹדֶשׁ וּבֵין בְּרֵד" (טז, יג-יד)

כיוון שנגלה פעם אחת נגלה שוב ואפי' בחו"ל

יש להקשות על מה אמרה הגר "ראיתי אחרי רואי". ועוד קשה למה כתב כאן בין קדש ובין ברד ולמאי נפק"מ היכן היה הדבר הזה. ומתרג' רבי חיים מוולאז'ין ע"פ הנביא ביחזקאל (א, ג) וברש"י שם, שאין השכינה שורה בחו"ל אא"כ שרתה השכינה על הנביא לפני כן בארץ ישראל. והנה בתחילת גיטין (ב.) איתא דהמביא גט מרקם וחגר ופרש"י בין קדש ובין ברד הוי כמביא ממדינת הים. ולפי"ז מובן כאן מה שאמרה הגר: הרי היא נמצאת בחו"ל שהוא בין קדש וברד, וא"כ איך שרתה עליה השכינה, לכן הקדימה ואמרה ראיתי אחרי רואי, והיינו שכבר ראתה השכינה אצל אברהם בהיותה בביתו בארץ ישראל. (לוי' חן ואור יקרות ח ע"א ד"ה בפסוק)

ראתה צל והבינה שהוא מלאך

עוד יש לפרש מאי ראיתי אחרי רואי. דהנה מבואר במגילה (ג.) ובגיטין (סו.) שלא מדברים עם מלאך הנגלה שמה שד הוא. אא"כ מוציא שם שמים מפיו. וכאן איך דיברה הגר עם המלאך אולי הוא שד. אלא איתא בגיטין שם דאם יש למלאך צל סימן שאינו שד. וא"כ י"ל דהכא ראתה אחרי רואי והיינו צל. לכן הבינה שהוא מלאך ולא שד. (ישמח משה לה ע"ב ד"ה א"י ע"פ).

ע"י הבאר הבינה שהוא מלאך

עו"ל מדוע רק כעת נוכחה לראות שהוא מלאך, י"ל רק כשראתה אותו הלום - והיינו בבאר מים הבינה שהוא לא מכשף, כי א"א לעשות מעשה כישוף על המים כמבואר בסנהדרין (סז:) וע"כ קרא לבאר באר לחי רואי, כי ע"י הבאר גילתה שהוא מלאך. (תכלת מרדכי שבדרון לך לך אות כז)

"וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבָרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהֶם" (יז, ה)

תכלית האדם לידע ש"עצת ה' היא תקום"

בגמרא (ברכות יג.) 'תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה', וביארו בספרים (יצב אברהם לך, ועוד) כי 'אברם' נוטריקון רבות מחשבות בלב איש (אגרא דכלה ריש הפרשה). וכתב השל"ה הק' (שער האותיות אות א מו) וז"ל: בכלל דביקות האמונה, שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות, אפילו לזמן קרוב, יאמר אעשה זה אם ירצה השם, הן שיהיה דבר גדול או דבר קטן, וסימנך 'עצת ה' היא תקום' (משלי יט, כא), 'היא' ראשי תיבות אם ירצה השם, ואז 'תקום', עכ"ל.

והנה לפי דברים אלו יבואר ה'שינוי השם' של אברם, שמעתה לא יהלך האדם רק עם 'אברם' - שזה ר"ת רבות מחשבות בלב איש, אלא יוסיף בהם אות היא - ר"ת אם ירצה השם, כשמו של 'אברהם', ויזכור את ה' בתוך מחשבותיו, ומי שאינו מאמין בזה עובר בעשה, כי תכלית האדם לידע שעצת ה' היא תקום.

"זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל זכר" (יז, י)

מעשה פלא שהיה במילת גר בימי החתם סופר זי"ע

בספר זכרון למשה (סימן י"ד אות ח') מובא, שבימי החתם סופר זי"ע אירע מעשה פלא באחת הקהלות הקטנות סמוך לפרשבורג, שבא גוי אחד להרב דמתא להתגייר, ואחר החקירה שכוונתו לשמים, גיירוהו כדת וכדין, וליום שלישי למילתו נחלה רחמנא ליצלן במחלה אנושה, עד שהרופאים נתיאשו מחייו. ונעשה רעש גדול אצל קרוביו הגוים, שאמרו שהיהודים הרגו אותו, שבמילתו גרמו לו מחלה זו, וסכנה גדולה היתה מרחפת לא רק על הקהילה הנ"ל, אלא על הכלל כולו. הרב לא היה יודע מה לעשות, והלך לפרשבורג וסיפר הדבר למרן החתם סופר ז"ל. גער בו החתם סופר, היתכן לקבל דבר זה בעיר קטנה כזו אשר אינם מלומדים למול איש מבוגר בלתי הכנה נכונה לזה, אבל מכיון שכבר נעשה מעשה, והסכנה גדולה, לא נשארה שום עצה רק שמחויבים הרב והמוהל למסור נפשם למיתה בעד הכלל, כי הסכנה באה על ידי התרשלותם.

והיינו שיקחו עגלה ויתנו את הגר הנימול עליה, והרב והמוהל ישבו שם על העגלה, ואחד מהם ינהל את העגלה, ויאמרו שהם נוסעים עם החולה לאיזו עיר גדולה אל רופא מומחה, ובדרך נסיעתם בבואם אצל הנהר דאנוי, יכנסו עם העגלה אל שובלת המים והנהר ישטוף אותם הכל יחד, באופן שגם הרב והמוהל יטבעו ואז לא יחשוב אדם שהיתה כוונתם לאבד את הגר, ועל ידי זה ינצל הכלל כולו, שאז יאמרו הגוים שבאונס מתו ולא מחמת המילה. כה היה דברו של רבנו החתם סופר ז"ל להרב הנ"ל.

הרב קיבל עליו דברי החתם סופר באהבה, ואמר בלבנו, הריני כפרת כל ישראל, והלך לעירו וסיפר את הדברים האלה אל המוהל, וגם הוא קיבל על עצמו למסור נפשו בעד הכלל, שידע בנפשו כי ממנו יצאו הדברים, והוא אשר גרם את הסכנה. וכה עשו הכנה נכונה לזה, וקדשו עצמם בתפילות וביודוים למסור נפשם בעד כלל ישראל. ולקחו עגלה ונתנו החולה עליה, ונסעו לדרכם ולא הגידו מה שבכוונתם לעשות לשום איש, אפילו לבני ביתם, רק נפרדו איש מביתו בבכיות גדולות ובדמעות שלישי.

ויהי כבואם סמוך לנהר דאנוי וכבר היו בחדא כרעא בתוך הנהר, בפתע ראו איש יהודי קופץ לקראתם וצועק לעברם, "לאן אתם נוסעים, עוד מעט ואתם טובעים במים!" ועמד נגדם ועצר בעדם מלהמשיך, עד שירד הרב מן העגלה ונכנס עמו בדברים, והכיר בו שהוא תלמיד חכם וירא שמים וסיפר לו את כל הענין. ענה להם אותו יהודי "בטלנים, הרי יש לי קצת מים בצלחת, ואם תתנו מהם קצת על מקום המילה של החולה ורפא לו מיד". ויעשו כן, וברגע כמימרא ראו בעליל שהחולה נתרפא לגמרי כשאר כל אדם. ונסעו בחזרה אל ביתם שמחים וטובי לב, וחמת משפחת הגר שככה, וליהודים היתה אורה.

אחר הדברים האלו, נסעו הרב והמוהל לבעל החתם סופר, וסיפרו לו כל הדברים, וחוכא עבר על שפתיו באומרו שהצטרך אליהו מלאך הברית לבוא ולרפאות את הגר הנימול, אלא שרצה החתם סופר שיזכו לראות אותו ולא היו כדאין לכך בלתי אם יקבלו עליהם מסירות נפש עבור הכלל, על כן ציוה עליהם לעשות כזאת, אבל הוא ידע מראש שלא יאונה אליהם שום רע חס ושלום, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. (אוצר פלאות התורה).

"וּבֶן שְׁמֹנֶת יָמִים יִמּוּל לָכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם" (יז, יב)

אין מילה ללא שבת

גדולה שבת שאין התינוק נימול עד שתעבור עליו שבת, שכיון שנימולים לשמונת ימים, לעולם תעבור על התינוק שבת קודם המילה.

"הַמּוּל יִמּוּל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנֵת בְּסֶפֶךָ וְהִיְתָה בְרִיתִי בִּבְשָׂרְכֶם לְבְרִית עוֹלָם" (יז, יג)

מי שנימול ע"י אברהם קודם שמל אברהם אבינו עצמו מת

הרא"ש על התורה (כאן, בהדר זקנים) כתב חידוש נפלא, שאברהם אבינו מל הרבה ולדות קודם שמל את עצמו, ומתו כל הולדות. עד שהרגיש ממרא בלשון ציווי הבורא "המול ימול", שעל אברהם למול קודם את עצמו ורק אחר כך יוכל למול אחרים, וזו העצה שנתן ממרא לאברהם שימול את עצמו תחילה, ורק אז יוכל למול גם אחרים.

ובזה מיישב הרא"ש מה שמקשים העולם, איך יתכן שצדיק כאברהם אבינו ע"ה היה שואל עצה אם לקיים מצות הבורא או לא. וכתב הרא"ש, שלפי הנ"ל ניחא, שמה שנתן ממרא עצה על המילה לאברהם, היינו רק על פרט זה, שאברהם ימול את עצמו תחילה, ואחר כך ימול אחרים.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אֶשְׁתֶּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי בִי שָׂרָה שְׁמָהּ" (יז, טו)

למה נגרע שמה של שרה

ואם תאמר למה ה' גרע משמה של שרה 'י ושם ה' במקומה, ואילו לאברהם הוסיף ה'? ותירצו שלקח ה' וחילקה לשנים, ה' אחת לאברהם וה' לשרה, שמבין שניהם יצליחו ויולידו.

"וְאֶת בְּרִיתִי אֶקְיִם" (יז, כא)

רמז לברכת אשר קידש ידיד

כתב בעל הטורים (כאן) "אקים" נוטריקון אשר קדש ידיד מבטן.

”וְאֶבְרָהָם בֶּן תְּשָׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהִמְלוֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ” (יז, כד)

היאך נימול אברהם אבינו

כתב רש"י בשם המדרש (בראשית רבה מ"ט, ב'), נטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורצה לחתוך והיה מתירא שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו שנאמר, וכרות עמו הברית (נחמיה ט, ח) "לו" לא נאמר, אלא "עמו".

אמנם במדרש רבא (מ"ט, י"ז) איתא שהיה אברהם תמה היאך ימול, היינו שהיה מסופק באיזה מקום בבשר צריך למול. מה כתיב אחריו "ויפול אברם על פניו" כיון שנפל על פניו, רמז לו הקב"ה לאותו מקום על ידי שעקצו עקרב שם.

כתב החיד"א (בחומת אנך אות כ') בשם רבי אברהם היכיני זצ"ל. דבר זה רמוז בפסוק "בעצם היום הזה נמול אברהם" "בעצם" ר"ת בעקיצת עקרב צדיק מל.

והנה ידוע שעקיצת העקרב נותנת קרירות לאדם, ולכן רפואה לעקיצת עקרב היא להניח דבר חם על מקום העקיצה (כמבואר במועד קטן ח:), לפי זה ניתן לומר פירוש נוסף, למה אברהם אחרי המילה ישב "פתח האוהל כחום היום" (בראשית יח, א), כדי להתרפאות מעקיצת העקרב בחום היום.

וכיוצא בזה כתב בספר כסא רחמים (מלמד, לך לך, ד"ה עוד יובן לענ"ד), שאברהם אבינו ע"ה לא היה יודע מהיכן יחתוך ערלתו, שלח ה' עקרב ועקץ "לראש ערלתו", והבין אברהם אבינו על ידי עקיצת העקרב, והראיה, בעצ"ם ר"ת בעקיצת עקרב צדיק מל, וכן ראינו בנדרים (דף לא:): ששלח השם יתברך למשה רבנו ע"ה נחש, והיה בולעו עד מקום המילה ועל ידי זה הבינה צפורה שצריך למול בנה.

”וְאֶבְרָהָם בֶּן תְּשָׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהִמְלוֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ” (יז, כד)

העצות שנתנו לאברהם ג' אוהביו על המילה

אמרו רבותינו ז"ל (לקח טוב פרק יח סי' א) אברהם אבינו ע"ה היו לו ג' אוהבים, והם ענר אשכול וממרא, בעת שאמר לו ה' יתברך לקיים מצות המילה נתייעץ עם אוהביו. אמר לו ענר, למה תענה ותצער נפשך, והראיה ענ"ר ר"ת עינוי נפש רע. הלך אצל אשכול, אמר לו אתה יודע שיש לך שונאים חזקים ממך אם כן למה לך למול שתתחלש, והראיה אשכ"ל ר"ת אחי שונאים כבירים לך, או איש שוטה כורת לאבריו. הלך להתייעץ עם ממרא, אמר לו, לך ותמול והאל ירפאך, והראיה ממר"א ר"ת מול מהר רופאך אל, או מצות מילה ראוי אתה, או מהר מלא רצון אביך (אורה ושמחה, בן עמרם, עמ' כ"ט ועוד).

”וְאֶבְרָהָם בֶּן תְּשָׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהִמְלוֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ” (יז, כד)

מדוע אברהם שאל עצה על המילה

אברהם רצה שיאמרו לו שלא יעשה ברית מילה, כדי שזה יגדיל את הניסיון והוא בכל זאת יעשה וכך יגדל שכר המצוה, אמנם למעשה ממרא הסכים על זה ובשכר שיעץ לו על המילה נגלה הקב"ה לאברהם בחלקו של ממרא (בראשית רבה פרשה מ"ב סי' ח'), כמו שנאמר, וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום (יח, א) ושואל הכתב סופר למה הלך אברהם להתייעץ עם ענר אשכול וממרא וכי אם הם היו אומרים לאברהם אבינו לא לעשות ברית מילה, הוא לא היה עושה ברית מילה? ומתרץ שאדרבה אברהם רצה שיאמרו לו שלא יעשה ברית מילה, כדי שזה יגדיל את הניסיון והוא בכל זאת יעשה וכך יגדל שכר המצוה. ואמנם למעשה ממרא הסכים על זה.

שאל אם לקיים המצוה מעצמו או להמתין עד שיצווה

בעיקר שפתי חכמים (בראשית יח, ג) כתב, מה שנטל עצה על המילה יותר משאר מצוות הוא, לפי שעל שאר המצוות לא היה צריך ליטול עצה, כי אף שכבר קיים אותן פעם אחת, אם יהיה מצווה אחר כך מהקב"ה, יוכל לקיים אותן פעם שנית ויהיה מצווה ועושה, והלכה היא שגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה (ב"ק לח.), מה שאין כן מצות מילה שאם נימול פעם אחת, שוב אין יכול לחזור ולמול את עצמו פעם שנית, על כן שאל עצה אם לקיימה מעצמו או ימתין לציווי הקב"ה. (ועי' שפתי חכמים).

שאל עצה כיצד לשכנע את ישמעאל למול

השל"ה הקדוש (וירא דרך חיים תוכחת מוסר סי' כ"ט) כתב, שלא שאל אותם האם לקיים מצות מילה או לאו, אלא שאל עצה איך יאחז דרכו שיקויים מאמר האל, כי נצטווה למול גם כן את ישמעאל בנו וכל מקנת כספו, ואולי לא

יניחו את עצמם למול, והיה צריך אברהם להתייעץ איך יפתה אותם ומה ידבר על לבם של ישמעאל ומקנת כספו.

אברהם היה בספק אם ימול את עצמו או ע"י אחר

הרב בינה לעיתים (פיג'ו, דרוש ע"ח עמ' תס"ג) מבאר, שבודאי אברהם אבינו חשב לקיים מצות המילה בשלמותה ללא שום פקפוק ולא על קיום המצוה בא אברהם אבינו להתייעץ, אלא הספק של אברהם אבינו היה האם הקב"ה ציוה אותו שהוא יהיה המוהל של עצמו, או שיעשנה על ידי אחר, כי כך לא מקיימים מצוה בחיבות. או שמחמת זקנותו יש לחשוש שמא הוא יקלקל המילה מחמת חלישותו ולא יעשנה כפי הצורך ולא יזכה לקיים מצות ה' בשלמותה ועדיף שיעשנה על ידי אחר, את הספק הזה הלך אברהם לשאול משלושת רעיו.

הלך לענר אמר לו שעל פי השכל האנושי נראה שהקב"ה לא מתכוון שאתה תמול את עצמך, כי אתה בן מאה שנה זקן, חלוש וחסר כח, ואם תעשנה בעצמך אתה רק תקלקל. ועל כן כוונת הקב"ה שאתה תמול אחרים ולא את עצמך.

אשכול ענה לו בטענה מדינית, לא יתכן שהקב"ה מתכוון שתמול את עצמך, כי יש לך הרבה שונאים וכולם יאמרו שמל את עצמו לרוב גאוותו שחושב את עצמו לקדוש וכולם טמאים לעומתו ואינם רשאים לנגוע בבשרו, לכן כדאי שתמול ע"י אחרים, וזו הכוונה בלשון המדרש (רבה פרק מב ס"ח) "מה אתה הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך".

אבל ממרא שהיה שלם שבכולם, אמר לו בודאי שהתכוון הקב"ה שתמול את עצמך, ה' שהצילך מכמה סכנות מכבשן האש, מהמלכים ומהרעב, הוא יהיה בעורך אף במצות המילה, וזוהי כוונת המדרש "הדבר הזה שאמר לך למול אין אתה שומע לו" (בתמיה) כלומר, אינך מבין שהציווי הוא עליך שתמול גם את עצמך וגם את האחרים, ומשום כך זכה ממרא שהקב"ה נגלה לאברהם אבינו בפלטין שלו.

"בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אֲבְרָהָם" (יז, כו)

בעצם היום הזה - זה יום הכיפורים

כתוב בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ט) שאברהם נימול ביום הכפורים. כתיב הכא "בעצם" וכתיב התם (ויקרא כג, כט, ביום הכיפורים) כל מלאכה לא תעשו "בעצם" וגו'. ובכל שנה נראה ביום הכפורים להשם דם מילתו של אברהם אבינו ומכפר על עוונותיהם של ישראל של כל ימות השנה. לכן יש לרמוז שמן הפסוק "ויהי אברהם בן צ"ט שנה" (פי"ז, כ"ד) שבפרשת מילה יש שנ"ה תיבות, שהם כמו יום הכפורים שהוא מכפר על כל ימי ה"שנה".

רמז נוסף למילתו של אברהם אבינו ביום הכפורים, הביא הרב חיד"א בספר נחל קדומים (סוף פרשת לך לך) בשם ר"א מגרמייזא, "בעצם היום הזה נימול" - בגימטריא "יום כפורים".

איך דחתה מילה שלא בזמנה של אברהם את יום הכיפורים

קושיא עצומה על כך הובאה בשמו של הגאון רבי צבי הירש הלוי הורביץ מפפד"מ (בנו של בעל ה"הפלאה"), בחידושו למסכת ראש-השנה (יד. בתוד"ה אלא דקאי בחג) שהנה בשולחן-ערוך (יו"ד סימן רס"ו) נפסק להלכה שאדם שלא מל מעולם, לא ימול בשבת, שמא יקלקל ויחלל שבת בחינם. ואם כן, הרי אברהם אבינו קיים כל גזירות חז"ל, אפילו עירובי תבשילין (יומא כה:), ואיך מל את עצמו ביום הכיפורים?

היתה זו מילה בזמנה ודין מי שלא מל נאמר לכתחילה בלבד

הגאון רבי יהודה אסאד (שו"ת יהודה יעלה ח"א, סימן רנ"ג) הביא קושיא זו, ותירץ, שהרי גם בלא זה יש לתמוה, שהרי דוקא מילה בזמנה דוחה שבת, כפי שלמדו חז"ל מן הפסוק "וביום השמיני ימול בשר ערלתו", ואילו אברהם נימול בן צ"ט שנים ואיך מל את עצמו ביום הכיפורים? על כרחך צריך לומר שכיון שלא נצטווה על המילה רק "בעצם היום הזה", הרי שאז היה זמן מילה, ולכן דחה יום הכפורים, כדין מילה בזמנה.

ואם כן, מחדש מהר"י אסאד שהדין שמי שלא מל מעולם לא ימול בשבת הוא רק לכתחילה, להקדים את המוחזק למול על פני מי שלא מל מעולם. אבל לעיכובא בדיעבד, אין לדחות בשל כך מילה בזמנה, אלא ימולו על ידי מי שלא מל מעולם. ולכן כדין עשה אברהם שמל את עצמו ביום הכפורים, שהוא היה ראש למולים ומילתו היתה מילה בזמנה.

כיון שנצטוו לא יצא תקלה

עוד כתב, דבלאו הכי לא קשה, כי כיוון שהקב"ה ציווה לו למול את עצמו ביום הכיפורים, נכון ליבו בטוח היה שלא יקלקל, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע.

שניים שעשאוה

הגאון רבי יוסף שווארץ (גנוי יוסף סימן קנ"ב), כתב ליישב על פי דברי המדרש שיר השירים רבה (פרשה ד' סוף סי' ו') שהקב"ה מסייע לו במילתו, כדכתיב וכוונת עמו הברית (נחמיה ט, ח) "עמו" היינו הקב"ה ואברהם אבינו יחדיו. וכיון שכן, הרי זה בגדר "שניים שעשאוה" ופטורים (שבת צג.). ומ"מ עי' בפרקי דרבי אליעזר (פרק כט) דשם מובא ששם בן נח מל את אברהם אבינו. ויש שכתבו (הגרח"ק זצוק"ל בס' למכסה עתיק, כאן) שיש אומרים שאברהם נימול ע"י מלאך רפאל.

**פְּטִירַת
רַחֵל אִמְנוּ**

י"א חשון

מאמר מן הזוה"ק וד"ת על רחל אמנו

ח"א קע"ה ע"ב

וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל קְבוּרָתָהּ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מָאִי טַעְמָא למה הציב יעקב מצבה על קבורת רחל. **בְּגִין דְּלֹא אֶתְבַּסֵּיא אֶתְרָהּ עַד יוֹמָא דְּזַמִּין קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְאַחֲרֵיא מִתֵּיִיא** כדי שלא יתכסה מקום קבורתה עד אותו היום שעתידי הקב"ה להחיות המתים, ותמיד יוכלו בני ישראל להתפלל שם, ולבקש רחמים על הגלות. **בְּמָה דְּאֶתְמַר עַד הַיּוֹם, עַד הָהוּא יוֹמָא מְמַשׁ** כמו שכתוב עד היום בה' הידיעה שפירושו עד אותו היום הנודע שהוא יומו של תחיית המתים ממש, ור"ל כי בנה יעקב בנין חזק שיהיה בנין עולם.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, עַד יוֹמָא דְּתַתְּדַר שְׂכִינְתָּא בְּגִלּוּתָהּ הוֹן דִּישְׂרָאֵל בְּהָהוּא אֶתְר רבי יהודה אמר מש"כ עד היום, פירושו עד אותו היום שתחזור השכינה מגלות ישראל באותו מקום, **בְּמָה דְּאֶתְ אָמַר, (ירמיה לא) וַיֵּשׁ תִּקְנוּהָ לְאַחֲרֵיתֶךָ נָאִם יְיָ וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם** כמו שאמר הקב"ה לרחל ויש תקוה לאחרייתך נאם ה' יש לך לצפות לאחריית טובה לבניך, ושבו בנים לגבולם באחריית הימים במהרה בימינו. **וְדָא אִוְמָאָה דְּאוּמֵי לָהּ קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא** וזו היא השבועה שנשבע לה הקב"ה, דכתיב בפסוק לפניו כה אמר ה', ודבריו של הקב"ה נאמנים כמו בשבועה. **וְזַמִּינִין יִשְׂרָאֵל כִּד יִתּוּבּוּן מִן גְּלוּתָא, לְקִיּוּמָא עַל תְּהִיא קְבוּרָה דְּרַחֵל וּלְמַכְבֵּי תַמְּוִן. בְּמָה דְּאִיהִי כְּבֹאת עַל גְּלוּתָהּ הוֹן דִּישְׂרָאֵל** ועתידיים ישראל כשישובו מן הגלות לעמוד על קבר רחל ולבכות שם בכיה של שמחה, כמו שהיא בכתה על גלותם של ישראל בכיה של צער. **וְעַל דָּא כְּתִיב** ועל זה נאמר, (ירמיה לא) **בְּבָבִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנֵים אוֹבִילִים וְגו'.** וּבְתִיב, (ירמיה לא) **כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלוֹתֶיךָ**

פִּי יֵשׁ לֶךְ שֹׁכֵר עַל הַבְּכִיָּה שִׁבְכִית עַל גְּלוּתוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּבְתֵהִיא (דף קעה ע"ב) שֵׁעֶתָּא זְמִינַת רַחֵל דְּאִיהִי בְּאַרְחָא לְמַחְרֵי בְּהוּ בְּיִשְׂרָאֵל וְעַם שְׂכִינְתָּא וְאוּקְמוּהָ חֲבָרְיָא ובאותה שעה עתידה רחל לשמוח עם ישראל ועם השכינה כמו שפירשו חז"ל במדרשים.

רחל אמנו

דרשה זו של ר' יוסי מבוססת על הכתוב "היא מצבת קבורת רחל עד היום", ובגמ' יומא (נד, א) נחלקו אם כל הנאמר עד היום לעולם הוא או לא.

בספר שאלי שלום ירושלים הביא שהשאיר לנו האל יתברך שריד את קבר רחל, וכל אחד יכול לבוא לשם לבכות ולהתפלל, באין מונע ובאין פוצה פה ומצפצף, ואולי גם זה היה מכוונת יעקב אבינו ע"ה בקברו אותה על אם הדרך ולא הוליכה לבית לחם, כי ברוח קדשו צפה מראשית אחרית והציל לנו על ידי זה את קברה להיות לנו לאחוזת נחלה בימי גלותינו כיום הזה, וגם קרוב לומר כי הוא מנבואת ירמיה הנביא קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וכו', דוקא רחל כי יש שכר לפעולתך רצה לומר מדה כנגד מדה, על שלא התקנאה באחותה לאה והיתה צנועה, לא יתקנאו בנו הישמעאלים שהיא אמנו וקברה כמוצנע מהם וגלוי לפנינו.

מקום קבורת רחל היה ידוע כל השנים, וכבר מצינו בנ"ך (שמואל א' י, ב) שאמר שמואל לשאול בצאתו לחפש את האתונות אמר "בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצלח ואמרו אליך נמצאו האתונות".

הסיבה שיעקב לא קברה במערת המכפלה

בפסיקתא רבתי (פרשה ג) איתא שיעקב אמר ליוסף "שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור שאף אני בקשתי להעלותה ולקברה ולא הניחני הקדוש ברוך הוא שנאמר "ואקברה שם" (שם) מהו שם על פי הדיבור, ולמה, שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב, ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם, ואינם מועילין להם וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה ואומרת לפניו רבוננו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני או תן לי האוניא שלי, מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה. מנין שכן כתב "בכי תמרורים רחל מבכה על בניה" (ירמיה ל"א ט"ו) וכתב ויש תקוה לאחרייתך (נאום ה') ושבבו בנים לגבולם (שם שם י"ז) הרי פייסו למה לא נכנסה אמו לקבורה".

מבואר במדרש שיעקב קברה בדרך היה ע"פ הדיבור, ויש להוסיף ע"פ המובא במדרש (במד"ר פרשה ג' אות ג') "כל מקום שנאמר בו "ואני", כביכול הקב"ה ובית דינו. ומכיון שנאמר אצל יעקב "ואני בבואי מפדן" הרי שהיה ע"פ הדיבור.

יום פטירתה ומצבתה

מקובל מאז ומקדם שיום י"א במרחשון, שנת ב' אלפים ומאתיים ושמונה לבריאת העולם, הוא יום פטירת רחל אמנו, כמובא בצמח דוד, ובסדר הדורות.

וזה ע"פ דברי הילקוט שמעוני (פרשת שמות) שבנימין נולד ב"א מר חשון, וכ"כ רבנו בחיי (שם) בשם מדרש תדשא, ומפורש במקרא שבשעה שילדה רחל את בנימין מתה וזה המקור לתאריך, שיום פטירת רחל אמנו הוא י"א חשון.

אמנם רש"י ע"פ "כברת הארץ" לבא אפרתה כתב בשם המדרש רבה שפטירתה היתה בתחילת הקיץ, בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה, שהניר מצוי "והסתו עבר והשרב עדיין לא בא" עכ"ל. וע"ע בשפתי חכמים שם.

בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא פרשה ג') איתא דבין פסח לעצרת נפטרה. שאמרו שם, אמר לו שמא מה שלא הכנסת אותה לקבורה שמא עונת גשמים הייתה, אמר לו לאו, בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה (שם) בין פסח לעצרת היה.

בת כמה היתה רחל כשמתה, זה תלוי במדרשים, לפי דברי המדרש (ילקוט שמעוני) שרחל נישאה כשהיתה בת כ"ב, ורחל חייתה אח"כ י"ד שנה, (מכיון שיעקב עבד שש שנים אחרי שנשא את רחל, עד שנולד יוסף, ומלידת יוסף עד בנימין

עברו שמונה שנים) נמצא כשמתה היתה בת ל"ו שנה. ולפי רבנו בחיי רחל היתה בת י"ב כשנשאה יעקב, נמצא שחייתה כ"ו שנה.

מצבתה

יעקב אבינו העמיד מצבה על קברה, ואע"פ שאמרו חז"ל תני רבן שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרוניהם. וביותר צריך ביאור דברי המדרש (מדרש רבה בראשית פרשה פב פסקה י) שעל הפסוק הזה "ויצב יעקב מצבה" הביא את דברי רבן שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרוניהם, הרי לכאורה מה שייך לדרוש כן על הפסוק ששם מפורש שמותר לעשות מצבה על הקבר.

וביאר המלבי"ם שיש שעושים מצבה לזכר הנפטר, וע"ז אמר רשב"ג שלצדיקים אין צורך בעשיית מצבה, כי דבריהם הם זכרונם, אבל יש טעם נוסף לעשיית מצבה, שלא לתועלת זכרון הנפטר, אלא לצורך "שידעו ששם קבור הצדיק, ויבואו להתפלל שם", מצבה כזאת מותר לעשות גם לצדיקים, ולזה הביא המדרש שהטעם שעשה יעקב מצבה, לא "לתועלת רחל" נעשה, אלא לטובת ישראל, ולכן סיים המדרש "למדנו שנקראו ישראל על שם רחל שנאמר (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים", וכן המשיך המדרש "ד"א ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת, מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא צפה יעקב אבינו שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הה"ד (שם) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה". והיינו שהמצבה לא היתה "לתועלת רחל", אלא לתועלת כלל ישראל.

צורת המצבה

רבי בנימין מטודילה הביא שהיה בקבר רחל, וכתב על הקבר אחת עשרה אבנים כנגד אחד עשר שבטים" והוא מוסיף נופך משלו, מכיון שעדיין לא נולד בנימין אלא בצאת נפשה אין שם אבן כנגדו.

בסיבוב ר' פתחיה הובא שעל י"א האבנים יש אבן גדולה מאד, והוא של יעקב אבינו, והכמרים לקחוה לבנין ע"ז, ולמחר ראוה על הקבר כאשר בתחילה, כן עשו כמה פעמים, עד שנמנעו מלקחתה עוד. וסיפור זה היה לפני יותר מאלף שנים.

בזמן האחרון שבנו את כותלי קבר רחל היו מעוררים לא לעשותו, והוא ע"פ דברי שער הכוונות (דרושי סדר שבת דרוש א) שכתב "דלאה איקרי עלמא דאתכסיא לפי שעומדת במקום אורות המכוס' אבל רחל נקרא עלמא דאתגליא כי היא במקום אורות המגולים וגם ז"ס קבורת רחל בדרך באתגליא במקום פרשת דרכים". הרי מבואר שהקבר צריך להיות "בגלוי". אך היו מהרבנים שטענו מכיון שהגויים התחילו לקבור מתיהם סמוך לו, א"כ צריכים להפסיק בין הטומאה.

שכינה שורה שם יותר מכל המקומות

בזוהר הקדוש (חלק א דף רכה, ב) מובא שהראו לרב המנונא בחלום שתפילה אצל רחל גדולה מתפלה בקברי אבות וז"ל ורב המנונא הכי גלי ואמר, דהא אחזיו ליה, דיתיר עבדת רחל דקיימא בפרשת אורחין, בכל זמנא דאצטריך עלמא מכלהו, ורזא דמלה, ארון וכפורת וכרובים בחולקא דבנימין דאתיליד בארחא, ושכינתא על כלא".

וכן משמע בתקוני זהר שאחר החרבן שורה השכינה על קברי הצדיקים, ובמיוחד על קבר רחל, שהיא המרכבה לשכינה. **בתיקוני** זוהר (תיקון פ דף כב, א) כתב הגר"א ז"ל בדרך דא וכו' ר"ל שמלכות נקראת דרך, כמ"ש ימתו במדבר בדרך, ר"ל שע"י הדרך מתו, שהוציאו דבת הארץ מלכות, וכן קבורת רחל בדרך כמ"ש, כ, ור"ל בזמן שאין הצדיקים בדור, ואין מוצאה מקום לנוח אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר, וז"ש מתו במדבר בדרך ר"ל ששם שורה. ועוד בדרך כו' ר"ל ששם עיקר שרייתה כידוע, עכ"ל הגר"א.

וכתב ע"ז ב"לשם" (שערי הלשם חלק ב - סימן יא - בית שני) "והנה נמשח דוד בבית לחם, כי שם הוא קבורת רחל, ושם הוא עיקר שריית השכינה, כמ"ש בתיקונים תיקון ו', ע"ש בהגר"א דף כ"ב ע"ב דה"מ בדרך ודה"מ ועוד ע"ש.

היינו דהלשם מפרש דמש"כ הגר"א בדבריו הנ"ל (בסעיף ג') ששם עיקר שרייתה קאי זה על קבר רחל, ובטעם הדבר נראה מפני שרחל היא המכוונת כנגד השכינה.

אמנם עיין בביאור הגר"א לתיקוני זהר (תיקון מ"ט דף צ"ו) במקום שהשכינה שורה, שלכאורה יש סתירה בדבריו, וצ"ע. רק אם נאמר שאין כוונתו שם על השכינה, רק על מטטרון.

יוסף התפלל על קבר אמו

הראשון שמצינו שהתפלל על קבר רחל, היה בנה יוסף, כמובא בסדר הדורות (חלק ימות עולם - האלף השלישי - ב' אלפים רי"ו) הביא כדלהלן, (ומקורו מספר הישר פרשת וישלח).

והנה בדברם ויראו אורחת הישמעאלים הבאה בתחלה אשר ראו בני יעקב באה לקראת המדינים, ויאמרו המדינים איש אל רעהו לכו ונמכרנו לאורחת הישמעאלים ונקח בו המעט אשר נתנו, וימכרוהו לישמעאלים בעשרים כסף וירכיבוהו על הגמלים ויוליכוהו מצרימה, וישמע יוסף כי הולכים מצרימה ויצעק יוסף ויבך כי התרחק מארץ כנען ויבך מאד, וירא אותו איש אחד ויורידהו מעל הגמל וילך ברגליו, ובכל זאת היה יוסף צועק ובוכה ויאמר אבי אבי, ויכה איש אחד מהישמעאלים את יוסף על הלחי ויוסף לבכות ולא יכול ללכת ממר נפשו, ויכוהו כלם ויענוהו בדרך ויפחידו אותו למען יחרש מהבכי, וירא ה' את עני יוסף ועמלו ויורד ה' על האנשים ההם חשך ובהלה ותיבש יד כל מכהו ויאמרו מה הדבר הזה אשר עשה אלהים לנו בדרך הזאת והם לא ידעו כי בעבור יוסף קרה להם. ויעברו בדרך אפרת אשר שם קבורת רחל, ויבא עד קבר אמו וירץ יוסף ויפול על קבר אמו ויבכה ויאמר אמי אמי יולדתני עורי נא וקומי וראי את בנך איך נמכר לעבד ואין מרחם קומי וראי את בנך ובכי עמי על צרתי וראי את לב אחי האכזרים עורי אמי עורי והקיצו משנתך עמדי וערכי מלחמותיך נגד אחי, איכה שלחו אותם מכתנתי וימכרו אותי לעבד זה פעמים ויכריתו אותם מאבי ואין מרחם, עורי וערכי מלחמותיך נגד אחי לפני האלהים וראי את מי יצדיק אלהים במשפט ואת מי ירשיע, קומי אמי קומי והקיצו משנתך וראי את אבי איכה נפשו ולבו עלי ביום הזה עמדי ונחמיהו ודברי על לבו, ויוסף עוד לדבר כדברים האלה ויצעק ויבך בכי גדול וידום כאבן ממר לבו, וישמע יוסף קול מדבר אליו מתחת לארץ ויענהו בלב מר ובקול בכי ותחנה, בני בני, יוסף בני, שמעתי קול בכיתך וצעקתך ראיני דמעותיך, ידעתי צרתך בני ויצר לי עליך ותוסף לי יגון רב על יגוני, ועתה בני חכה אל ה' והתחולל לו ואל תירא כי ה' עמך הוא יצילך מכל צרה, קום בני לך מצרימה ואל תירא, ותוסף לדבר כאלה ותדום. ויתמה יוסף מזה.

הראשונים התפללו על קברה

ר' פתחיה מרגנשבורג אחיו של רבי יצחק הלבן מגדולי בעלי התוס' (שנוכר הרבה פעמים בתוספות) הביא במכתב מסעותיו שביקר בקבר רחל. וכן הנוסע רבי בנימין מטודילה הביא שהיה שם. וכן מוזכר בעוד מקומות.

ישראל נגאלין בזכות רחל

בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא פרשה ג') הובא שישראל הולכים אצל האבות להתפלל, ולא נענים אלא בשעה שמתפללים על קבר רחל.

דאיתא שם שיוסף רצה להעביר קבורתה למערת המכפלה, ואמר לו יעקב "אין אתה יכול בני, שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור, שאף אני בקשתי להעלותה ולקברה, ולא הניחני הקדוש ברוך הוא, שנאמר ואקברה שם, מהו שם על פי הדיבור, ולמה, שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל האבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם, וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה, ואומרת לפניו רבונו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני, או תן לי האוניה שלי, מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה, מנין, שכן כתב בכי תמרורים רחל מבכה על בניה (ירמיה ל"א ט"ו) וכתב ויש תקוה לאחריה (נאום ה') וישבו בנים לגבולם".

ומבואר יותר במדרש רבה איכה (הקדמה פסקה כד) לאחר שהלכו אצל האבות ומשה רבנו, עדיין לא נתקבלה תפילתם, ורק לאחר שבאו לרחל, הועילה תפילתה, שאמרו שם "באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה, רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתני לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתני לאחותי כל הסימנין שמסרתני לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה, ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך

חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"א) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו, וכתיב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' וכתיב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם.

ר' חיים שמואלביץ מתחנן אצל רחל אמנו במלחמת יום הכיפורים

רבותינו זכרונם לברכה במדרש (פתיחה דאיכה רבתי) מתארים את תוכן תפילתה של רחל כן: "ריבוננו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו שבע שנים והגיע זמן נישואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאוד, כי נודעה לי העצה. והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן, שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר מכן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ומסרתי לאחותי את כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל... ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קינאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, אתה מלך חי וקיים, רחמן, מפני מה קינאת לעבודה זרה שאין בה ממש והגלית בניך ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם? אם נדקדק בלשונה, אומרת רחל, כי בעצם גם לי יש רצונות, ואף לי יש שאיפות, וגם אני רואה את העתיד שלי לבנות את בית ישראל יחד עם יעקב אבינו, ואני לא ידעתי שיעקב יעבוד עבורי עוד שבע שנים, ויכולתי חלילה ליפול בחלקו של עשו הרשע ואיתו לבנות בית של רשע חס וחלילה, ומכרתי את כל עתידי רק בשביל דבר אחד, שאחותי לאה לא תבוש ולא תכלם, ולא קינאתי בצרתי-אחותי. ואתה ריבוננו של עולם שאינך בשר ודם כמוני, לך אין תאוות ושאיפות, קנאת בבניך שהלכו לעבוד עבודה זרה שאין בה ממש, ואף הם עצמם יודעים שאין בו ממש ורק יצרם הרע הוא שגרם, ובשביל זה הגלית את בניך, ונהרגו בחרב, ובשביל זה עשו בהם אויבים כרצונם? ומסיימים רבותינו זכרונם לברכה שאחר תפילה זו נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר "בשבילך רחל, אני מחזיר את ישראל למקומן.

ומספרים כי בזמן מלחמת יום הכיפורים באשר המתח היה בשיאו, יום רדף יום, הגיעו שמועות סותרות ומבולבלות, הציבור בירושלים היה בהאפלה מוחלטת, זועק ומתפלל אל ה'. ובעיצומם של ימי הפחד, שכר ראש ישיבת מיר, רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, מונית כדי לנסוע לקבר רחל. מקורביו ניסו להניאו, והימים ימי פחד אבל הוא בשלו. במשך כל הנסיעה שר לעצמו בהתעוררות וברגש את הפסוקים "קול ברמה נשמע... מנעי קולך מבכי...". הגיעו לקבר. רבי חיים נכנס פנימה אל המצבה ואז התפרץ בזעקה נוראה ושוברת לב "אמא---א!!!". המלווים קפאו על מקומם. הזעקה המזועזעת הפכה בן רגע לבכי סוער ביותר. "אמא" - השתנק רבי חיים - "הקדוש ברוך הוא מבקש ממך 'מנעי קולך מבכי', אבל אני, חיים הבן שלך מבקש ממך אל תפסיקי לבכות! תעוררי רחמים על בניך אל תרפי...". "ובאותו הערב הגיעה הידיעה על ההדיפה המושלמת של כוחות האויב. ואכן, היא ממשיכה לבכות, אמא רחל, מהו הכוח הנורא היה של בכייה? כן, כאשר כל השערים נעולים ישנו שער אחד הפתוח תמיד - "שערי דמעה" הם מעולם לא ננעלו. גם במצבים בהם נראה, לכאורה כי "אבדה כל תקווה", דווקא אז הבכי הוא זה שיכול לשמש כמפתח לעורר רחמי שמים מרובים ולהביא לאדם מזור ותקוה.

הילולת מורנו ורבינו רבי יהודה צדקה זצ"ל

מהליכותיו וזנהגותיו של מורנו רבי יהודה צדקה זצוק"ל

ראש הישיבה לרגל יום ההילולא י"ב חשון

כבר העיד בו רבו הגדול, הגר"ע עטייה זלה"ה, אשר בעצם ענוותנותו הוא מאפיל ומסתיר כמה גדול ורב חילו באורייתא, שכן שביליו במים רבים אך עקבותיו לא נודעו.

כי גדול ונשגב היה רבנו יהודה זלה"ה הן בחריפות הן בבקיאות. משחר ימיו ניחן בתפיסה מהירה כעין הבזק. והיו נהירין לו כל חדרי תורה כמו שהם פרושים לפניו על כף-ידו, עינו כיונים על אפיקי ש"ס ומפרשים, וידיו רב לו בפלפול ובסברא - אלא מרוב ענוה וצניעות החזיק את חידושי-הארותיו כמוסים בלבו, שלא יבוא ח"ו לידי שמץ יוהרא

והתנשאות, כדבר שכתוב: "בלבי צפנתי אמרתך - למען לא אחטא לך". אמנם נתקיימו בו דברי חז"ל (מועד קטן ט"ז ע"ב) "כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרות עליו מבחוץ", ולפעמים שלא בטובתו נודע לאנשים שסבבוהו מעט מגדולתו.

פעם אחת ביו"ט ראשון של פסח, אחרי הסעודה, יצא רבנו זלה"ה - בלווי פמליא קטנה של בני משפחה ומקורבים - כדי לערוך "ביקור חג" אצל אישים אחדים כמנהגו בקודש בכל יום-טוב, שמתאספין אצלו כמה מתלמידיו וקרוביו, והוא יוצא בלוייתם להקביל פניהם של זקני משפחתו וראשי העדה, בראשם דודו החכם רבי צדקה חוצין זלה"ה, ושורת-ביקוריו נמשכת עד לבית ראש הישיבה הגר"ע עטייה זלה"ה בכוונה טהורה לקיים דברי חז"ל שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. והיה רבו הגר"ע עטייה מחזיר בקור לרבנו בביתו, ומביע בזה את חובתו והערכתו הגדולה לרבנו.

וכשחזר הגר"ע יוסף זלה"ה ממצרים, בה ישב על מדין בק"ק קהיר במשך שנים אחדות, ביקר רבנו בביתו. שמח הגר"ע יוסף לקראתו שמחה רבה, והזמין אותו להיכנס ולבוא בצל קורתו, והיו יושבים שעה קלה בצוותא בשמחה ודברי תורה קולחים בשפע בין שניהם, מפה אל פה, כדרך תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליהם בבחינת "כל היום היא שיחתו". בתוך הדברים פתח הגר"ע יוסף והקשה, מה הוא זה שאמרנו ליל אמש בהגדה דילפינן זכירת יציאת מצרים בלילות מן הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", "ימי" חייך הימים, "כל" ימי חייך הלילות, וכי לא מוטב היה - כפי שהקשה רבנו מהרש"א בחידושי אגדות שלו - שיכתב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים בחייך" בלבד, בלא "ימי" ובלא "כל", ולא נצטרך כלל לרבות זכירה דיציאת מצרים בלילות.

עוד הקושיא מרחפת בחלל, וכל הנוכחים מהרהרים בה, השיב עליה רבנו יהודה זלה"ה בלשון שוטפת: "הדברים פשוטים על פי המבואר בספר "שאגת אריה" (סימן י"ב) דאף שמזכירים יציאת מצרים גם בלילות, מכל מקום נשים פטורות ממצוה זו, לפי שזכירת יציאת מצרים דלילה זמנה רק כל הלילה, ושל יום זמנה רק כל היום, וכל אחת מהן היא מצוה בפני עצמה, ממילא הויין להו מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות מהן. אמור מעתה: זה שהכתוב מלמדנו חיוב זכירת יצי"מ על-ידי מיעוט וריבוי "ימי" ו"כל" בדוקא הוא, היינו כדי להפריד חיוב יום מחיוב לילה, ולפטור הנשים, שהרי אם היה הכתוב מחייבנו זכירה זו בלשון סתם "בחייך" לא היינו יודעים כלל שזו מצות עשה שהזמן גרמא.

למשמע דבריו, תירוץ מבריק וחודר, שנאמר כמעט בנשימה אחת עם הקושיא, נתמלא הגר"ע יוסף שמחה גדולה ויצהלו פניו, ויקבענו בספרו "חזון עובדיה" להגדה של פסח (ח"ב עמ' רפ"ב).

תורה מגנא ומצלי

אחד הדברים שהחזיר בתלמידיו וחניכיו היא האמונה בסגולת התפילה ובזכות לימוד התורה. בשנת תשכ"ז לפני שפרצה "מלחמת ששת הימים", כשהישוב בארץ ישראל היה שרוי בצרה גדולה, הזעיק את תלמידיו להרעיש עולמות בתפילה ובתחנונים, באמירת תהלים ו"סליחות" ותקיעה בשופרות, כדי להמתיק הדינים וישוב חרון אפו ית"ש מארצו ונחלתו. גם בחר אז בעשרה אברכים מצויינים מחכמי הישיבה, שיהיו יושבים ועוסקים בתורה ללא הפוגה עד שיעברו ימי החירום, מבלי להתעניין כלל בשום דבר חיצוני - אפילו בחדשות היום. כי אמר: הרי אפילו בסדום הרשעה, אלמלי היו בה עשרה צדיקים היה הקב"ה נושא פנים בגללם לכל הדור, כל-שכן אצלנו שאם נושיב עשרה צדיקים לעסוק בתורה ולהסיח דעת מכל הסובב אותם בימי חרדה ומתח כאלו, שזכותם יכולה להגן על כל הדור...

אף בימי "מלחמת המפרץ", שנת תנש"א, ארגן רבנו קבוצה גדולה מקרב תלמידיו שיתפללו ויאמרו סליחות בליל ששי לישועת ישראל. בו זמנית תבע מהם, שביחד עם התפילה יקבלו על עצמם איזו הנהגה טובה ותיקונים לתשובה וכפרה (וקראו כולם בפה מלא שמקבלים עליהם להיזהר במילין דברכות, היינו לכוון היטב בכל ג' חלקים, כמו שלימדם כל הימים), בהזכירו, שבימי מלחמת תש"ח רצו ג"כ לערוך תפילות וראש הישיבה הגר"ע עטייה זלה"ה לא התלהב מכל הענין. לשאלתי, סיפר, ענה לי רבנו עזרא בפסוק מפרשת בשלח "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", בהוסיפו: "לכאורה, מה פשר המלים "מה תצעק אלי", אל מי יצעק משרע"ה אם לא לאלהינו בשמים, אלא הכוונה, מה בצע בצעקה זו תפילה גרידא, העיקר דבר אל בני" ויסעו, פירושו, צריך לעשות גם איזו עשיה בפועל...

תפילת עמלי תורה

מרום אהבתו שאהב את ישראל קדושים, יחיד כרבים, היה רבנו משתתף עמהם בצערם, כמי שבכל צרתם לו צר. והיה שופך מעומק לבו צקון לחש לרווחתם ולישעם. בכל מקרה ששמע אודות יהודי חולה או שרוי בצרה, נתמלא

כולו כאב ועגמת נפש, תקיף ליה עלמא כאילו הוא עצמו נתון באותו מצב. בכל מקרה כזה, חשב קודם-כל מה ביכלתו לעזור, מה ניתן לעשות כדי להקל על האיש בצרתו, או החולה המוטל בערש דווי: אולי רופא מתאים, אולי עזרה כספית, אולי עידוד נפשי במלים מפייסות והיה מזדרז ומסמיך מחשבה למעשה אולם לאחר שהשלים והגיש עזרתו באופן מעשי, עמד לעורר רחמי שמים על האיש המסכן, בתפלה ובתחנונים.

מלבד תפילותיו על המצוקים שהתפלל בינו ובין עצמו, ביחידות, נהג לערוך מפקידה לפקידה תפילות בציבור, כדי לעורר רחמים על כלל ישראל. במשך שנים רבות הנהיג שבזמן פתיחת ארון הקודש, שהוא עת רצון כידוע, יאמרו הקהל פסוקי תהלים (מפרק קי"ט) בתמניא אפי אותיות ישרא"ל ואותיות קר"ע שט"ן להמתיק הדינים מכלל ישראל ולבטל גזירות קשות מעליהם. גם ארגן והנהיג שיקראו בציבור בהיכל הישיבה מדי ערב ראש חודש, שהוא "יום כיפור קטן" המסוגל להרבות בו תפילה ותשובה לכפרתם וישעם של ישראל, את כל ספר תהלות בן ישי מהחל עד כלה, ויאמרו סליחות לישועת כלל ישראל. והיה מבקש מהאי חסידא ופרישא כה"ר אברהם הררי רפול זלה"ה לרדת לפני התיבה ביום זה כשליח הציבור. אף הוא עצמו עלה אל הדוכן, בסיום התפילה, להשמיע דברי מוסר וכבושין שיש בהם כדי להמריך את הלבבות - מה נהדר ומרגש היה המחזה.

כשהבחין פעם, שחלק מהאברכים נשמטו מתפילת רבים זו, אולי מפני הסיבה שחששו לביטול תורה, קראם רבנו אליו והודיעם שהנהיג סדר זה ע"פ הוראתו המפורשת של רבנו עזרא עטייה זלה"ה. אף הקריא בפניהם מספר "כף החיים" חלק אורח חיים (סימן תי"ז ס"ק י"ג) שהביא משמו של ה"פרי חדש", שכך היה מנהג קדום בעיה"ק ירושלים, שבכל ערב ראש חודש התכנסו החכמים וערכו כסדר הזה, לימוד ותפילה, לעורר רחמים ושלוה על ישראל.

אחרי כל סדר תפילה ואמירת סליחות, נהג רבנו זלה"ה לומר לתלמידי הישיבה: "אם אנו רוצים שהתפילות תתקבלנה בשמים, חייבים להסמיך מיד תורה לתפילה, כדרך שמצינו (ברכות ח' ע"א) באמוראים שהתפללו בין "עמודי דגירסא" - יש ללמוד כעת הרבה בחשק ובהתלהבות".

פעם הוסיף וסיפר להם מעשה נורא מימות השואה, כשהצוררים הגרמנים ימ"ש עמדו לפלוש לארצנו הקדושה, והמקובל הצדיק חכם סלמאן מוצאפי זלה"ה הקהיל רבים מאחב"י לתפילה ותחנונים אצל קבר רחל אמנו ע"ה ואצל ישני חברון האבות הקדושים במערת המכפלה. אחרי התפילות חזר רבי סלמאן לביתו, ושכב לנוח מעט ונרדם על מיטתו, פתאום הראוהו בחלום פסוק מספר ירמיה (מז, ג) "לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים", ופיענחו לו בהמשך החלום את הרמז, כי על אף שהשתטחו בתפילה על קברי אבותיהם, לא הפנו האבות אל הבנים, כלומר, לא זכו שתעמוד זכות אבות לבנים להביא עליהם תשועה שלמה, רק הסכנה הנוכחית מהגרמנים ימ"ש חלפה, ולמה, "מרפיון ידים" - מפני שידיהם רפות מן התורה!

את הסיפור הזה ואת פשרו, קיבל רבנו מבעל המעשה גופו, הוא חכם סלמאן מוצאפי זלה"ה. התלמידים ב"פורת יוסף" ששמעו את הדבר הזה ממקור ראשון, כמובן מאליו התפעלו מאד, והתעוררו ללמוד אח"כ בחשק ובהתלהבות, ולהזהר מרפיון ח"ו בעסק התורה.

דביקות במדותיו של הקב"ה

והיה משנן ומבאר כפעם בפעם לתלמידיו, שכל קנין המדות אין לו ערך בר קיימא אלא בישראל קדושים, המסגלים לעצמם כל מדה נכונה ככוונה להידבק במדותיו של הקב"ה, ומפני שהם טובים בעצם ולא במקרה מצד תכונת נפשם. לא כן הגוים הערלים, שטבעם רע ומושחת משרשו, ואפילו אם סיגלו למראית עין נימוסים ודרך ארץ ושאר הרגלים נאים, אין זה כי אם לפנים בעלמא ולא מפנימיות נפשם.

תדע, אמר, שכבר ראינו בדורותינו את העם הגרמני, שהיה העם הנאור ביותר בין עמי אירופה, סמל התרבות והאינטלגנציה, ואין מספר לגינוני הנימוס וההתנהגות ה"יפה" בחברה אנושית שהיו מקובלים אצל העם הזה. אך הנה בשואה האיומה נתגלו כל טובי העם ה"אציל" הזה בפרצופם האמיתי כחיות טרף מהלכות על שתיים, ולא יאומן כי יסופר כל הזוועות והרציחות והמעשים הברבריים שהיו מסוגלים לחולל במו ידיהם.

נהירנא, הוסיף וסיפר, שאחד מלומדי ישיבת "פורת יוסף" יצא לכהן ברבנות בקהילה אחת באשכנז, ובבואו פעם לביקור בא"י סיפר גדולות מן הכבוד וההערצה שהוא זוכה לקבל שם אפילו מן הנכרים, אך למגינת הלב בבוא יום צרה ועברה תפסוהו שכניו "יפי הנפש" ה"מנומסים" והשליכוהו חי לכבשן אש. רחמנא ליצלן.

מרי דחושבנא

יום אחד כשבא להגיד את השיעור בישיבת "פורת יוסף", פתח וסיפר לתלמידיו: הלכתי הבוקר אל הבנק בכוונה למשוך סכום כסף להוצאותי. בטוח הייתי שיש לי בחשבוני סכום ניכר. מה מאד הופתעתי, לכן, כשהודיעוני פקידי הבנק כי אין לי בחשבון לזכותי אפילו אגורה אחת...

וכמה מוסר השכל יש ללמוד מזה, הנה אדם מתהלך שליו ושאנן פה בעולם הזה, כשבלו סמוך ובטוח בוודאות גמורה, שיש בקרבו יראת שמים, ומובטח לו שהנהו בן העולם הבא. מה רב הטוב הצפון לו שמה בעד מעשיו הטובים - אך באמת מי יודע, הלא יתכן שיתברר אז, כי בהנאותי מכבוד ושאר תענוגים בהאי עלמא, הספיק האיש לנצל את כל ה"יתרה" שנוקפה לזכותו והתרושש לגמרי?! גרוע מזה: יתכן מאד, שבכוא שעתו להתייצב בפני בית דין של מעלה, יתברר שחשבונו היה מלכתחילה ריק מכל וכל!?

והלא כך אמרו חכמינו זכרונם לברכה: אל תאמן בעצמך...

עלומנו למאור פניך

יום אחד בשעות אחה"צ ישב רבנו זלה"ה על מקומו בהיכל הישיבה והביט נכחו. לפתע קרא אליו את אחד התלמידים, ממקורביו, ויאמר אליו: "הבט נא אל קרני השמש הזורחת על ריצפת ההיכל, הבט גם אל הצל הסמוך בריצפה, הבט ואמור מה ההבדל בין שני המקומות?" הסתכל התלמיד, ומבלי לעמוד על כוונת רבו ענה: "בצל הריצפה נראית נקיה מאד... רק בשמש מבחינים בגריגרי אבק ובכל שריטה קטנה..."

הוסיף גם הוא והסביר לתלמיד: כך הוא במעשי אנוש... אדם מדמה לנפשו כי סיגל הרבה מצוות ומעשים טובים, אבל לאחר מותו כשיבוא לעלמא דקשוט, יבדקו את כל מעשה אשר עשה מול האור העליון האמיתי, שהוא הרבה יותר לאין ערוך מאור החמה...

יהודים ותיקונים בעולמות העליונים

מדי דברו במעלתם של עבדי השם, העומדים בבית ה' בלילות, הזכיר תמיד בגעגועים את שארו המקובל הגה"צ רבי יעקב חיים סופר זלה"ה, בעל "כף החיים", שהיה זרז ונוהר כל ימיו להיות ער ב"נקודת חצות" ולערוך בשעה זו את הקינה והתיקונים על חרבן ביהמ"ק וגלות השכינה. אחר היה גורס ושונה פרקי משניות (כידוע שנהג ללמוד ח"י פרקי משנה בכל יום) וחוזר אל ערש יצועו לישון מעט ומתעורר שוב בהשכמה לפני שיעלה עמוד השחר כדי לעסוק בתורה, עד שהגיע זמנו להתפלל שחרית כותיקין עם הנץ החמה.

והיה מקריא לפעמים באזני תלמידיו מתוך הספר "תיקון חצות" שחיבר הגה"צ רבי בנציון שפירא זלה"ה, והמה דברים שכתב במעלת מי שהוא זרז ונשכר לקיים סדר תיקון חצות דרך קבע, מה נעים גורלו בתיקונים ויהודים שעושה בעולמות העליונים, ומה רב הטוב הצפון לו מבעל הגמולות. אף נהג לומר בנוגע לאברכים בני תורה, מאחרי שבת, מכיון שהם עדיין ערים קרוב לחצות - מוטב ימתינו עוד מעט מלישון, וידקדקו לומר "תיקון חצות" בפלגות ליליא, כי אין ערוך למעלת אמירה זו וחשיבותה בשמי מרומים.

עצה טובה זו שיעץ לאחרים היתה כמובן ג"כ מנת חלקו. "תיקון חצות" היתה לגביו נתח טבעי מסדר הלילה. מעולם לא עבר עליו חצות לילה בלא "תיקון". סיפר חתנו רבי יעקב שכנזי: נתלוויתי אליו פעם בזקנותו כשנסע מירושלים לחתונת אחד מתלמידיו שהתקיימה בצפון הארץ. אחרי השמחה הגענו עייפים בשעת לילה מאוחרת ללינה בבית הורי שהתגוררו בחצור הגלילית. העמידו לרשותנו חדר מיוחד, והייתי בטוח שיעלה מיד על יצועו לנוח מעמל היום, כי התאמץ מאד בטלטולי הדרכים ובמוטו חתן וכלה עד אפיסת הכוחות. כיון שראיתי את האור עולה מחדרו, הצצתי דרך החרכים, והבחנתי שרבנו זלה"ה יושב על הריצפה ואומר תיקון חצות.

מרגלא בפומיה: "אלה תולדות נח", אלה תולדותיהם של צדיקים, מעשיהם הטובים, נ"ח - נוטריקון: נקודת חצות, נץ חמה...

ומעשה שהיה בשנת תשמ"ג, כשהגר"צ אבא שאול זצוק"ל היה מוטל על ערש דוי במצב קשה, וזקוק לרחמי שמים, בא רבנו יהודה זלה"ה אל קבוצת תלמידיו, ויפן אליהם בלשון זו: אם באמת ישכם אוהבים את רבכם, בואו ללמוד עמנו בבית הכנסת "משכיל אל דל", בליל ששי אחרי חצות ויהיה לזכותו ולרפואתו.

מילי דברכות

צינור השפע

כל ימיו השגיב פלאים את ענין הברכות שאדם מישראל מברך לאלהיו.

היה אומר: יש הרבה מדינות בעולם, המבורכות בעושר חמרי, ממון ונכסים, אבל שפע של מזון ואוכל אין בהם. ולמה?

מפני שאין מברכים שמה די ברכות... הברכה היא צינור השפע להמשיך ברכה...

חיכו ממתקים

הברכות התמתקו בפיו כצפיחית בדבש ונופת צופים. הוא דיבר אודות הברכה כמי שמזכיר את המעדן המתוק ביותר שבא בפיו מעולם. אם היה מציע לאורח שיאכל ויסעד לבו, והלה התבייש, נהג לשדל אותו באמירה כזו: "כלום אינך רוצה לברך את השם?!" ושוב לא יכול לסרב לו.

כל ברכותיו היה מברך בכבוד ראש, יודע למי הוא מברך, ומשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו. כאשר אי מי בשיבת "פורת יוסף" הגיש לו כוס תה, כדי שירוה צמאוונו, היה קודם כל מברך לאלקיו על המשקה ולוגם ממנו. רק לאחר מכן הודה גם לאיש שהביא עבורו.

נשמת כל חי

ברכת השיר "נשמת כל חי", שחיבר התנא שמעון בן שטח, היתה מן התפלות האהובות עליו ביותר. ועד זקנה ושיבה, כל הימים שעמדו לו כוחותיו, הידר והשתדל לעבור לפני התיבה בשחרית של ש"ק ולומר תפלה זו מלה במלה בלהט ובהתרגשות רבה, בנעימה של דביקות וכיסופין, עד שכל הלבבות רעדו לקולו הבוקע מחביוני הנשמה. אף לכל אדם שניצול מצרה כלשהי, היה מייעץ לומר תפלה זו במקלות עם ועדה. כשנולד תינוק ראשון לאחד מתלמידיו, אחרי שחלפו שמונה שנים מנשואיו, הורה לו להגיד ברבים "נשמת כל חי". אף בברית מילה של אחד מנכדיו, ציוה לחזן שליח הציבור לקרוא בנעימה נשמת כל חי...

כמונה מרגליות

פרשה מיוחדת במינה היא תוכחתו הנעימה להיזהר במילי דברכות, לברך בניחותא ובישוב הדעת, כמונה מרגליות, לא בחפזון ובחטיפה. כשראה פעם את אחד מתלמידיו מברך ומתפלל במהירות, ניגש אליו והוציא את הסידור מידיו וסגרו, אמר: הרי אתה שוטח עכשיו בקשה מאלהים, וכי כך מבקשים במלים חטופות!

ארוממך אלקי המלך

מרגלא בפומיה משמו של רבי ששון מרדכי משה זלה"ה בעל "תהלה לדוד" (מגדולי רבני בגדד לפני מאתיים וחמשים שנה) לדייק בכתוב "ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד", שקודם כל יש לו לאדם לחשוב בגדלות הקב"ה ורוממותו, וליזכר לפני מי הוא עומד, רק לאחר מכן יברך לשמו, או אז יהיה ערך לברכתו והיא תישאר חלקו לעולם ועד.

ברכה משולשת

"יש להוציא מן הפה כל ברכה בשלושה שלבים" נהג להרגיל את העם. פותחים בשלוש תיבות הראשונות בא"י ועושים אתנחתא, כדי לכיין יפה במלים האלו כפשוטן כוונת הלב, שאנחנו קרוצי חומר מברכים בלשון נוכח לעילת כל העילות. אחר ממשיכים ואומרים שלוש תיבות שניות "אלהינו מלך העולם", ושוב עושים אתנחתא ומכוונים כראוי לקבל עלינו אלהותו ית"ש, ולהמליכו על עולם ומלואו. לבסוף משלימים את גוף הברכה "שהכל נהיה בדברו", וכדומה, בנתינת שבח והודיה להקב"ה עבור החסד והטוב שגמל אתנו.

במיוחד שינן סדר זה לתינוקות של בית רבן, והדבר נקלט היטב בתודעתם ונבלע בדמם, עד שבכל פעם שביקר בת"ת היו הילדים צוהלים לקראתו: הנה בא הרב בעל הברכות.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מדובר על אברהם ככתוב: "מי העיר ממזרח צדק יקראוהו לרגלו יתן לפניו גוים" וכו', שמדובר על מלחמתו עם ארבעת המלכים, וזה מעין הפרשה שכתוב בה מלחמת אברהם עם ארבעת המלכים.

תוכן ההפטרות

הנביא מתרעם על ישראל שבהיותם בגלות, אומרים שדרכם נסתרה ח"ו מה' כי אינו משיגה עליהם. מדוע דרך רשעים צלחה? ועל כך אומר להם: האם לא שמעו ולא ידעו מגדולתו יתברך שאין לה חקר וגבול? והוא הנותן ליעף כח.

ושאו מרום עיניכם וראו מי ברא כל צבא השמים, שה' משיגה עליכם ודרכם לא נסתרה ממנו ח"ו, אלא שאין ביכולתנו להבין את דרכו.

אחר כך פונה הנביא לאומות העולם, שאומרים שאין בו כח ח"ו להציל את ישראל ואומר להם: מי עזר לאברהם במלחמתו עם ארבעת המלכים שנלחם נגד עם גדול ורב ולא נפקד ממנו איש, וכולם חזרו בשלום. "הלא ה' קורא הדורות מראש", הוא שעזר לו ובודאי יעזור לישראל ויוציאם מהגלות ואויביהם עובדי הפסילים, יבושו ויכלמו בראותם גדולת ישראל. הקב"ה מחזק את ישראל שלא יפחדו "כי עמך אני" "אל תיראי תולעת יעקב" כי אעזור לכם, וכל אויבכם יהיו כמין, שרוח תשאם, ואתם תשמחו ותגילו בהי"ת.

ישעיה פרק מ פסוק כז - פרק מא פסוק טז

כז הנביא שואל **לִמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב** הם המון העם **וְתִדְבֹר יִשְׂרָאֵל** הם הגדולים וראשי העם (מלבי"ם)

נִסְתַּרְתָּה דַרְכֵי מִיְהוָה שה' עזבני בגלות ואינו משיגה עלי **וּמֵאַלְהֵי [א] מִשְׁפָּטֵי יַעֲבֹר** ומשפטי שהיה

לי כלפי הגוים עבר ממנו ולא שפט אותם (רד"ק): **כַּח הַלֹּא יִדְעֶתָ [ב]** הרי תוכל להשכיל מדעתך **אִם-לֹא שָׁמַעְתָּ**

מהמורה, הרי **אֱלֹהֵי עוֹלָם יְהוָה** הוא **בּוֹרֵא קַצֹּת הָאָרֶץ** שברא את הארץ מקצה לקצה **לֹא יִיעָף**

וְלֹא יִיגַע וממשיך לנהל אותם כל רגע ורגע **אֵינִי חֹקֵר לְתַבּוּנֹתוֹ** ואין אנחנו יכולים לחקור ולדעת את חכמתו, וא"כ

ודאי שלא הסיר השגחתו מכם (רד"ק): **כֵּט נִתְּן לַיַּעֲף בָּח [ג]** יבא הזמן ויתן הקב"ה כח לישראל שהם עייפים ויגעים מהגלות

עיונים והארות

רחמים - ממתק אותו.
ג. **נִתְּן לַיַּעֲף כַח** - כח כינוי לתשובה כי הבינה נקראת כח ותשובה עילאה הוא בנינה. התשובה לא ניתנה אלא לישראל ובה עושים חיל גדול שהעוונות נחשבות לזכויות.

נִתְּן לַיַּעֲף כַח - לעם ישראל שהוא יעף בתורה ונושא עליו לימוד עול תורה ללמוד ובכח זה זוכים לתשובה משא"כ באומות העולם.

וְלֹא יִזֵּן אוֹנִים - ישראל שהם שפלים וענוים. עצמה ירבה - ר"ל איברים פנימיים מח לב וכליות שהמכה בהם היא קשה, ירבה אותם שלא ישרו אע"פ שיעפו בתורה מחמת החטא.

א. **בּוֹמֵן** הגלות תקצר רוחם של ישראל בגלל הצרות ואורך הגלות, ויחשבו ששם הוי"ה - מידת הרחמים נסתלק מהם ח"ו ונידונים בדין שהוא סוד אלוקים. ומאלהי - אותיות אלקים. והנביא בא לנחם אותם ואומר שהצרות באות לתיקון כאדם חולה ששותה סם מר אך זה סם חיים כי יתרפה בו.

ב. **הַלֹּא יִדְעֶתָ** - תדע לך ששם הוי"ה - רחמים תמיד ממתק הדין שהוא סוד שם אלקים, אלקי עולם הוי"ה בורא קצות הארץ. אלקים רמוז במילוי אותיות הארץ - ה"א אל"ף רי"ש צד"י. המילוי עולה תל"ה כמנין חמש פעמים אלקים שהם סוד ה"ג עם ה' אותיות השורש. ותיבת בור"א - הוא שם הוי"ה - בהירות

וְלֹאִין אֲנִים וְיִשְׂרָאֵל שְׂהֵם חֲלָשִׁים מְאֹד בְּגִלּוֹת **עֲצָמָה יִרְבֶּה** יתן להם כח גדול ותעצומות לצאת מהגלות (עי' רד"ק):

לְיַעֲקֹב נְעָרִים [ו] יִיגְעוּ רשעי אומות העולם שמוסיפים כח כנערים יתעייפו ויפסק כוחם [בהגיע זמן הגאולה] **וּבְחֹרִים**

כָּשׁוּל יִפְשְׁלוּ ואותם רשעים שהם חזקים כבחורים כשירצה האל לא יועיל להם כוחם (רד"ק): **לֹא יִקְוֶי יְהוָה יַחְלִיפוּ**

כֹּחַ עם ישראל הבושהים בה' ומקוים לישועתו יתחדשו בכוחות גדולים ויזכו לכח חדש בכל עת **יַעֲלוּ אֲבָר פְּנֵשָׁרִים** יגדלו

כנף כנשרים למהר לעוף לארצם [כי הנשר יעלה לעשר שנים גבוה מאוד ומחום השמש נופל לים ומחליף את הנוצות שלו וכך הסדר עד מאה

שנה ואח"כ מת כך עם ישראל תמיד יתחדשו] **יְרוֹצוּ וְלֹא יִיגְעוּ** ירוצו לארצם ולא יתעייפו בדרך **יִלְכוּ וְלֹא יִיעֲפוּ**

וגם כי ילכו וילכו לא יתעייפו כלל (רד"ק):

מֵאֵ הַחֲרִישׁוֹ אֱלֹהִים אֵיִם [ה] שְׁתַּקּוּ וְהֵאֵזְנוּ אֵלַי יוֹשְׁבֵי הָאִיִּם **וְלְאֲמִים יַחְלִיפוּ כֹחַ** יתאמצו בטענות

נגדי וכי יוכלו להשיבני **יִגְשׁוּ** למשפט וישמעו דברי **אֲנִי יִדְבְּרוּ** ואז ידברו אם יש להם בכלל יותר טענות **יִחְדְּוּ** אני והם

עיונים והארות

שהנביא שלה ביטל תורת משה. אבל לכשיתקבצו כל האומות יחדיו, יש לנו ראייה מוכרחת מהם בעצמם שתורתנו לא נתחלפה חלילה.

והענין יובן על פי משל: מלך אחד ביקש אומן וצייר שיצייר את תמונתו, והמלך אמר שהצייר הגדול ביותר שיצליח לצייר במדוייק את תמונתו, הוא יהיה ראש וראשון במלאכה ויקבל על כך תעודת כבוד. והנה נקבצו אל המלך ציירים רבים, וציוה המלך שכל אחד יצייר איזה ציור נפלא, ולאחר מכן יביאו את הציור לפני המלך, ואת אשר יבחר בו יקריב אליו להיות הראש והראשון.

לאחר זמן מסויים באו כל הציירים אל המלך, וכל אחד ציורו בידו, וכל אחד התפאר לפני המלך כי הוא מצטיין במלאכתו יותר מחבירו. אמר להם המלך לכו עתה לדרככם, וביום המיועד אשלח אחריכם לבחור מכם מי הוא הראש והראשון. הלכו הם לדרכם, וכל אחד חשב בלבו, כי בודאי יבחר בו המלך לצייר את תמונתו, כי מי הוא האומן היותר גדול ממנו?

לאחר מכן עשה המלך בערמה, ושלה לקרוא לאחד מהציירים ואמר לו: ידוע תדע כי מלאכתך מצאה חן בעיני עד להפליא, ואתה תהיה הראש והראשון לעשות מלאכתי, אך אבקש ממך שתגיד לי את האמת מי יוכל להיות השני לך. השיב לו הצייר: האמת אגיד לך כי הצייר פלוני הוא איש אומן במלאכתו, והוא ראוי להיות שני לי. שמע המלך את דבריו ואמר לו שיכול ללכת לדרכו וכן עשה המלך לכל הציירים שקרא לכל אחד ואחד, ושאל לכל אחד מי יוכל להיות שני לו, וכולם הצביעו על אותו צייר נפלא שהוא אומן נפלא במלאכתו, ומזה הבין המלך שאותו הצייר הוא המובחר מכולם, ובחר אותו שהוא יצייר את תמונתו.

והנמשל, על דרך זה אומר הנביא: "עשו אז ידברו יחדיו למשפט נקרבה" כלומר שיתקרבו כל האומות יחד, ואז נראה כי משה אמת ותורתו אמת, כי כולם יודו שהדת הישראלית היא האמיתית והטובה מכל הדתות (פתח השער).

ד. וקראם נערים - כי נער ישראל ואוהבו שידון אותם כנערים הנה בעתה קוי ה' - ישראל ע"י התשובה יחליפו כח דמלבד הזכויות שלהם הם מחליפים כוחות שהזדונות יהיו כזכויות. וגם מצות עשה יתעלו מן העשייה עד האצילות וגם יתקדשו עד שלא ירגישו בטורח עסק התורה והמצוות - וירוצו לדבר מצוה ולא ייגעו.

וקויי ה' יחליפו כח - תאני ר' נהוראי אומר, מניח אני כל אומניות שבעולם ואלמד את בני תורה, שכל האומניות שבעולם עומדות לו לאדם בשעת ילדותו, ולעת זקנתו מת ומוטל ברעב, אבל תורה עומדת לו לאדם בימי ילדותו, ונותנת לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, בילדותו מהו אומר, וקוי ה' יחליפו כח, ובזקנתו מהו אומר, עוד ינובון בשיבה (קדושין פ"ב).

דבר אחר זה יעקב, בשעה שעבר את מעבר יבוק נזדווג לו מלאך שהוא שלישו של עולם, שנאמר וגויתו כתרשיש, ולא יכול לו, ונטלו ורפסו תחתיו, שנאמר ויאבק איש עמו (ילק"ש).

ה. בא ללמד חיוב הרעות והעזרה זה לזה - יסוד שעליו עומד העולם.

החרישו אלי איים - הם איברים של האדם כי הם איומים בפעולתם ויש אברים הנקראים לאומים שהם מושלים ושרים מצד הפעולות. לכן משתיק את האיברים האיומים ומחליף כח לאיברים המושלים.

יחליפו - יכרתו את כח פעולתם שלא תתנו עזר לאיברים

האיומים - ואז יקרבו למשפט לומר למה אני חייב לעסוק ולטרוח בשביל שאר האיברים.

החרישו אלי איים. הנביא כאן מדבר על מה שיש לטעון נגד האומה הישראלית על אורך-הגלות, וכל האומות הם במעלה העליונה, ואנחנו בני ישראל שפלים ונבזים, ולכן הם אומרים כי ה' בחר בהם ובתורתם, והחליף אותנו תמורתם חלילה. ובאמת נגד אומה אחת אין לנו במה לנצחה על טענתה

לְמִשְׁפַּט נִקְרָבָה להוכיח אותם על פניהם ויראו איך שאני מציל את עמי (רד"ק): **ב מי העיר מְמוֹרָח** [ו] מי עורר את אברהם אבינו שבא ממזרח לעזוב ארצו ומולדתו ולמאוס באלילי ארצו **צַדֵּק יִקְרָאֶהוּ לְרַגְלוֹ** להיות נודד ממקום למקום ברגלו, לקרוא ליושבי תבל לעבוד את ה', ולעשות צדק ומשפט **יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמַלְכִים יִרְדּוּ** מי הוא אשר יתן לפני אברהם את הגוים והמלכים והשליטו על המלכים כי כולם נכנעו לפניו **יִתֵּן פֶּעֶפֶר חֲרָבֹו** [ז] בחרבו יפיל הללים רבים כעפר **בְּקֶשׁ נִדְף קִשְׁתּוֹ** ובקשתו כתש את אויביו ונפלו לפניו כקש נדף (רד"ק): **ג יִרְדְּפֶם יַעֲבֹר שְׁלוֹם** רדף אברהם אחרי המלכים ועבר בשלום, כי לא מת במלחמה אחד מאנשיו **אֲרַח בְּרַגְלֵי לֹא יָבֹא** ועבר בדרך שלא דרך בה מעולם ובכל זאת הצליח על אויביו ולא קרה לו שום מקרה רע (רש"י ורד"ק): **ד מִי־פָעַל וְעָשָׂה** מי הוא שפעל ועשה את זאת, הלא הוא ה' **קָרָא הַדְּרוֹת מְרָאשׁ** שקורא ואומר מראש מה יהיה בסוף הדורות [ח] **אֲנִי יְהוָה רֵאשֻׁן** להפליא פלא ולעזור לכל הדורות שעברו **וְאֶת־אֲחֵרִים אֲנִי־הוּא** ולדורות האחרונים אני יהיה ג"כ לעזר ולהושיע (רש"י): **ה רָאוּ אֵימִים וַיִּירָאוּ** [ט] ראו יושבי האיים את אשר עשיתי לאברהם ופחדו, וגם היושבים **ב קְצוֹת הָאָרֶץ יַחֲרְדוּ** פחדו

עיונים והארות

המופלא שקרה עם העפר שהניחו בקופסתו, סתרו את ביתם, אספו את העפר ומילאו בו ארגזים, הובילו אותם לארמון המלך והגישום לפני המלך, ואמרו לו: זהו מן העפר שנחום הביא לפניך.

שלח המלך את עבדיו שיבדקו את העפר, וכאשר התברר שעפר זה הועיל להם כלום אלא כשאר עפר הארץ, הרגו את בעלי האכסניה (תענית כא.).

ח. קורא הדורות מראש - רבי סימון אומר זימן לדור החייב שיבאו ישראל ויפרעו מהם, שנאמר "כמעשה ארץ מצרים" וגו' (תו"כ).

קורא הדורות מראש - אלו זכו הדורות היה הקב"ה קורא שמונתם, כשם שקרא לאדם ולחיה. וכן אתה מוצא כשהיה הקב"ה רואה צדיק נולד, הוא בכבודו היה קורא שמו, קרא לאברהם והיה שמן אברהם. ומשמו היו יודעים טיבו ומעשיו. אמרו רבותינו, כשהיה רבי מאיר רואה אדם היה למד שמו, ומשמו היה יודע את מעשיו, (תנחומא, וראה שם מעשה בר' מאיר, ישעיה תמ"ח).

אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא - אם תכפול אותיות הוי-ה תמיד התוצאה תהיה בה האות שוב:

י' פעמים י' = 100 ק'. י' עשרות.

ה' פעמים ה' = כ"ה. ה' בסוף.

ו' פעמים ו' = לו. ו' בסוף.

ה' פעמים ה' = כ"ה. כנ"ל.

ט. ראו איים ויראו - הצדיקים נקראים איים שהם כמו איים שנדחים המים מעליהם ונראה היבשה, כן הצדיקים נצחים המים הזיזונים של היצה"ר מעליהם. וכן יקראו קצות הארץ ע"ש הענווה שבהם. על כן כמו מידתי אשר נהגתי עמכם לעוזרכם להתגבר על היצה"ר ותרגישו שאתם בכוחכם התגברתם עליו

ו. **ואז** אומר להם תביטו על אברהם אע"ה שיצא להלחם בעד זולתו והקב"ה עמד לימינו ועזרו. כי מי נתן בכם הכח הלא הוא האל יתברך קורא הדורות מראש.

ז. **יתן** כעפר חרבו. מסופר בתלמוד: יהודי ארץ ישראל רצו לשלוח מתנה אל מלך רומא. והחליטו לשלוח את המתנה ביד נחום איש גם זו המלומד בנסים. וכן היה ששלחו בידו קופסה מלאה אבנים טובות ומרגליות. בדרכו לרומא נזדמן לו באחד הלילות ללון באכסניה אחת של גוי. בלילה קמו בעלי האכסניה גנבו לו את כל מה שהיה בקופסה, ומילאו את הקופסה בעפר.

בבקר כשראה שהארגז מלא עפר, אמר: "גם זו לטובה", והמשיך בדרכו עד שהגיע לארמון המלך. כשהגיש למלך את הקופסה ראה המלך שיש בתוכה עפר, כעס המלך מאד ואמר היהודים משטים ומורדים בי. הוציא צו להשמיד את כל היהודים חלילה. נחום אמר כדרכו בקדש: "גם זו לטובה".

בא אליהו הנביא לפני המלך ונדמה לו כאחד משריו, ואמר למלך: יתכן שזה העפר הוא מהעפר של אברהם אבינו, שכאשר היה זורק ממנו על שונאיו, נהפך העפר לחרבות ולצורים וכמו שכתוב: "יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו". היתה למלך מדינה אחת שלא היה יכול לכובשה, לקחו מהעפר והשליכוהו על אויבי המדינה, והעפר הפך לחיצים וחרבות והצליחו לכובשה.

כשהגיעה הידיעה המשמחת למלך רומא, שלח והביא את נחום, הכניסו לבית גנזיו וצוה למלאות את קופסתו באבנים טובות ומרגליות, ושלח אותו לביתו בכבוד גדול.

בדרכו חזרה לארץ ישראל, שוב לן נחום באותה אכסניה שגזלו משם את רכושו, וסיפר לבעלי האכסניה את הקורות אותו. כששמעו בעלי האכסניה הרשעים את סיפורו

קָרְבוּ וַיִּאָתְיוּן ויתקרבו ובאו אצל אברהם (רד"ק) ובכל זאת: **וְאִישׁ אֶת־רַעְהוּ יַעֲזֹרוּ** ואפילו שראו את פלאות ה' בימי אברהם בכל זאת עזרו אחד לשני לעשות פסילים **וְלֹא־חָיו יֹאמֵר חֲזָק** בעשיית הפסילים (מ"ד): **זְ וַיַּחֲזֵק** בדבריו **חָרַשׁ** העצים העושה פסל **אֶת־צַרְף** [י] להיות זריז בצורפות לצורך הפסילים **מִחֲלִיק פְּטִישׁ** המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין בתחילת הרדוד **אֶת־הוֹלֵם פָּעַם** להלום וליישר את הטסין ביותר ובחוזק רב **אָמַר לְדָבֶק** כאשר ידביק את הטסין על הפסל ויאמר הנה **טוֹב הוּא וַיַּחֲזִקְהוּ בְּמִסְמְרִים לֹא יִמוּט** למען לא יפרד (רד"ק):
ח אִמְנַם וְאֶתְהָ יִשְׂרָאֵל אינך כמותם, כי **עַבְדִּי יַעֲקֹב אֶתְהָ אֲשֶׁר בְּחֶרְתִּיךָ** לי לעם, לפי שאתה **זָרַע אֲבָרְתָם אֶהְבִּי [יא]** שהיה דבק בי מאוד (רד"ק): **ט אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ** אחזיק אותך ואוציאך מהגלות **מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִלְיָהּ [יב]** ומגדולי הארץ והשליטים בה **קָרָאתִיךָ** שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך (רד"ק) **וְאָמַר לְךָ עַבְדִּי־אֶתְהָ** מאז ומעולם **בְּחֶרְתִּיךָ וְלֹא מֵאִסְתִּיךָ** ואפילו שיש לך הרבה עוונות ופשעים:
י אֶל־תִּירָא אֶל תַּפְחַד פִּי עִמָּךְ־אֲנִי [יג] בכל מקום שאתה נמצא **אֶל־תִּשְׁתַּע** אל ינס לבך ואל תסור מעלי **כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ** כמאז כן עתה **אֲמַצְתִּיךָ** חזקתי אותך ונתתי לך אומץ **אֶפְעֹרְתִיךָ** בימים קודמים **אֶפְ־תִמְכֹּתִיךָ** בהיותך ביד האויב **בִּימֵי צַדִּיק** וכל זה בצדקה לא בגמול (מ"ד): **יא הֵן יִבְשׁוּ וַיִּפְלְמוּ** [הם יבושו בעצמם, ויכלמו מאחרים (מלבי"ם)] **כָּל הַנְּחָרִים** המתגרים והכועסים **בְּךָ [יד] יִהְיוּ כְּאֵין** ככלום **וַיֵּאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבְךָ** המריבים עמך (מצודות): **יב תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם [טו]** אפילו תחפשם לא תמצא את **אַנְשֵׁי**

עיונים והארות

קדוש לאלוהיו, לכן אומר ישראל עבדי יעקב.
יב. אשר החזקתיך מקצות הארץ - נראה לרמוז על הגאולה העתידה תהיה באות צד"י דמנצפ"ך ופירש רבנו שמשון מאסטרופולי מכנף הארץ שמענו צבי לצדיק, וחיזוקו של יעקב אע"ה העיקרי יהיה בגאולה האחרונה שהיא מן אות צד"י דמנצפ"ך. ולזה אמר אשר החזקתיך מקצות הארץ - תיבת ארץ שהוא אות צד"י דמנצפ"ך.
יג. אל תירא כי עמך אני - יעקב בלא וא"ו גי' קפ"ב כמנין שני שלובים הויה - אדנות ואדנות - הויה שמכוונים בקדיש ובברכות, כי עמך אני, שרמזתי שמות קדושים בשמן ממש.
אל תשת ע - אל תשת - ע' 70 אומות ושבעים שריהם שעתידים שתבטל שלוטתם. או ע' ד"עור" עקב חטא אדם הראשון במקום "אור". ולעיתיד תחזור עטרה ליושנה להיות כתנות עור אמצתיך, אף עזבתיך, אף תמכתיך, שלוש פעמים וזה סימן שגם מהרביעית אגאל אתכם.
יד. הן יבושו ויכלמו כל הנחרים בך - מלבד אנשי הריב שמריבים זה עם זה, יש שועלים קטנים מחבלים כרמים המחרחרים ריב ומספרים לשון הרע כמו אחיתופל ודואג. את אלה בעלי הריב הקב"ה מאבד אותם מהר, אבל אלה המחרחרים לא יאבדם מהר כדי שיתביישו קודם ויראו שלא עלתה בידם.
טו. ואם תאמר למה לא יאבדם כולם, אומר אל תפחד מזה כי

בגמילות חסד - איש את רעהו יעזרו - ולאחיו יאמר חזק שיחזק לבו שלא יבוש אלא יחשוב שהטובה מגיעה לו מצד מעשיו.
ראו איים ויראו - ר' ברכיה אמר מה איים הללו מסויימים בים, כך היו אברהם ושם מסויימים בעולם, ויראו, זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה, זה נתיירא מזה תאמר שיש בלבו עלי על שהרגתי את בניו, וזה נתיירא מזה, תאמר שיש בלבו עלי על שהעמדתי רשעים. איש את רעהו יעזרו, זה עוזר את זה בברכות, שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לא-ל עליון, וזה עוזר את זה במתנות, שנאמר ויתן לו מעשר מכל (ב"ר מ"ד).
י. ויחזק חרש - זה שם שהיה חרש ועשה את התיבה, את צורף זה אברהם, שנצרך בתוך כבשן האש, מחליק פטיש שהחליק פטישו והלם את כל באי עולם פעם אחת. אומר לדבק טוב הוא, אלו עובדי אלילים שאומרים מוטב לידיך באלוהו של אברהם ולא לידיך באלילים של נמרוד. ויחזקהו במסמרים, ויחזק אברהם את שם במצות ובמעשים טובים ולא ימוט אברהם (ב"ר ס"ה).
יא. ואתה ישראל עבדי, יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי - ידוע שאחרי שאברהם אבינו נקרא אברהם במקום אברם - הקפיד הקב"ה לא לקוראו אברם, ואילו יעקב אע"פ שנקרא ישראל קראו שוב יעקב, מדוע? כי אברהם נקרא אברם ע"י אביו תרח בזמן גייתו (שהיה גוי) אבל יעקב קראו אביו יצחק שהוא

מִצַּתְךָ האנשים הרבים עמך, וכן **יְהִיו כְּאֵין וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מְלַחֲמֶיךָ** האנשים שעושים עמך מלחמה
יְיָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִחֲזִיק יְמִינֶךָ [טז] אווחו ימינך לבל תיפול, וכיון שאני הוא **הָאֱמֹר**
לְךָ אֶל-תִּירָא לכן תהיה חזק ובטוח ואל תפחד (רד"ק ומ"ד) **אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ** וגם עתה אעזור לך: **יְד-אֶל-תִּירָאִי**
תּוֹלַעַת יַעֲקֹב [יז] עדת יעקב החלושה [תולעת שאין כוחה אלא בפה כך ישראל כוחם בפה] (רש"י) **מִתִּי** אנשי (רד"ק)
יִשְׂרָאֵל שמיסרים עצמם על קד"ה כאילו הם מתים **אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ נְאֻם-יְהוָה** לכן ממני תפחדו, אין שום פחד
וְגֵאֲלֶךָ מאז, כי אני **קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל**: **טו הִנֵּה שְׂמֹתֶיךָ לְמוֹרָג חָרוֹץ חָרָשׁ** בני ישראל כשיצאו
 מהגלות שמתו אותם כדמיון כלי דישה שיש בו חידודי ברזל **בְּעַל פִּיפְיוֹת** שיש בו פיות וחידודים רבים **תְּדוֹשׁ הָרִים**
וְתִדְק ותכלה ותסיר מלכי הגוים ושריהם (רד"ק) עד שכולם יהיו דקים כחול הדק ויכלו (מלבי"ם) **וְנִבְעוֹת** ועבדיהם של מלכי הגוים
כַּפְּזֵי תַשִּׁים כפסולת התבואה תשיטם (מ"ד): **טז תִּזְרַם** תפזר את האויבים **וְרוּחַ תִּשְׂאֵם** [יח] מאליהם לגיהנם
וְסַעְרָה תִּפְיֵץ אֹתָם לכל עבר **וְאַתָּה תִּגִּיל בִּיהוָה** בישועת ה' **בְּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל**
תִּתְהַלֵּל תתפאר בעצמך במה שתלית בטחונך בה' קדוש ישראל (מ"ד):

עיונים והארות

אומרים בשבילנו נזרעה השדה, והתבן אומרים בשבילנו נזרעה השדה, אמרו החטים תבוא השעה ואתם רואים בשביל מי נזרעה השדה, כיון שהגיע עונת הגורן התחיל בעל השדה נוטל את הקש ושורפו, את התבן ומשליכו, והחטים מעמידן כרי, והתחילו הכל מנשקין אתן. כך ישראל ועו"א מדיינים, עו"א אומרים בשבילנו נברא העולם. אומרים ישראל תבא השעה ואתם רואים בשביל מי נברא העולם, שנאמר תזרם ורוח תשאם וגו' ואתה תגיל בה'. (ב"ר ס"ג).

מרום הבושה שלהם תבקשם ולא תאמצם.
טז. כי אני ה' אלקיך מחזיק ימינך - יש הבדל בין הבטחה של בשר ודם שאפילו אומר "אל תירא" אין זה מועיל, אבל הקב"ה כשאומר אל תירא דיבורו יתברך הוי מעשה.
יז. אל תיראי תועלת יעקב - שלא תחשבי שגאולה זו כשאר הגאולות ע"י שלום. אלא אני עזרתך נאום ה' - וזה בטוח במהרה בימינו אמן.
יח. תזרם - החטין והקש והתבן מדיינים אלו עם אלו, החטים